UDK 821.163.42:008:7

kaj 1-2

ČASOPIS ZA
KNJIŽEVNOST
UMJETNOST
KULTURU

ZAGREB 2023.
ISSN 0453 - 1116

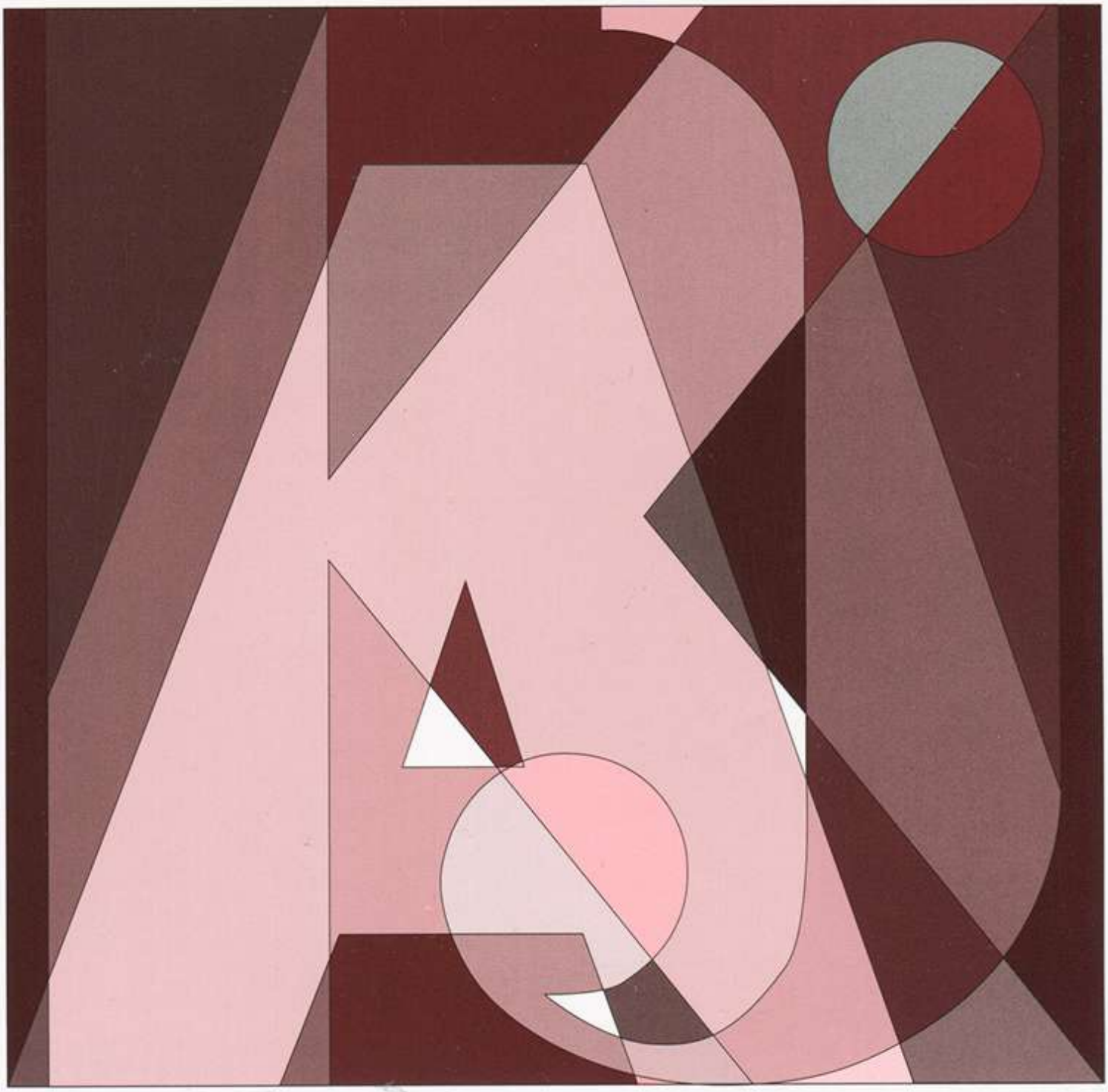

Kazalo

SUVREMENA KAJKAVSKA KNJIŽEVNOST
Željka Cvetković: Vuteha z stihom stihorodnem 3
O autorici – Željka Cvetković 8
Milan Frčko: Dosenjana jezera 9

*

KAJKAVSKE JEZIČNE KORELACIJE
Boris Kuzmić: O jeziku kajkavskoga pjesništva Željke Cvetković
[*On the language of Željka Cvetković's Kajkavian poetry]* 15

*

JEZIČNICA KAJKAVIANA
Izbor s 18. natječaja za kajkavske i 11. natječaja za čakavske književne radove
učenika srednjih škola RH 27

*

JEZIČNOPOVIJESNE KORELACIJE
Akoš Anton Dončec: Megyimurszki-szlovenszki — nevjerojatna
sudbina "međimurskoga jezika" (2. dio)[*Megyimurszki-szlovenszki* – incredible
fate of the „međimurean language"(part 2)] 49

*

POVIJESNE TEME
Franjo Pajur: "Pretek važnosti" Vrbovca tijekom feudalne povijesti
*[*The prevailing significance *of Vrbovec during its feudal history]*..... 81

*

KAJ & ČA
Robert Jerolimov: Riči, kad muore pišeš! 115

*

19. natječaj za kajkavske i 12. za čakavske srednjoškolske radove 118

*

HRVATSKI KNJIŽEVNI PUTOPIS
Igor Šipić: Diptih – Amarcord 119
Tomislav Šovagović: Gradišćem prečicama sjećanja 124
Nada Vukašinović: U zemlji Berbera 128
Mila Željeznjak: Smjerom ruke Sv. Jeronima 133

*

17. natječaj za književni putopis /19. natječaj za kratku kajkavsku prozu 136

*

IN MEMORIAM
†Miroslava Tušek – znanstvenica i književnica..... 137

*

OSVRTI, PRIKAZI

Propitivanje (ne)identitetnosti [Emilija Kovač: *Razmatranja*] *(Davor Šalat)* 139
Kapitalno djelo o usmenoj kajkavskoj književnosti [Ivan Zvonar: *Pregled povijesti kajkavske usmene književnosti*, III. dio] *(Stjepan Hranjec)*..... 142
Povijesni zbornik dugoselskog kraja, svezak 1 – 3 *(Danijel Vojak)*..... 145
16. Hrvatski književni putopis u Loboru *(E. K. /B. P.)* 148

*

Suradnici u ovom dvobroju 150

Naslovnica:
Frane Paro

Poštovani pretplatnici, čitatelji i prijatelji!

U 2023. godini radno obilježavamo višestruke obljetnice: ***55-letnicu*** redovitog izlaženja ***časopisa Ka***j (1968. – 2023.) i ***50. obljetnicu djelovanja Kajkavskoga spravišča***, njegova nakladnika, društva za širenje i unapređivanje znanosti i umjetnosti (nastalog 1974. iz KUD-a *Ksaver Šandor Gjalski*, osnovana 1973.). Uz njih se neizbježno vežu obljetnice njihova začetnika i pokretača književnika ***Stjepana Draganića: 100. obljetnica rođenja*** (1923. – 2023.) i 40. godina od smrti (1983.). Nakladništvo prvog Kajeva dvobroja 1-2/2023. potpisuje novoizabrani predsjednik *Kajkavskoga spravišča* doc. dr. sc. Boris Beck. Počasnim predsjednikom na izbornoj skupštini Društva 30. ožujka 2023. imenovan je dr. sc. Ivo Kalinski, dok su dopredsjednicima izabrani sveuč. prof. Frane Paro, akad. slikar grafičar, i svestrana književnica Božica Brkan.

U 55. obljetnici (a 56. godištu izlaženja) časopisa *Kaj* i polstoljetnom djelovanju njegova nakladnika *Kajkavskoga spravišča* – uz afirmaciju kulturnih vrednota s cjelokupnoga kajkavskoga govornog područja, s polazištem u materinskom kajkavskom jeziku – programi poput *Hrvatskoga književnog putopisa, Jezičnice kajkaviane* te *Kaj & ča*… oblik su širega kulturološkoga povezivanja temeljem tronarječne hrvatske jezične zbilje. Rezultate tih programa objavljujemo i u ovome Kaju pod istoimenim rubrikama. Tematski raspon znanstveno kategoriziranih radova obuhvaća naglašeno jezične korelacije – od suvremene kajkavološke studije o jeziku kajkavskog pjesništva Ž. Cvetković (M. Kuzmić) do jezičnopovijesnog pregleda tema izvan domaje („međimurski jezik", A. A. Dončec) - kao i opsežniju kronologiju srednjovjekovne povijesti Vrbovca (F. Pajur). Više je radova s udjelom tema vezanih uz šire zagrebačko/županijsko područje, od suvremene kajkavske književnosti i jezičnih korelacija, do povijesti i osvrta.

Strukovnu i tematsku raznolikost devet rubrika ovoga Kaja ispisalo je trideset troje suradnika, među kojima 18-ero literarno nadarenih srednjoškolaca.

Čitajte Kaj, dobopis ob navuku i meštrije rieči materinske, hištorije i vezdašnjice! (B. P./ Uredništvo)

VUTEHA Z STIHOM STIHORODNEM

Željka Cvetković, Mala Mlaka/Velika Gorica

SLIKICA OD MAKOV
(I ČEŠEL TAKOV!)*

Na hižnom oltoaru vuzviša se oko.
Prelieče kak striela, puknjena visoko.
Mehen polek sunca drži se vrhunca.
Plaviju nas zvirki od papiera, brunca.

Skriti zloatnik srca koj med se kovrca.
Z truonužov od žira kockanina frca.
Pletem make v lasi (z nedelne oblakov).
Maki su bez meje – i češel mi je takov!

Saku ovu zmožnost bi čovek vu se stepel
kad ne bi za časek bil preruondan v pepel…

IVEREK V KLEPSIDRE

Po rezgorjene klepsidre curim v ognenu večer:
još jen jedini plavnek i pretekla bum do dna.
Zgrnjam i navoajam lanceke od pepela i žoara.
Toalim si steklene dlane skup z lietavkami sna.

* Autorski izbor iz recentne kajkavske poezije Željke Cvetković; studiju prof. dr. sc. Borisa Kuzmića o jeziku kajkavskoga pjesništva Željke Cvetković - vidi u rubrici *Kajkavske jezične korelacije* u ovom dvobroju Kaja (op. ur.).

Obiestajem. Gledim: goruče Vrieme me stieple.
Pretače me kak iskru, rezroaslu od neba do tla.
Jenput sem frčni iverek ki ne zna i ne želi stati,
a drugi put režoarjeni veter ki od sebe se doa.

MESEC, MESEČINA, PISMA I TIŠINA

Balandrujem bez sna, delatno kak črvek.
Mesec mi je broazda, a mesečina plug.
Lampuš priek zidov prerisoava pisma
napisana z rukum, jakšum od sve ruk.

Zdiebana čerašnjica gospodoari srcem.
Jagmi se zutrašnjicum za mesto, za tlo.
Ti prsti, kaj su znali čak i ogne spokoriti,
zginuli nisu: saki još grgla svetločrleno.

KURIJA OD KRISTALNE MISLI

Franu Galoviću

V kurije od kristalne misli živi Tvoja duša.
Ze siem je još tak mloada, zemlano-nebeska.
Jer, večnost Te je tam po stuo put pomladila,
zakorenela Te v čriešnje, med sunčeve deska.

K tebe nas odnoaša srce: v prečistu ljubav rieči,
v truc svem črnem vojnam i kuglam vuniščenja!
I sad cveteju maki z Tvoje prs po pergamentom
živlenja, vmiranja, veruvanja i nepozablenja...

VUTEHA Z STIHOM STIHORODNEM

Dielek svuoj dielek v celinu pretvoara,
grudje svoju grudje privuča na plode,
jakel svemu jaklu daje vekše muoči,
boaklja svoju boaklju vužiže nad nebom.

Daljina svoju daljinu bliže primikoava,
zutrašnjica svoju zutrašnjicu šlinga,
duša svoju srodnu dušu večitum čini...
I nigdek ni tulikoga zemoaljskoga bloaga
tero bi spriečilo Rieč da svoju Rieč zrodi
kad vutešitelj svega vutešitelja
z stihom stihorodnem vuteši.

ŽVEPLO NADE
(MESTO MEGA EPITAFA)

Most se bi negdek našla kakva dobra duša
tera bi moje pesme prigrnula koj mila mati,
ljubeč je i služeč jem verno, kuliko i joa soama,
i tera bi je zapečatila v knigu sedefaste preprati?

Če bi naišla, nek ne čeka da z petami spucam!
Nek to naredi na dušek, dok sem još malčeco živa,
i dok vu mene saku večer Večernjica z Mesecom
koj v jezercu kriesnic nuri, pljuska, brbučka i pliva.

Nek se preveč ne premišlja toa svetluckasta sila...
Jer, ovo stoleče je načubljeno i drži se koj brunda.
Zahrdano je, zagloamano, hudo, zašnjuofano i joalno.
Za prvem vuglom vrieba kak da pesnike i pesme sfunda.

KINĐENJE Z RIEČIMAMI

Kad biele stranice papiera
počnem kinđiti z riečimami,
ne vidim niš oko sebe: rezide se saka črnina
i postane niščetna kak da je nigdoarek nigde ni ni bilo.

Vu tom oslabi i oluja kaj krove zdiže,
resadiju se sekire kaj z neba poadaju...
Sekud oko mene se prestre svila i damast.
I na njiemi caruje rieč, muoj večiti puotporenj,

alfa i omega sakoga mojega puta.
Papier onda ožije, rezšuška se po hiže,
prekoroači priek pragov, spene se po zide,
preleti čez uokna i vroata... I z pesmum na sebe
dotekne svemir vu mene i mene v svemiru.

Kad biele stranice papiera nakinđim z riečimami.

GOBLEN ZA VETRA KEREMPUHA

Z lievum rukum našvoavam goblen.
Z lievum, nek kaj! A kak bi drugač?
Pičem, pak pičem... Ne mrglam i ne vičem.
Delo mi ide koj po loju. Saki strplivi buod,
jen po jen, donoaša mi nuovi kipec i boju.

I denes je nebo koj srebrni tanjierec
kaj je negda mučeči, a negda smejuči,
zavisi o tomu kam si naslanjam vuvo:
na zdenčec pretihe matere zemle
ili na preglasen orejov venčec.

Veter Kerempuh se gospocki ponesel
i ni mi zavuždral nijeden muline.
Ni mi pobrkal nijenu slikicu,
a mogel je... Komutno mogel je!

Pustil je vrance da vliečeju kočiju
po putu od svetla, vupiranja i senje.
Pustil me da roastem i da se zjoačam.
Da me bu v sakomu času sve više,
a ne da me bu sve menje i menje.

PREŽIVE, NEPOGAŽENE SENJE

Naš sused sportoaš po putu pela pesa.
Visoko su zdignute rolete. Smieje se lesa.
Negdo si je mobitel zazviezdil v mlaku.
(Tak je to – i cincilinci sreču i cincilinci tlaku!)

Netres je precvel v tieglinu na pienju.
Vuz njega su se osovile i duge jane.
Dobro je!!! Odlehnulo mi je pri kamienju...
Pesničke senje su mi još itekuliko
žive i prežive, za vieke viekov na dlane,

nepogažene i nezakopane.

ŽIVI TIČJI SPOMENIK

De god mi oči sežeju, tam jem tice vežeju
poantline od slobode, vufanja i cvieta.
Pet grlice na dvorišču, pet golubov na strnišču
i naša opštikana, sprepletena sudbina:
otpraviti se v nečiju pesmu nad pesmami
i uživati, pak nek se rezide jutiernja fajtnina,
meglina, slabljina...

Pisana zemla se nateple pred mienum
kak niecana vanjkušnica puna mefkuoče
na tere si v truc semu snegu i ledu
počiva posečena, suva kokoržina.
Muora tak, ne da si baš to oče...

I onda zatrtmi potres. Stepe z gredenca
rođendanski belkasti peščanik. Vudri pik!
Zafrlukne se tičji kipec kak pernati frndoač:
pet golubov na dvorišču, pet grlice na strnišču,
a v duše se rezjunda sasma druga vura
kaj se potresov preveč ne boji,
nek broji i mieri dobe gledenja
vu taj živi tičji spomenik.

O autorici

Željka Cvetković

ŽELJKA CVETKOVIĆ, pjesnikinja, prozaistica i spisateljica za djecu, rođena je 1965. godine u Zagrebu. Osnovnu školu završila je u Odri (Novi Zagreb). Maturirala je u Centru za upravu i pravosuđe u Zagrebu. Diplomirala je kroatistiku na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Do invalidske mirovine, bila je zaposlena u Skupštini grada Zagreba. Živi u turopoljskom mjestu Maloj Mlaki. Piše poeziju i prozu na izvornoj turopoljskoj kajkavštini i hrvatskom književnom jeziku. Članica je Udruge umjetnika "Spark" (Velika Gorica) te *Kajkavskog spravišča* (od 2002.) i Hrvatskog društva pisaca (Zagreb). Objavila je dvije zbirke pjesama: "Oblečena vu šlarinu duše" (2003.) i "Životna feniksoljublja" (2012.).

Pjesme Željke Cvetković uvrštene u brojne zbornike, među ostalim: Društva pisaca "August Šenoa" iz Zagreba (1990.), Hrvatskog kulturnoznanstvenog društva iz Rijeke (1990. i 1993.), Ogranka Matice hrvatske u Zaprešiću "Sto hrvatskih pisaca" (1991. i 1992.), Udruge umjetnika "Tin Ujević" iz Zagreba (2001.) i u recitalne zbornike.

Pjesnikinja je uvrštena i u jubilarni zbornik "Knjigu Radosti" (1989.), Leksikon velikogoričkih pisaca (2006.), Antologiju suvremenog velikogoričkog pjesništva (2010.), obljetničku monografiju "Radost Radosti" (2011.), knjigu ogleda "Vijenac odabranih" Ljerke Car-Matutinović (2013.), "Turopoljsku čitanku" dr. sc. Ive Pranjkovića (2. prošireno izdanje, 2016.), "Turopoljski leksikon" (2021.) i u druga skupna izdanja.

Od 1997. objavljuje u katoličkom listu za mlade "Mi", časopisima "Hrvatsko zagorje", "Spark", "Europski glasnik", "Marulić", časopisu Ogranka MH Velika Gorica "Luč", na internetu itd. Od 2001. godine objavljuje kajkavsku poeziju i prozu u časopisu "Kaj" (čak trinaest radova s natječaja za kratku kajkavsku prozu).

Od 1986. ugledna je i nagrađivana sudionica brojnih književnih susreta - od Slavonskog Broda i Vukovara, do tradicionalnih recitala, pretežito kajkavske lirike (od 1987. nadalje) u Krapini, Poznanovcu, Kustošiji, Mariji Bistrici, Bedekovčini (1. nagrada na Susretu riječi 1995.), Varaždinu, a najviše, kontinuirano od 1992., na Recitalu suvremenoga kajkavskoga pjesništva "Dragutin Domjanić" u Sv. Ivanu Zelini (nagrada časopisa "Kaj" za pjesmu "Vuteha z stihom stihorodnem", 2016.).

Od 1985. do 2013. godine surađivala je s dječjim ilustriranim književnim listom "Radost". (dodijeljeno joj je i obljetničko priznanje "Vilko Gliha Selan" za suradnju i promidžbu u školi, 2011.). Standardnojezičnim pjesmama zastupljena je u osnovnoškolskim čitankama: u čitanci za 3. razred "Radost plovidbe" (1999.), u čitanci i radnoj bilježnicu "Sretni koraci 3" (2007.) za 3. razred, kao i u radnoj bilježnici "Hrvatska krijesnica" (2008.) za 6. razred.

Istaknuta je suradnica Ogranka Matice hrvatske u Velikoj Gorici, osobito nagrađivanom kratkom kajkavskom prozom, objavljenom u Zborniku izabranih radova "Turopoljska poculica" i časopisu "Škrijna turopolska". Od 2014. do 2018. godine uređivala je kajkavsku rubriku "(Svietle) kajkavske steze" u časopisu "Luč".

DOSENJANA JEZERA

Milan Frčko, Koprivnica

MATER

Vidim krilo z dvoje dece, i obloke
koji gledijo na vrčak, f kojem sem
najlepše reči čul, rivajoči nožni palec
z candrica, i škical raspelo scifrano
z koprivničkim cvetjem.

Mater je svlačila koro z hrasta
i vučila me kaj znači hrapavost
i kuraž kojemu veter ni dežđ nikaj nemro.

Mater je dišeče listje breze,
zažmikano med prstima. Ona ide za tebom
i vu senjo. Ftice po njenom šepetanju
dobijo ime, na detečom jeziko.

Mama,
gde god da jesi, okoli tebe so farbe neba
med kojima je Jezušovo lice po kojemu se
sceđajo soze.

Pozdravlajo te moje želne joči,
tak glasno, kaj nemrem više nikaj reči.

8.5.2016.
(Majčin den)

ZAKAJ BI, ČE NEČEŠ

Ti ne moraš voleti kmico,
al fruntača vu tvoji roki
nek bode žmehka.
Tvoj vrčak nek diši po krtovincima?
Al, gle. Kaj tebi to znači?
Koprive bodo rasle i bez tebe.
I zakaj bi ti pripovedal kak i drugi
il nalukaval se vu koščice?
Samo zato kaj boš videl kaj
je vu sredini ploda?
Gda ideš po tepiho ostavi blato
na škornjama, kaj bodo gospoda
znala da im ne bo navek lepo
pod nogama.

6.5. 2016
(fruntača - kvrgavo drvo*)*

.

POKRAJ FTICA

Sedim na klupi, hičem droptinje od kruva ftičima,
stranec sem, potepuh, i sam.
Gruntam o sačemu, srce mi beči
za rodnom grudom, a bez penez sam.
Lučem ftice, ober mene prhajo,
a koj pot vidim i kak vmirajo.
Kaj nek im povem, kaj nek ih pitam?
Jeso li šarani zginoli z Drave?
Ftice so bile tam, i nešče ih je poslal nazaj
kaj mi povejo: "Vidle smo ti šarane i Dravu,
al i žene vu crnini, koje po dnevu
nesejo vužgane sveče i iščejo svoje moževe i decu".

20.3.2013.

DRAVA FURT TEČE A NAVEK JE TU

Drava je ljubaf i smrt.
Reka je zvučena i opraštati.

Od zviranjka vu scopranom grotlu,
kaj brbonče znad mehnja,
skeljena je z kamenjem,

znad kojega vile z vetrom i listjem,
pretačo vodo od bleščečega vrelca
na trave, spod kojih se glasi
mali potok.

Reka furt teče
a navek je tu.

Prevzeme moje lice
gda veslam, pokrije ga z vrušenim
drevjem, i na sakom zavoju puče mi senja:
vu vodi gledim slike od podravskih sela,
senjave jelena, perje od ftica,
peščane strmce.

Vu letnoj noči,
gda mesec copra vrbe,
čkomina spušča Jezušovo telo
vu moja vusta i ja
čujem zvona ftoplena vu Podravino,
i opčutim zagrljaje i spokoj.

Pozdravlam zablene i pokojne,
i opčutim se zgubleni, makar dobro
znam gde sam.

22.4.2016.

JEZIK

Vu kajkafskim rečima rasle so
moje breze, leteči cujzeki, i pilipari.
Letima sam ih sadil.
Najrajši sem mel ljude koji još neso
došli na svet. I one koji so ga napustili.
Vezda, ni njima ne verujem.
Ni tebi.
Budim se z lepim opčutkom
a z grdim zaspim.

Betežen sem radi svoje naivnosti.
Al, bez tebe se opčutim zgubleni.
Razmem ja da znad sake glave nemre
nimbus svetliti. Il bleščeči rinek,
il greh.

Našlingani stoljnjak, na kojemu blešči
scoprani lampaš, slika je
prispodoblena tebi.

2.5.2016.

PERAJE ZNAD VALOVA

Na ovom strmco vrba opsekača,
breza i nerod,
na onom, našlihtane topole pone ftica.
Bleščijo peraje znad valova
koji šlatajo Podravino.

Samo jedna reka teče prema gore.
Tam, gde sprogla presvlači bleščeče farbe,
gore, gde so velke čkomine,
dosenjana jezera, bele jelke, zmržnjene
pustinje.

Vu mojim senjama Koprivnica je bila
skeljena z mojom dušom,
i tu na oblako, i posot gdi sem živel ja, tepec.

Podbočiti sem se znal na sakačke krošnje.
Vužgane strele sem pobral na pono frontova.
I čekal sem, i iskal reči kaj ih ve drugima dajem.

11.5.2016.

MESEC NA HAMPUSU

Varoška graba širi roke od listja.
Vu lokvama tancajo senjave, blesk,
i betve. Noč šlata obraze od zvezdi,
i kriči na mesec. Tu i tam, zabeči pevec,
predi nek pokrije joči z crlenom krestom.

Cajti šiljijo špičaste krovove na cirkvama.
Na hampusu jafče mesec, a Podravina
okrunjena z mandalama senja rode.
Gda slifče, veter spotere kupice,
i semu je kraj.

6.4.2016.

PREFRIGANEC

Moreš ti reči kaj očeš
al oni bodo navek zdigali
ramena i obračali joči.
Ne znajo se čuditi,
i mesto njih se ti čudiš.
I to njima.

Kulko toga je još pokrito
z prašinom?
Nešče nekaj veli, samo kaj
zlufta vusta, il žlabra o nečem
kaj se neje trefilo.

Prefriganec.

Tak ne mora misliti na
ono kaj se ve događa.
Fkočiš se mam, gda gruntaš
o živlenjo.
Svet tacka po kmičnom podu
z kojega stalno curi pepel.

8.5.2016.

Izvorni znanstveni rad
UDK 811.163.42'282 : 821.163.42'282-1 Cvetković (497.5 Turopolje)
Primljeno 2022-09-08
Prihvaćeno za tisak 2022-11-10

O JEZIKU KAJKAVSKOGA PJESNIŠTVA ŽELJKE CVETKOVIĆ

Boris Kuzmić, Zagreb

Sažetak

U radu se analizira jezik kajkavske pjesničke zbirke Oblečena vu šlarinu duše *(2003) autorice Željke Cvetković (1965. g.). Analiza će pokazati u kojoj mjeri autoričin suvremeni kajkavski književni jezik uključuje dijakroniju (poznavanje jezika stare kajkavske književnosti) i sinkroniju (suvremene turopoljske govore, pogotovo malomlački govor, čija je autorica izvorna govornica).*

Ključne riječi: kajkavsko pjesništvo; kajkavski književni jezik; Željka Cvetković; Mala Mlaka; Turopolje

U ovome radu analizirat će se jezik pjesničke zbirke *Oblečena vu šlarinu duše* (2003) turopoljske pjesnikinje Željke Cvetković. Jezik Željke Cvetković analizira se na fonološkoj i morfološkoj razini zato što one najbolje zrcale tipične kajkavske osobine, a one se uspoređuju s crtama drugih turopoljskih govora (Šojat 1982) i istovremeno se odmjeravaju o jezik bogate kajkavske pisane baštine (Šojat 2009).

Pjesnikinja Željka Cvetković rođena je 1965. u Zagrebu. Osnovnu školu završila je u Odri, a srednju u Zagrebu. Diplomirala je kroatistiku na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Živi i stvara u turopoljskom mjestu Maloj Mlaki. Od 1983. objavljuje poeziju i prozu za djecu i odrasle na kajkavštini te na hrvatskom standardnom jeziku. Dosad je objavila dvije zbirke pjesama: *Oblečena vu šlarinu duše* (2003) i Životna *feniksoljublja* (2012).

U zbirci *Oblečena vu šlarinu duše* tiskano je pedesetak pjesama na malomlačkoj turopoljskoj kajkavštini. U članku se uz primjere navode brojevi koji označavaju broj stranice u objavljenoj zbirci.

Fonološke osobitosti

Refleks *šva* uglavnom je *e*, npr. *zezna* 9, *veternica* 12, *mrtef* 12, *vetrek* 15, *žitek* 16, *zeznati* 17, *zestala* 17, *megleno* 18, *megla* 20, *piesek* 32. U samo dva primjera nalazim refleks *ie*, npr. *tienki* 15, *pienji* 20, *pienju* 40. U prijedlogu *vu* 17 refleks šva > *u*. Refleks *e* u staroj kajkavskoj književnosti jest najčešći, a zajednički je i sa stanjem u turopoljskim govorima (Šojat 1982: 343–344, 2009: 15).

Samoglasnik *a* kada je kratak bilježi se s *a*, npr. *v neba* 9, *moja* 9, *vaša* 9. Kada je samoglasnik *a* dug, tada se bilježi s dvoglasom *oa*, npr. *noajde* 9, *troagi* 12, *kristoal* 12, *frtoal* 12, *navloačiju* 13, *crvendoač* 13, *doavala* 17, *joa* 17, *Moale Mloake* 18, *nigdoar* 18, *škrloak* 20, *koavica* 33. U istraživanju turopoljskih govora Šojat (1982: 342) je zabilježio diftonški izgovor dugih samoglasnika koji je običniji u onih govora u kojima se refleks dugoga *jata* realizira kao dvoglas. Zanimljivo je istaknuti da je diftonški izgovor dugih samoglasnika tipičniji za zapadnu skupinu turopoljskih govora i zato mi se čini da je autoričina uporaba dvoglasa nastala pod utjecajem zapadne skupine turopoljskih govora. Zamjena samoglasnika *a* u prefiksu *raz-* relativno je česta u turopoljskih govora (Šojat 1982: 346), a razvidna u autoričinu pjesništvu, npr. *rezdišano vuoče* 9, *restaljeni* 9, r*ešir*j*en* 12, *restaljeno* 13, *restaljen* 13, *restali* 15, *resaditi* 16, *rezotpira* 16, *rezvitlane* 19. U primjeru *dej* 49 stanje je sukladno većini turopoljskih govora gdje *a* ispred *j* prelazi u *e* (Šojat 1982: 342). U staroj kajkavskoj književnosti (Šojat 2009: 10) nalazimo samo oblike s *a* u spomenutim oblicima, tako da njegovu zamjenu s dvoglasom ili samoglasnikom *e* smatram turopoljskim dijalektizmom. U primjeru *ramunike* 15 došlo je do promjene *ar* > *ra*.

Refleks prednjega nosnoga samoglasnika redovito je *e*, npr. *se* 9, *leda* 12. Isti je rezultat i u turopoljskim govorima i u staroj kajkavskoj književnosti (Šojat 1982: 345, 2009: 10–11).

Refleks stražnjega nosnog samoglasnika redovito je *u*, npr. *su* 12, *gusti* 12, *sobicu* 15, *ruka* 15, *zemlu* 16, *ju* 16, *mudra* 19, *dihajuč* 20. Isti je rezultat i u turopoljskim govorima i u staroj kajkavskoj književnosti (Šojat 1982: 346, 2009: 12–13).

Samoglasnik *-i* gubi se u prefiksu *iz-*, npr. *spod* 12, 31, *zvira* 16. U staroj kajkavskoj književnosti ta je pojava rijetka, ali je redovita u turopoljskim govorima (Šojat 1982: 351, 2009: 17–18).

Samoglasnik *i* mijenja se u diftong *ie* u primjerima *miera nimam ni spokoja* 18, *na mieru* 23. Ovu pojavu ne nalazim u staroj kajkavskoj književnosti ni u turopoljskim govorima.

Samoglasnik *o* mijenja se u *a* u primjeru *rada* 17, 44; promjenu *o* > *e* pratimo u prefiksu *pro-*, npr. *precvesti* 13, *prejti* 17, *preganja* 17, *prečital* 25; promjenu *o*

> *u* u primjerima *štuvatelji* 9, *se ziblemu* 9, *kuliko* 9, *tuliko* 9, *pečatimu* 9, *svietlamu* 9, *tulike* 19, *mi smu* 32, *spievamu* 32, *bumu* 38; promjenu *o* > *uo* u primjerima *vuoče* 9, *guolo* 18, *dvuore* 19, *stuoput* 20, *puoldon* 33, *buol* 33, *vnuogu* 37. U jeziku stare kajkavske književnosti samoglasnik *o* pretežito je neizmijenjen[1], a navedene promjene potvrđuju se u turopoljskim govorima (Šojat 1982: 342, 348, 409).

Gubljenje samoglasnika *o* na kraju riječi nalazim u primjerima *tak* 9, 12, 17, 18, *kak* 9, 12, 13, 30, *pak* 12, *nek* 15, *tam* 17, *rad* 25, *nikak* 31. To je osobina zajednička jeziku stare kajkavske književnosti i turopoljskih govora (RHKKJ 1995: 177, 1999: 309, Šojat 1982: 351, 2009: 17).

Refleks *jata* autorica bilježi dvojako. Kada je slog kratak, refleks jest *e*, npr. *vešto* 9, čovek 9, *trebal* 12, *veternica* 12, *osečam* 12, *vutešitelj* 15, *pesmu* 17, *pesma* 32, *večita* 32. Rijetko se u toj situaciji nalazi diftonški refleks, npr. štiela 16, *lieta* 32. Kada je slog dug, refleks jest *ie*, npr. *zrielenja* 9, *svietlamu* 9, *cieleju* 9, *striela* 12, 30, *liepi* 13, *sliepi* 13, *sniežnu* 15, *zviezde* 15, *svietlu* 16, *sliepem* 17, *vlieče* 18, *rieči* 19, *diete* 21, *piesek* 32. Rijetko se u toj situaciji javlja ekavski refleks, npr. *snega* 12, *odvlečen* 19. Ikavski refleks *jata* javlja se u primjerima *ni moči* 17, *nimam* 18, *ni znal* 25, *ni me briga* 26, *tira* 39. Istražujući turopoljske govore Šojat (1982: 345) je zabilježio refleks *e* u kratkom i u dugom slogu, ali za dugi slog ustvrdio je da se „na području istočno od linije Trnje–Kurilovec–Kravarsko dugo jat reflektira monoftonškom varijantom [ę:], premda i unutar tog područja ima govora koji poznaju diftonšku realizaciju [ię] (...) Zapadno od te linije preteže diftonški izgovor.“ (Šojat 1982: 341). Glagol *těrati* zabilježen je s ikavskim refleksom, ali nema potvrda za isti refleks u prefiksu *ně-* u turopoljskim govorima (Šojat 1982: 345). U staroj kajkavskoj književnosti „rijetko je koji pisac kadšto označavao diftonški izgovor na mjestu *ę* dvoslovom *ie*, kako su to često radili Pergošić i Vramec.“ (Šojat 2009: 15). Glagol *těrati* u staroj se kajkavskoj književnosti pretežito bilježio s ikavskim refleksom (Šojat 2009: 15).

Slogotvorno *l* dalo je *u*, npr. *suze* 9, *dugo* 12, *sunca* 19, *suzi* 35. U staroj kajkavskoj književnosti i u turopoljskim govorima ista je situacija (Šojat 1982: 346, 2009: 12).

Slogotvorno *r* čuva se u primjerima *mrtef* 12, *sprhne* 12, *prsti* 13, *drvocepi* 17, *srebrne* 27. U jeziku stare kajkavske književnosti pretežito nalazimo bilježenje slogotvornoga *r* glasovnom sekvencom *er*[2], a u govoru mnogih turopoljskih sela takvo *e* znatno se reducira (Šojat 2009: 14).

---

[1] Među rijetkim unošenjem govornih crta u jezik stare kajkavske književnosti izdvaja se promjena *pro-* > *pre-* koja je relativno slabo zastupljena, dok je promjena *o* > *u* u priloga *kuliko* i *tuliko* redovita (Šojat 2009: 11–12, 16).

[2] Iznimku čini Vramec koji ima nekoliko primjera sa sekvencom *ar*.

Stezanje samoglasnika potvrđuje se primjerima *ke* 17, 20, *ki* 17, 29, *mega* 38, *tvega* 38, *svemi* 44, ali ima primjera u kojima ono izostaje: *moja* 9, *moje vuvo* 15. U turopoljskim govorima nalazimo potvrde za obje pojave (Šojat 1982: 350). U staroj kajkavskoj književnosti stegnuti oblici sporadične su pojave (Šojat 2009: 17).

U bilježenju početnoga glasa *h* autorica nije dosljedna: u primjeru *hiže* 18 glas *h* se čuva, a u primjerima *oče* 9, 13, *ramunike* 15, *oču* 20, *rastova* 54 početno se *h* gubi. *H* se mijenja u *š* ispred *t* u oblicima glagola *šteti* (= htjeti), npr. *štiela bi* 16, 17. U turopoljskih se govora početno *h* najčešće gubi ili mijenja u š ispred *t* u oblicima glagola šteti (Šojat 1982: 356–357). U središnjem slogu *h* se mijenja u *j* (rijetko) ili *v* (često), npr. *smiejov* 35; *ruva* 9, *kruva* 9, *gluvi* 13, *vuvo* 15, *suvo* 40. U turopoljskih se govora središnje *h* gubi ili zamjenjuje glasovima *v* ili *j* (Šojat 1982: 356). U završnom slogu *h* nije sačuvano, npr. *po vusnica* 19, *v nosnica* 29, *po plesnive stroha* 35, *v novina* 55. Samo u primjeru *orej* 55 završno se *h* mijenja u *j*. Ista je situacija i u turopoljskih govora (Šojat 1982: 356). U staroj kajkavskoj književnosti, bez razlike u položajima ili pripadnosti pojedinim suglasničkim skupinama, redovito se čuva etimološko *h* (Šojat 2009: 27).

Protetsko *v* potvrđuje se primjerima *vuzleke* 15, *vuvo* 15, *vura* 26, *vuz* 12, 15, 16. To je osobina zajednička jeziku stare kajkavske književnosti i turopoljskih govora (Šojat 1982: 349, 2009: 16).

Završno se *-l* čuva, npr. *trebal* 12, *pazil* 20. Ista je situacija u staroj kajkavskoj književnosti i u turopoljskim govorima (Šojat 1982: 359, 2009: 22–23).

Depalatalizacija glasa *ļ* češće se ne provodi, npr. *žukljina* 9, *restaljeni* 9, *posteljinu* 13, *dalje* 13, *restaljeno* 13, *restaljen* 13, *vragoljasto* 15, *vutešitelj* 15, *stekielje* 15, *turopoljsku* 16, *draguljov* 16, *Turopolju* 16, *roblje* 19, *polje* 19, *Turopolje* 19, *polju* 20, *neprecenljivo* 22, *ljudi* 32, *ljubičasta* 41, *divlju* 47; *frtoal* 12, *zemlu* 16, *reskloplene* 19, *zmoamleni* 20, *boležlivo* 20, *zgublenu* 21, *zemlicu* 21, *strplenja* 33, *zmišlam* 41. U većini turopoljskih govora izvršena je depalatalizacija glasa ļ, a u staroj kajkavskoj književnosti puno je toga ovisilo o pojedinim položajima u riječi ili sufiksima koji će omogućiti ili ne provođenje depalatalizacije (Šojat 1982: 359, 2009: 22–24).

Suglasnik *ń* realizira se u velikom broju primjera: *pečatnjak* 9, *zrielenja* 9, *spinjaju* 15, *paučinje* 15, *ognju* 16, *preganja* 17, *njegove* 19, *ondašnje* 19, *oslobođenja* 19, *pienji* 20, škrinja 44, *tenja* 44, *senja* 44. Autorica ovdje nije dosljedna – u istom korijenu potvrđuje se depalatalizirani oblik s *n* (*ogneni* 12, *ognena* 48), a drugi su primjeri *knige* 15, 25, *turen* 20. U jeziku starije kajkavske književnosti broj potvrda za promjene ń > *n*, *jn* vrlo je malen (Šojat 2009: 24), a u turopoljskim govorima to je redovita pojava (Šojat 1982: 360–361).

Refleks glasa *t`* u većini je kajkavskih govora dalo č. To je razvidno i u staroj

kajkavskoj književnosti i u turopoljskim govorima (Šojat 2009: 29, 1982: 361), pa tako i u autoričinim pjesmama, npr. *oče* 9, *vuoče* 9, *več* 12, *osečam* 12, *moči* 17.

Refleks glasa *d`* jest đ, npr. *anđelek* 12, *nakađena* 13, *nuđa* 19, *oslobođenja* 19. Samo u dva primjera imamo: *preja* 32, *preju* 43. Oba refleksa potvrđena su u staroj kajkavskoj književnosti i turopoljskim govorima (Šojat 1982: 361, 2009: 31).

U suglasničkoj skupini *čl-* posljednji suglasnik je ispao, npr. *čovek* 9. U jeziku stare kajkavske književnosti oblik čovek potvrđuje se samo u Pergošića (RHKKJ 1985: 309).

Suglasnička skupina *čr-* nije izmijenjena, npr. *črnu* 16, *začrnelo* 18, *črninu* 21, *črvek* 25, *črnokroalužnu* 27, *čriepe* 35. Samo u primjeru *crvendoač* 13 čr- se mijenja u *cr-*. Ista je situacija i u turopoljskim govorima (Šojat 1982: 362). U staroj kajkavskoj književnosti uglavnom se bilježi skupina *čr-*, osim u pisaca s kraja 18. i početka 19. stoljeća koji je zamjenjuju skupinom *cr-* pod utjecajem štokavske književnosti (Šojat 2009: 32).

Promjenu *gd* > *d* nalazim u primjerima *de* 17, 40, *maloduo* 30. Tu promjenu imaju turopoljski govori, ali nema je u jeziku stare kajkavske književnosti (Šojat 1982: 362, 2009: 36).

Promjenu *dn* > *n* nalazim u primjerima *jen* 26, 43, *jeno* 30. Ta je promjena u jeziku stare kajkavske književnosti iznimno rijetka – za nju nalazimo tek nekoliko potvrda (Šojat 2009: 37). U turopoljskim govorima provodi se redovito (Šojat 1982: 364, 405).

Promjena *kt* > *t* zabilježena je u primjeru *teri* 17, 32, *tera* 21. U turopoljskim govorima *k* se čuva samo u obliku *nekteri*, a u staroj kajkavskoj književnosti oblik *teri* uopće nije potvrđen (Šojat 1982: 362, 2009: 36).

Promjenu *mn* > *vn* nalazim u primjeru *vnuogu* 37. Promjena je zabilježena u staroj kajkavskoj književnosti (v. RHKKJ 1991: 681) i u turopoljskim govorima (Šojat 1982: 362–363).

Promjene *pš* > š i *pt* > *t* nalazim u primjerima *šenica* 62 i *tice* 17, 44, *tiči* 52. Te promjene nisu zabilježene u jeziku stare kajkavske književnosti, ali ih nalazimo u turopoljskim govorima (Šojat 1982: 362, 2009: 36).

Suglasničke skupine *skj* i *stj* daju isti rezultat *šč*, npr. *napušča* 13, *iščem* 17, *puščam* 29, *deščička* 43, *spuščam* 48. To je pojava zajednička jeziku stare kajkavske književnosti i turopoljskih govora (Šojat 1982: 361, 2009: 34–35).

Promjenu *šlj* > *sl* nalazim u primjeru *sliv* 66. Ta je promjena zajednička jeziku stare kajkavske književnosti i turopoljskih govora (Šojat 1982: 362, 2009: 38).

Promjenu *tm* > *km* nalazim u primjerima *kmica* 12, 30, *kmicu* 17, *kmicam* 41.

Tu promjenu imaju turopoljski govori, a u jeziku stare kajkavske književnosti vrlo je rijetka pojava (Šojat 1982: 362, 2009: 40).

U jednom se zabilježenom primjeru suglasnička skupina *tr-* mijenja u *dr-*: *drčiju* 32. Ista je pojava zabilježena u jeziku stare kajkavske književnosti i u turopoljskih govora (Šojat 1982: 363, RHKKJ 1985: 473).

Promjenu *tvr* > *tr* nalazim u primjerima *trdi* 36, *kamen-trdek* 36. Tu promjenu imaju turopoljski govori, a u jeziku stare kajkavske književnosti vrlo je rijetka pojava (Šojat 1982: 357, 362, 2009: 40).

Promjenu *vs* > *s* nalazim u primjerima *saku* 9, 37, *sega* 9, *sakomu* 22, *sekak* 23, *sekaj* 25, *saki* 26. To je potvrđeno u turopoljskim govorima, ali ne i u jeziku stare kajkavske književnosti (Šojat 1982: 357, 2009: 37). Primjer *sve* 25 svjedoči o štokavskom utjecaju.

Promjenu *vz* > *z* nalazim u primjerima *zeme* 29. Ta se promjena ne provodi u staroj kajkavskoj književnosti, ili je u njoj vrlo rijetka, a redovita je u turopoljskim govorima (Šojat 1982: 357, 2009: 37).

Rotacizam nalazim u primjerima *morem* 16, *nigdoar* 18, *nigdar* 23, *nemreš* 47. To je osobina zajednička jeziku stare kajkavske književnosti i turopoljskih govora (RHKKJ 1991: 683, Šojat 1982: 358).

Obezvučenje zvučnoga suglasnika na kraju riječi nalazim samo u primjeru *nek* (< *neg*) 15. Obezvučenje zvučnih suglasnika svojstveno je većini kajkavskih govora, tako i turopoljskih (Šojat 1982: 355), ali u staroj se kajkavskoj književnosti ne bilježi (Šojat 2009: 20).

Jednačenje po mjestu tvorbe u sandhi-položaju potvrđuje se u primjeru ž *nje* 27. To je razvidno i u staroj kajkavskoj književnosti, a i u turopoljskim govorima (Šojat 1982: 363, 2009: 38).

Neprovođenje sekundarne jotacije potvrđuje se primjerom *listje* 66. U staroj kajkavskoj književnosti nema nijedne potvrde za promjenu *tj* > č, međutim, u turopoljskim govorima rijetki su primjeri za navedenu pojavu (Šojat 1982: 359, 2009: 33).

U tekstu se potvrđuje samo nepremetnuta i nejotirana suglasnička skupina *jt* u prefigiranom obliku glagola *iti*, npr. *prejti* 17. Pojava je redovita u staroj kajkavskoj književnosti i u turopoljskim govorima (Šojat 1982: 359, 2009: 34).

Suglasnik *j* čuva se u suglasničkoj skupini *žj*, npr. *buožjega* 19. U staroj kajkavskoj književnosti u toj se suglasničkoj skupini *j* pretežito čuva, dok je njegovo gubljenje redovito u turopoljskim govorima (Šojat 1982: 358, 2009: 35).

Druga palatalizacija se ne provodi, npr. *vidiki* 19, *oblaki* 34. To je zajednička crta i turopoljskih govora i jezika stare kajkavske književnosti.

Autorica je pretežito dosljedna kod bilježenja završnoga *v*, npr. *mrtef* 12,

popraf 18, *rukoaf* 23, *zapraf* 32, ali: *nekakov* 25. Promjenu *v* > *f* stari kajkavski pisci ne bilježe, ali je ona živa u turopoljskim govorima (Šojat 1982: 357, 2009: 21).

Morfološke osobitosti

Imenice m. roda u L jd. imaju nastavak -*u*, npr. *v neba pečatnjaku 9, v rubinovom plavnu 9, v lampušku 12, v cugu 13, na svetom ognju* 16; u N mn. imenice m. roda imaju kratke oblike, npr. *lugi* 17, *maki* 29, *cvieti* 33; u G mn. imenica m. roda nastavak -*ov*: *draguljov* 16, *svadbenikov* 31, *ranjenikov* 33, *smiejov* 35, časkov 41, a u imenica sr. roda nulti nastavak, npr. *svoje kril* 37; imenice m. roda u D mn. nastavak -*om*: *k lugom* 40, *k ognom zelenem* 40; imenice m. roda u L mn. -*i*, a imenice sr. roda nastavak -*e*, npr. *pri licitari* 13, *na nebese* 27; u I mn. m. i sr. roda nastavak -*i*, npr. *z klinčeki* 20, *ze semi nofti* 22, *z kroaluži* 44, *z oreji* 55, *ze srčeki* 26, a samo u jednom primjeru nalazim -*mi*, npr. *ze semi zubmi* 22. U jeziku stare kajkavske književnosti potvrđeni su svi nastavci, osim navedenih u L mn. (Šojat 2009: 44). Razlog toj pojavi leži u činjenici što je kajkavski književni jezik, u odnosu na kajkavske govore, vjerno sačuvao glas *h* u svim položajima unutar riječi. Svi su nastavci potvrđeni i u turopoljskim govorima (Šojat 1982: 387–393).

Imenice ž. roda u DL jd. imaju nastavak -*e*, npr. *Moje Moale Mloake* 18, *prabake Dore* 21, *po* šume 20, *v pevnice* 25, *na stienženice* 25, *po zriele vanjkušne prašine* 40; u I jd. -*um*[3], npr. *biebum* 15, *suzum* 18, *pod magnolijum* 32, *z penum* 48; u G mn. nalazim nulti nastavak, npr. *žarafkic* 12, *vusnic* 27, *golubic* 27, *roan* 30, *iglic* 31, *žic* 31, a vrlo rijetko nastavak -*i*, npr. *z lasi* 15, *od moje smiejov i suzi* 35; u D mn. nalazim samo nastavak -*am*: *k ruožicam* 20, *tem norijam* 31, *tenjam* 41, *kmicam* 41; u L mn. stari nastavak -*a*(*h*) i analoški -*ami*, npr. *po vusnica* 19, *v nosnica* 29, *po plesnive stroha* 35, *v novina* 55, *v zenami* 19, *v grudicami* 22, *v kriesnicami* 38; u I mn. potvrđuje se pretežit nastavak -*ami*, npr. *z vilami* 17, *z rukami* 27, *z laticami* 33, *kaplicami* 39, *pod goalgami* 43 i nastavci -*a*, -*am* i -*mi*, npr. *pod noga* 39, *med plavkastem žicam* 41, *ze svojemi zežuknjenemi suzmi* 55. U jeziku stare kajkavske književnosti potvrđeni su svi nastavci, osim navedenog za L mn. -*a* (Šojat 2009: 44). Svi navedeni nastavci potvrđuju se u turopoljskim govorima (Šojat 1982: 395–396).

Naglašeni oblici osobne zamjenice *ja* u L glasi *mene*, npr. *vu mene* 27, 41; u

[3] U primjeru *z pametjum* 24 potvrđuje se nastavak -*jum* za im. ž. roda bivših i-osnova.

I *mienum* 48. U jeziku stare kajkavske književnosti i turopoljskim govorima ista je situacija, osim u I gdje se pretežito potvrđuje oblik *menum* (Šojat 1982: 402, 2009: 66).

Osobna zamjenica *on* u I glasi *njiem* 31. Osobna zamjenica *ona* u D glasi *je*, npr. *prije nek je se* 15, *i rekla je* 17, L glasi *nje*, npr. *da mi na nje krv do groba vrije* 16. Osobna zamjenica *oni* u D glasi *njem / jem*, npr. *de njem prejti ni moči* 17, želim *jem da zroasteju* 72, a u A *nje*, npr. *nje muoram pod srcem zeznati* 29, čez *nje koj* čez *mefke kute* 49. U jeziku stare kajkavske književnosti i turopoljskim govorima ista je situacija (Šojat 1982: 403, RHKKJ 2002: 505).

Zamjenica *mi* u L ima analoški nastavak prema instrumentalu: *vu nami* 19, a u I stari oblik *nami* 22. U jeziku stare kajkavske književnosti ista je situacija, osim u L gdje se čuva stari oblik *nas* (RHKKJ 1991: 649). U turopoljskim govorima svi autoričini oblici jesu potvrđeni (Šojat 1982: 402).

Povratna zamjenica u DL glasi *sebe* 30, a u I *sobum* 41. U jeziku stare kajkavske književnosti i turopoljskih govora ista je situacija.

Od neličnih oblika zamjenica izdvajam: I jd. ž. roda, npr. *z mojum senum* 48; G mn. m. i sr. roda, npr. *od moje smiejov* 35, *svoje kril* 37; I mn. m. i ž. roda, npr. *ze semi zubmi* 22, *ze semi nofti* 22, *z kroaluži te svemi oče* 44, *ze svojemi zežuknjenemi suzmi* 55. U jeziku stare kajkavske književnosti potvrđuju se svi nastavci, osim u G mn., a turopoljski govori potvrđuju autoričine primjere (Šojat 1982: 402–405, 2009: 59, 61).

Zamjenica *kaj* potvrđuje se istim oblikom: *kaja* 16.

Od pridjeva izdvajam: I jd. m. roda, npr. *z* žutem *nameštajem* 15; G mn. m. i ž. roda, npr. *detinje* časkov 41, *od borove iglic* 31, *od spucane muzikoaške* žic 31; L mn. ž. roda, npr. *po plesnive stroha* 35; I mn. m. i ž. roda, npr. *z oreji črnemi* 55, *z rukami punemi* 27, *med plavkastem* žicam 41. Svi navedeni oblici potvrđuju se u jeziku stare kajkavske književnosti, osim G mn. m. i ž. roda te L mn. ž. roda, a svi oblici potvrđeni su u turopoljskim govorima (Šojat 1982: 398, 2009: 59).

Zabilježeno je nekoliko komparativa pomoću nastavaka *-eši*, *-ji* i *-eji*, npr. *po stareše knige* 25, *jasneša* 25, *močneša* 26, *deblji* 25, *smilneji* 32. Zabilježena su samo dva superlativa: *noajdrobneju* 39, *noajmileji* 47. U jeziku stare kajkavske književnosti i turopoljskih govora potvrđuju se navedeni oblici (Šojat 1982: 401, 2009: 63).

Svršeni prezent glagola *biti* ima kratke oblike, npr. *buju* 25, *da mi bu* 48. Zanijekani nesvršeni prezent istoga glagola u 3. l. jd. glasi *ni* 12, 43. U 1. l. mn. prezenta redovito se potvrđuju oblici sa završnim *-u*, npr. *se ziblemu* 9, *pečatimu* 9*, zebiramu* 27*, zbiramu* 27*, celimu* 27*, punimu* 27, *soami smu* 43. U 3. l. mn. isključivo se provodi analogija prema 2. l. mn., npr. *naovlačiju* 13, *ne želiju* 13,

zmoažeju 17, *govoriju* 17, živiju 17, *klijeju* 19, *vrtiju* 20, *kreščiju* 20, *misliju* 22, *ceniju* 22, *veliju* 26, *pečeju* 29, *kipiju* 32.

Zabilježen je futur prvi: *oču posejati* 20, *oče nadeliti* 44.

Pri tvorbi futura drugog autorica redovito rabi kratke oblike svršenoga prezenta pomoćnoga glagola *biti*, npr. *bu trebal* 12, *bu zabielelo* 18, *bumu videle* 26*, bum prinesla* 29.

Zabilježen je supin, npr. *dohoaja glet* 30.

Od kondicionala prvog potvrđuju se samo oblici za 1. i 2. l. jd., npr. *zagrabila bi ju* 16, *pospravila bi ju* 16, štiela *bi* 16, 17, *bi doavala* 17, *bi znal* 20.

Glagolski prilog sadašnji potvrđuje se nastavcima *-č/-či*, npr. *dihajuč* 20, *trepeč* 27, *ne znajuči* 25.

Svi glagolski oblici potvrđeni su u turopoljskim govorima i u jeziku stare kajkavske književnosti, osim nastavka *-mu* u 1. l. mn. prezenta (Šojat 1982: 408–418, 2009: 73–74, 81, 85, 87, 90).

Zaključak

Uspoređujući autoričinu pisanu građu sa stanjem u jeziku stare kajkavske književnosti (a) i u turopoljskim govorima (b) možemo očekivati četiri moguće situacije: 1. jezične osobitosti koje su zajedničke (a) i (b), 2. jezične osobitosti vezane samo uz (a), 3. jezične osobitosti vezane samo uz (b), 4. jezične osobitosti koje ne pripadaju ni (a) ni (b).

Na fonološkom i morfološkom planu u istraženoj građi najčešće se potvrđuju osobitosti pod rednim brojem 1.

Pod rednim brojem 2. nalazim samo čuvanje suglasničke skupine *žj* (*buožjega*), a pod rednim brojem 4. samo promjenu *i* > *ie* (*mier*).

Najzanimljivije su one potvrde pod rednim brojem 3., dakle fonološke i morfološke osobitosti tipične za turopoljske govore, a nepotvrđene u jeziku stare kajkavske književnosti, a to su: promjena *a* > *e* (*rezdišano, restaljeni, dej*), promjena *a* > *oa* (*noajde*, *troagi*, *kristoal*), promjena *o* > *uo* (*vuoče*, *dvuore*), gubljenje početnoga i završnoga *h* (*oče*, *v novina*, *na nebese*), promjena *gd* > *d* (*de, maloduo*), promjena *kt* > *t* (*teri*), promjene *pš* > š i *pt* > *t* (šenica, *tica*), promjene *vs* > *s*, *vz* > *z* (*saki*, *zela*), obezvučenje završnoga zvučnog suglasnika (*nek*), promjena *v* > *f* (*rukoaf, zapraf*); nastavci *-i* / *-e* u L mn. imenica m. i sr. roda (*pri licitari*, *na nebese*), nastavak *-a* u L mn. imenica ž. roda (*v nosnica, po vusnica*), analoški oblik *nami* u L zamjenice *mi*, nastavak *-e* u G mn. neličnih zamjenica m. i sr. roda (*moje*, *svoje*), nastavak *-e* u G mn. pridjeva m. i ž. roda te

L mn. ž. roda (*detinje* časkov, *borove iglic, po plesnive stroha*), nastavak *-u* u l. l. mn. prezenta (*se ziblemu*, *pečatimu*, *zbiramu*).

(*Opaska:* u radu je zadržan autorov pravopisni izbor – *op. ur.)*

Literatura

Cvetković, Željka. 2003. *Oblečena vu šlarinu duše*. Velika Gorica: Spark.

Rječnik hrvatskoga kajkavskoga književnog jezika. 1985. Knjiga prva, svezak 2, Cenitel – Drištavica. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti – Zavod za jezik IFF.

Rječnik hrvatskoga kajkavskoga književnog jezika. 1991. Knjiga druga, svezak 6, Laž – Mučitelica. Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti – Zavod za hrvatski jezik HFI.

Rječnik hrvatskoga kajkavskoga književnog jezika. 1995. Knjiga treća, svezak 7, Mučitelstvo – Nestaja. Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti – Zavod za hrvatski jezik HFI.

Rječnik hrvatskoga kajkavskoga književnog jezika. 2002. Knjiga treća, svezak 9, Okol–Pedesetoletni. Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti – Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.

Šojat, Antun. 1982. Turopoljski govori. *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 6: 317–493. Šojat, Antun. 2009. *Kratki navuk jezičnice horvatske*. *Jezik stare kajkavske književnosti. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.

ON THE LANGUAGE OF ŽELJKA CVETKOVIĆ'S KAJKAVIAN POETRY

By Boris Kuzmić, Zagreb

SUMMARY

The language of the Kajkavian language poetry collection entitled "Oblečena vu šlarinu duše" (2003) by Željka Cvetković (1965) is analysed in the paper. The analysis will show to what extent the author's contemporary Kajkavian literary language includes diachrony (knowledge of the old Kajkavian literature language) and to what extent there is synchrony (contemporary speeches of Turopolje, especially the one from Mala Mlaka, the settlement where of the author's mother tongue is spoken).

Key words: Kajkavian poetry, Kajkavian literary language; Željka Cvetković; Mala Mlaka, Turopolje

(Prijevod na engleski: autor)

Željka Cvetković

IZ ZBIRKE *OBLEČENA VU ŠLARINU DUŠE*

NEBESKI PEČATNJAK

Versoljupci moji,
štuvatelji duše…
Vešto se ziblemu
v neba pečatnjaku.
Kuliko su moja,
tuliko i vaša
zrielenja ova
čez droftinku saku.

V rubinovom plavnu i ruva, i kruva. Sega se tu noajde –
če tak čovek oče. Zezna se i štima kak da se žukljina
Pretvori vu žmavno, rezdišano vuoče. Smaksvietovna
kosa

furt oko nas vitla,
a mi, restaljeni,
pečatimu suze.
Kak bilo da bilo,
Svietlamu si duhe.
Od križa do križa
cieleju nas muze.

LJUBIČASTA GUSLA

Zmišlam se, zmišlam makov,
posejane po tičje krila…
Setim se i opčuvane detinje časkov
tere sem za sobum ostavila.

Diogeneš vu mene pobira loati
i muziku ženje, stroažu držeči.

Misel se zdiže tijam do neba
- smislu se klanja kamen žareči.

Širom odklieplem i rezklieplem srce,
zdragslano med plavkastem žicam.
Vu sakom vuglu mene je ljubičasta gusla
i ne da me tenjam, i ne da me kmicam.

KAJA GRAL II.

22. studenoga 2001.
Kak smiešek sunca se preselil
v drugu vuzvišenost kajoljubnu.
Mene se duša do kraja resporila
na tu večer žalnu i oštrozubnu.

Dvie srebrne kugle su se ž nje
odlupile v galženjoačku arabesku.
Saku sem misel trepeč otpravila
v črnokroalužnu klepsidru, v blesku.

Vu mene je Petrek zaskomukal
i zesipal krvave ruože z vusnic.
Loas je po loas z gloave spukal
z rukamu punemi golubic:

- Otec naš, teri jesi na nebese,
širom vučitelu reskrili lesu!
Dok pucaju mučeča vulja na steklu,,
čriešnje su, za svegda, precvele v mesu.

Zebiramu duše i zebiramu biča;
celimu kajkavianu toal po toal.
Znad vuglenastoga kmicinoga štafelaja
punimu smaragden kaja gral.

IZBOR S 18. NATJEČAJA ZA KAJKAVSKE I 11. NATJEČAJA ZA ČAKAVSKE KNJIŽEVNE RADOVE UČENIKA SREDNJIH ŠKOLA RH

U ovom dvobroju - kao rezultat *Jezičnice kajkaviane*, sustavnoga, 22-godišnjeg programa *Kajkavskoga spravišča* i časopisa *Kaj* u afirmaciji mladenačke kreativnosti srednjoškolaca na materinskom jeziku – objavljujemo sveukupno ***23 kaj & ča*** literarna rada 18-ero učenika iz devet srednjih škola, i to s 18. natječaja za kajkavske i 11. natječaja za čakavske književne radove učenika/učenica srednjih škola Republike Hrvatske. Ocjenjivačko povjerenstvo (dr. sc. Ivo Kalinski, predsjednik, Valentina Šinjori, prof., voditeljica Centra izvrsnosti za hrvatski jezik Varaždinske županije, te dr. sc. Božica Pažur, gl. i odg. urednica časopisa Kaj) ***izabralo je 18 kajkavskih*** *ostvarenja 13-ero* mladih autora iz sedam škola*, te* ***pet čakavskih radova*** literarno nadarenih srednjoškolki iz tri škole. Radovi su pisani na 17 raznolikih zavičajnih idioma/mjesnih govora. (Naznake razreda uz imena i prezimena autora jesu one za vrijeme slanja njihovih radova na oba natječaja, u dva roka 2022. godine, unutar oba programa: spomenute *Jezičnice kajkaviane* te dijelom i *Kaj & ča, prožimanja i pesrspektive*.)

I ovaj put, uz nadarene učenike valja posebno pohvaliti profesorice (10 mentorica!) koje su ih kontinuirano poticale na književno stvaralaštvo na nestandardnim oblicima hrvatskoga jezika – i kajkavskom, i čakavskom. Njegovanje raznolikosti organskih idioma najveća je vrijednost pristiglih radova.

Iako je, s obzirom na literarnu razinu svih izabranih radova, njihovo tematsko i jezično bogatstvo, na ostvarenu ritamsku ugođajnost pejsažnih sličica, ali i pripovjednih, humornih sekvenci, te drugih stilskih osobitosti… - metodološki nezahvalno isticati pojedine autore i tekstove – valja ipak reći: među kajkavskim ostvarenjima ocjenjivačko je povjerenstvo najboljima vrednovalo pjesme ***Tene Šegović*** (Gimnazija Josipa Slavenskog Čakovec, mentorica: Zlatka Grahovec Soldat, prof.), a posebno izdvojilo pjesme ***Ivice Pizenta*** (Srednja škola Delnice, mentorica: Jasminka Lisac, prof.) zbog primjene dodatne općelingvističke akcentuacije njegova kupjačkog idioma. Također, među uzornim čakavskim uradcima pet autorica istaknuti nam je uspješno jezično oblikovanu humorističnu priču na čakavskom idiomu Bola ***Ketrin Jerčić*** „Vakega konfužijuna" (Srednja škola Bol, mentorica: Ljubica Kusanović). Natječajno najbrojnije bile su Škola za medicinske sestre Vrapče i ponovno Prirodoslovna škola Vladimira Preloga Zagreb (s kajkavskim i čakavskim radovima).

Nadamo se i dalje dobrom odazivu „literarno navudrenih" srednjoškolaca/srednjoškolki i njihovih požrtvovnih mentora, osobito mentorica, te sudjelovanju u novim natječajima (1. rok za 19. kajkavski i 12. čakavski natječaj: 7. srpnja 2023.).

(Ocjenjivačko povjerenstvo, V.Š./B.P.)

IZBOR KAJKAVSKIH SREDNJOŠKOLSKIH LITERARNIH RADOVA
S 18. NATJEČAJA

Tena Šegović, 1. razred
Gimnazija Josipa Slavenskog Čakovec
Mentorica: Zlatka Grahovec Soldat, prof.
Idiom: međimurski kajkavski, okolica Čakovca

A ti to ne znaš

Pala bu na pod…
Več ve ju vidim kak stoji
Čistam na robu stola
I čeka kaj cajnger na vuri nabu več kucal
A ti to naš znal.

Ona pada na pod…
Pada nekak pomalem
Davle šansu vetru kaj ju vrne
No ftihnuti glas preveč je žmefki
A ti to ne znaš.

Pala je na pod…
Nekaj prfko ve je spotrto
A neprepovedane žmefke reči
Razlejane su po podu
A ti to nesi znal.

Tena Šegović, 1. r.
Gimnazija Josipa Slavenskog Čakovec
Mentorica: Zlatka Grahovec Soldat, prof.
Idiom: međimurski kajkavski, okolica Čakovca

Mortik

Mortik jemput i list na kiti ostane sam
Mortik jemput več mislila si noro nam
Mortik jemput Mura već nabu tekla
A ja bum štela da sam nekšne stvari predi rekla.
I kaj si tak več ne mislim najte mi reči
Jer Mura bu mortik i prestala teči
Či oče si malo mira zeti;
Či več nigdar neče šlafuriti
Kaj ftihne baš saki ftiček mali
I kaj čovek vidi kaj mu zaprav fali.
A meni, štera nabu nika rekla,
Mortik suza jena po obrazu bu tekla.

Tena Šegović, 1. r.
Gimnazija Josipa Slavenskog Čakovec
Mentorica: Zlatka Grahovec Soldat, prof.
Idiom: međimurski kajkavski, okolica Čakovca

Reči mi

Reči mi v šteri vuri dimo trebam dojti
reči mi kaj se pre hiži trebam naprajti
reči mi štere je farbe sunce kaj greje
i vidla buš kak zgledi dete štero se smeje

naj mi reči kaj spat buš predi dišla
naj mi reči kaj dimo nabuš na vreme došla
naj mi reči kaj za te cajta već nega
i kaj na duši već preveč ti je sega

sam mi prosim te nekaj lepoga reči
kaj sjaj vu očima bode mi vekši

Ivica Pizent, 4. b
Srednja škola Delnice/Prirodoslovno-matematička gimnazija
Mentorica: Jasminka Lisac, prof.
Kupjački idiom

Og'nj

Og'nj žge, og'nj gore,
og'nj palje, og'nj zbore.
Z ognjon se pravica tera,
se voda na svoj malj'n stera.

Og'nj život znače,
te sakaj davnega tomače.
Hišo greje, hlep te daje
t'r tvojo močjo postaje.

Z ognjon ni lahko,
a bež njega že težje.

(Kupjački idiom, nenaglašen)

[Ǫ̂gənj žgę̏, ǫ̂gənj gǫ̂rẹ,
ǫ̂gənj pâljẹ, ǫ̂gənj zbȍrẹ.
Z ǫ̂gnjon sę pravȉca tę̂ra,
sę vǫ̂da na svôj mâljən stę̂ra.

Ǫ̂gənj žȉvot znȁčẹ,
tẹ sȁkaj dâvnẹga tomâčẹ.
Hȉšo grêję, hlę̂p tẹ dâję
tə̏r tvôjo mǫ̂čjo postâję.

Z ǫ̂gnjon nȉ lȁhkọ,
a bęž nję̂ga žę tę̂žję.]

(Kupjački idiom, naglašen)

Ivica Pizent, 4. b
Srednja škola Delnice/Prirodoslovno-matematička gimnazija
Mentorica: Jasminka Lisac, prof.
Kupjački idiom

Voda

F šume fanj je vode,
is skadnja polahken slize.
V jarke hitro teče,
čez glino prebet se neče.

‘Rdeče rak od ribe beže,
drob’n pes’k na dne leže.
Hitra voda pes’k nese
že plitko korito zanese.

Korita dlebočina se manjša je,
voda plave, sakot je je.
Friška voda z rezervara gre,
va vodovode fanj je je.

(Kupjački idiom, nenaglašen)

[F šȕmẹ fȁnj ję vǫ̂dę,
is skâdnja polȁhkẹn slȉzẹ.
V jȁrkẹ hȉtrọ tę̏čę,
čę̏z glȉno prę̏bẹt sę nę̏čę.

Ərdę̏čẹ rȁk od rȉbę bệžẹ,
drǫ̂bən pệsək nȁ dnẹ lę̏žẹ.
Hȉtra vǫ̂da pệsək nę̏sę
žę̏ plȉtkọ korȉto zanę̏sę.

Korȉta dlẹbočȉna sę mȁnjša ję̏,
vǫ̂da plȁvẹ, sȁkot ję ję̏.
Frȉška vǫ̂da z ręzęrvâra grê,
va vǫ̂dovodẹ fȁnj ję ję̏.]

(Kupjački idiom, naglašen)

Ivica Pizent, 4. b
Srednja škola Delnice/Prirodoslovno-matematička gimnazija
Mentorica: Jasminka Lisac, prof.
Kupjački idiom

Svete kriš, Božje kriš

Svete kriš, Božje kriš,
ke me dule položeš.
Angeljce me naročeš.

Če gore stajen, falo Boge dajen.
Če gore ne stajen, Boge dušo zročan.

Na se veke vekof, amen.
Is Sinon Božjen bode faljen,
iz Marejo na vek, amen.

(Kupjački idiom, nenaglašen)

[Svệtẹ krȉš, Bộžjẹ krȉš,
kẹ̏ mę dȕlẹ pȍložẹš.
Ângęljcẹ mę nȁročẹš.

Čẹ̏ gộrę stâjęn, fâlo Bộgẹ dâjęn.
Čẹ̏ gộrę nę stâjęn, Bộgẹ dȕšo zrộčan.

Na sẹ̏ vệkę vệkof, âmęn.
Is Sȉnon Bộžjẹn bôdẹ fâljęn,
iz Mȁrẹjo nȁ vẹk, âmęn.]

(Kupjački idiom, naglašen)

Leona Šturbek, 3. a
Medicinska škola Varaždin
Mentorica: Valentina Habunek, prof.
Mjesni govor: Presečno Visočko (Varaždinska županija)

Legenda veli

Jutre gda su još pijevci spali,
zdigel se moj deda
i z ormara spuknul zmazani škrlak,
svoje stare prnjke i pobral se v pilnicu.
Dele si je sel i denešnji posel zbrajal.

Grunta si on kak bi mogel prejti na polje
jer ipak zorale se samo ne bu.
Baba kak ponorela od njegvih gluposti
otpira vrata od pilnice i kriči kak luda:
„Pak si ščera traktor negde zgubil!
Ti nije dosta kaj si neki den krivi grunt prešel zorati?“

Deda je čkomel cele vreme.
Da je čovek čul kak baba kokodakče,
mislil bi si da se dedu nikak dobre ne piše.
Al šte god mojega deda pozna,
zabadava je baba kričala i svoje namatala
kad deda o ščerašnjem denu sam sebe grunta.

I toga mu je dosta bile.
Kad traktora nije imel, nije mu ostale niš drugo,
nego da sam do polja otide.

Put pod noge deda si je dal,
z druge strane grunta videl je traktor:
točne pa je stal kak ga je i ščera ostavil.
Glejte kak njegov pajdaš zna!
Drži kupice, stoji kre traktora i čaka samo da on dojde.
Vidli se nesu par vur,
teško im je samim piti
tak da su i denes pak nazdraviti morali.

Litra za litrom same se scejala,
za par minot ostali su bez gemišta.
Al nije deda od ščera,
pripremil se on za teške dane.
Otprl je vrata od Dajca
i spodi sica spuknul zadnju litru.

Odjenput oblaki na nebu se stvorili,
gromovi počeli špricati i grmlje pomekavati.
„Su coprnjice morti?“ pajdaš veli,
„Nesu, nesu“, deda zna.
Siguren je on bil da je to žena njegva.

Se jakše i jakše grunt se trese,
z grmlja baba skače,
razletel se pajdaš na jednu, a deda na drugu stran.
Koj im se te kmične noči desile, sam Bog zna.

Legenda veli da tam dugo ljudi več ni,
da niti jedna kukureza rasti neče
i da traktor tam v miru još stoji
dok baba deda i pajdaša još uvek za vuha drži.

Tia Podgornik, 1. a
Prirodoslovna škola V. Preloga Zagreb
Mentorica: Zdenka Burda, prof.

Čemer

Sedi baba v kmičnoj sobi pokraj obloka.
Lampa blešči i vidi se njeno robavo
lice i sjede lasi.

Ostala je sama, udovica i bez sina
kaj je još lani hmrl od nekog betega.
Sama, v kmini, v čemeru, čeka i suze roni
držeč čislo v ruki na dinderlici.

Čeka i čeka, sam kaj ne zaspi gledeči
deklu v črnoj halji.

Damjan Dominković, 1. d
Prirodoslovna škola V. Preloga Zagreb
Mentorica: Zdenka Burda, prof.
Govor: područje Zagreba

Bakine zgode iz mladosti

Baka: „Milič, kak ti u školi?“

Ja: „Super! U srijedu idemo vlakom u Vinkovce.“

Baka: „Joooj, nemoj reč. To je opet nekaj Stić smislil, jel?“

Ja: „Je.“

Baka: „Sečam se da sam jednom sa školom bila v Bihaću, al jedino kaj se sečam je da je nasred ulice bil jedan semafor sa samo jednim svetlom. I niš se više ne sečam. Al se zato sečam kad je Tito odlazil na ove svoje puteve pa kad je išel v Indiju, po Evropi i tak. A to je isto bilo prije 100 godina. Dok sam živela na Sušaku, onda se je cela škola otpeljala njemu na ispračaj. A to je tak bilo, ne? Sečam se da je bil onaj brod, Galeb se zove, a to je bil njegov brod kaj je s njim putoval, a to ti je bil komfor, luksuz kaj si mi možemo sam sanjat. Sečam se da se je on penjal sa svojom Jovankom po onim lojtrama i svi smo gledali.“

Ja: „Ček, vidla si ga uživo?“

Baka: „Da, al izdaleka, izdaleka. K’o odavde do, recimo one tam kuče na levo. A Jovanka je imala zeleni kaput, to je bilo zimsko vreme, imala ga je s reverima, a tu onak strukiran. I onda se sečam kad je bil slet - a to je bilo za Titov rođendan. Profesor bi izabral neke za koje bi smatral da bi mogli to izvest. Pa smo imali vježbe za njegov rođendan. Imali smo kojekakve vježbe s rupcima pa još nekim štapovima, i tak. Bilo je to u osmom razredu pa se nit ne sečam više. Imali smo bele majice, crne kratke šosiče i one crne šlape za gimnastiku kak su prije bile. Pa smo išli pješke skroz od škole v Selskoj do Kranjčevićevog igrališta i tamo smo plesale njemu u čast, veselje i tak.“

Ja: „I onda vas je on tam uživo gledal?“

Baka: „Ma nije, on je bil u onom svom Beogradu. A jedanput smo se dogovorili svi, celi razred da markiramo, al se ne sečam više kaj je to bilo, zakaj, koji je to bil predmet, al verovatno matematika. I svi smo dobili neopravdani, jasno. Al ne možeš sad izdat celi razred i samo ti ne markirat; moral si i ti. I onda me jedna najbolja prijateljica u osnovnoj

školi kaj je baš bila strašna, uvek učila, sve kaj trebalo radila na vreme i tak nagovorila da markiramo hrvatski. Ja nisam htela, al onda na kraju, ja bedasta, sam ipak markirala s njom. Ne sečam se kaj je bilo, zakaj je markirala, ali eto. A ona ti je bila onak visoka, suha, ruke mlataraju posvuda… Ljudmila se zvala. I onda nju nakon puno godina vidim, mislim da je došla u Jurišićevu remen popravit, a ona se onak zdebljala, svugde je ima, strašno nešto. Bila je prije k'o daska, a sad ovak ko neka loptica. A danas ju znam videt, nosi kratke hlače, a znala je sedit tam di su oni stupovi na trgu, znaš ona rasveta. Pa ona tamo samo sedi i fajfa, pa si mislim: „Joj, to ti baš i nije nekaj pametnoga.", a ona tamo samo lepo sedi i fajfa. Pa sam joj se mislila možda neki dan i javit, al nisam."

Iris Šimić, 1. c
Mentorica: Tajana Matejić, prof. savjetnica
Škola za medicinske sestre Vrapče
Idiom: područje - Sveti Križ Začretje

Martinje

V goricam trsje je prazne.
Kak ščapi trsi zgledaju.
Tetec je cele ljete
po trsju hodil i s grozdekima
se spominal.

Grozdje su tetec pobralji
i vinčeka pridelali v kletici svoje.

Se diši, se vu bačvam gori,
vinčeko bu mlade kak rosica v jutre.

Tetec krštenje pripravlja,
Martina čaka...

Još male i Martin je tu.

Petra Ravlić, 1. c
Mentorica: Tajana Matejić, prof. savjetnica
Škola za medicinske sestre Vrapče
Idiom: područje Zaboka

Megla

Gledim tu belu, jutarnju meglu...
Nigde ničega ni.
V daljini same vrhi čempresa štrčiju
Ni Sleme videti ni.
Zima polefko kuca na obloke.

Kam su zginule one jarke boje
kaj jesen začarala je moj kraj?
Da je negda tu jesen hodila
Same po listju na putu vidim.
Zelene brege, žute buče, lepi grozdi i črlene jabuke
Zima je zameglila i skrila zdej.

Tak si tužno mislim kam je nestal sev taj sjaj...
A onda mi zima tiho šepne:
„Nisam ni ja tak grda, imam i ja svoju belu čar!
Vrnula bu ti se šara jesen brze nazaj!
V beli plašt sam ju skrila, ne boj se za nju ti!
Tulike je roda dala, nek si ona malo počine,
Pusti ju da svoje zlatne senje v miru sni!”

Marija Manola Kojundžić, 1. b
Mentorica: Tajana Matejić, prof. savjetnica
Škola za medicinske sestre Vrapče
Idiom: područje Kupljenova

Kulja

Po cesti se vlečem,
pak si premišljam,
kaj bu mati rekla,
kaj sam kulju zaradila.
Mati ni kričala,

ni jambrala,
ni rekla niš!

Pala je kmica,
prešla sam spati.
Cmizdrim.
Kopitam se.
Ne spi mi se.
Pak poslušam.
Nit lajeju cucki,
nit tičeki popevaju.
Se je ftihnulo.

Navčila bum!

Zišlo je sunce!
Skočim z postelje,
brze se oblečem,
zemem tašku,
bežim v školu.

Valentina Dubić, 1. b
Mentorica: Tajana Matejić, prof. savjetnica
Škola za medicinske sestre Vrapče
Idiom: područje - Samobor i samoborski kraj

Dedek

V jutro rano,
dok je bila još megla,
dedek se je stal.

Z levom rukom
pinklec je zel,
v desnu sekiru je del
i put šume krenil.
Cepal je bukvu, hrast i klen,

a onda se trudan na panj sel.
Z pinkleca sira i vrna si je zel
i komadić špeka v zube je del.

V kupičku vina si natočil
i odma je jači bil.

Pred mrak
vrnul se domov.
Cokule zezul
i v postelu se prevrnul.

Valentina Dubić, 1. b
Mentorica: Tajana Matejić, prof. savjetnica
Škola za medicinske sestre Vrapče
Idiom: područje - Samobor i samoborski kraj

Japa moj

Japa moj, japa moj,
Gde je škrlak tvoj?

Japa moj, japa moj,
Gde je lajbek tvoj?

Lulu si zapalil,
gemišt spil,
i med pajdašima
srečen si bil.

Čučicu ste pojeli
i v gorice krenuli.
Tam ste našli
i škrlak i lajbek
i skončali kakav ste bedak bili!

Antonela Cesarec, 2. razred
Srednja škola Pregrada
Mentorica: Marina Škrnjug, prof.
Lokalni govor Oroslavja

Zagorske čuče

Zagorske čuče nemaju krila,
imaju jezik ke lamače,
od krila čak i jače.

Imaju jen rubec naviek na glave
da im se tračevi ne bi posejali po trave.

Štap iste mora biti h ruki,
da buju sa stilom,
kak bi rekli njihovi vnuki.

Ke je Barica jučer s Štefom delala,
kak se je Marica s Jožekom spominala,
kak su Ivičine krave suhe,
na pašu ih ni vodil, ima valjda več tri ljete
čak ni v hiži nije popravil one sprhnule parkete.

Danica je štalu obnovila,
ali ju je bormec same još bolj hništila,
to kak bi se Mareku dopala,
ali njega žena s hiže ne pusti
čak ni na gemišt nesme bogec prejti.

Okupljanja maju naviek pri plotu,
da moreju bolj situaciju skomentirati,
nesmeju one nigdar niš pozabiti.

To elitno društvo celo selo zna,
svi si očeju s njima dobri biti,
ali njima se je bome teške ne zameriti.

Jan Kocet, 3. a razred opće gimnazije
Srednja škola *Vladimir Nazor* Čabar
Mentorica: Danijela Peršić, prof.
Čabranski govor

Čobor

Dok huden pa tvaje cejste,
sve je mirnu i tihu.
Akule sjebe slišen samu ptičke i čebile,
koda son na sred šume.

Čuten karake stareh Čabranov
kiri so te ponosno hadile.

Čabranka s druge strani
šemi, tječe…
Uana se spumne uneh
paznateh dnivov,
sveh velikanov kire
so se v tjebe vtisnele.

A zdej,
ku te paglidan zos Tropitarske stejne,
tok se mojhen.
Vide me se da uohku
samu stignen raki
i vjamen te – samu za sjebe.

No, nej me sila.
Ti se te, v majen srce,
tvaje ščira, donos i jutre.

Petar Ule, 3. a razred opće gimnazije
Srednja škola *Vladimir Nazor* Čabar
Mentorica: Danijela Peršić, prof.
Prezidanski govor

Na hribe

Na hribe dvej huje stajijo
ku stari pajdaši
kiri svaje brige marijo
pa se adon na druzega
amau nasuanijo.

Pad pajdašamen staren
trava zeljena i vesuaka,
ukrasiua se z ruščamen
kireh je nigdar ne zmanka.

A adon tičok majhen,
na huje i pr cvejte,
papejva himno hriba,
najlejpšjo pejsmo na svejte.

Nika Peršić, 2. razred opće gimnazije
Srednja škola *Vladimir Nazor* Čabar
Mentorica: Danijela Peršić, prof.
Tršćanski govor

Vesiua družba

Pa srejde šumskega puta
vilka medvejdka ponosnu stupa.
Dva punkelčka zes sabo vude.
Zgadni so, majhni i okrugli.

Punači je.
Vejtorček veje zible.
Vilke žoute mejsec je na nebe.
Sjajne zvejzde na njemo migajo.
Vesiuo družbo vse pazdravlajo.

Dva majhna rezjegrana medvejdka,
zes mamo svajo pa cejste
čez majo ulico se gegajo.
Radavejdnu vse tri se ozirajo.
Spit bu kaka kanta paua.
Vajne tulku starga kruha najne čaka.

Zes šapamen mau rezgrinajo.
Mart kak jabuček al pa mirenček
še za desert dabijejo.

Vejtorček je jačje zapihou
i pad nus jen miris finga mida prnisu.
Medvejdke se obliživajo,
suasno večirjo več zamišljajo.

Al' medvejdka ogromno šapo svajo zdegiva:
„Pese uajajo. Tje nagrimo.
Samu damu uohku krinemo.
Tato jutre v izvidnico pušlemo."

Pametna i brižna je ta niha mama.
Dva majhna suatka punkelčka prema šume
hitru je obrneua.

Še mau naj vesiua družba pa šume i sjele špancira
zak zima, ko megua, pačase al segurnu, k nan prhaja.
Na njuškico ih več zibe. Pabelejua jen od mraza.
V brlog so se hitru zaprle, roletne navlejkle,
natpis na vrata dejle:
Do not disturb, vse do prklejtja.

Spale i sajnale budo dougu,
z anga boka na druge se obračale.
Mart mau i zahrkale.
Dougčas jen nabu zak v sajne
sakosurtne goste jen budo prhajale:
lovac z puško, sasejdava kruška,
grm sočneh kapin,
žebilce
i poun uanc suatkega mida.

IZBOR **Č**AKAVSKIH SREDNJOŠKOLSKIH LITERARNIH RADOVA
S 11. NATJEČAJA

Ketrin Jerčić, 2. r.
Srednja škola Bol/Opća gimnazija
Mentorica: Ljubica Kusanović, nastavnica hrvatskog jezika.
Čakavski idiom – Bol

Vakega konfužijuna

Užežin Vele Gospe, usri miseca agusta i ciceja, ni ćuha ni puha u zroku, a šera Perina pomalo, nogu mimo nogu, put kurota. Koga će ako ne njega pitat za svit, a usput će i zapisat mise za duše od prigatorija. Svo je jutro siromašica činila slatko, jer ni baš da u velečasnega gre u vižite svaki don.

Sa gvanćeron galetinih, uza štrodu bidna, jedva do popovske kuće doplutola, pozvonila i majko se obradovala kal ga je doma nošla:

„Foljen Isus, šer kurote!"

„Navjeke, šera Perina, navjeke! Pasojte naprid! Čin ću vas ponudit?", i vodi je u svoj tinel.

Seli oni dvo jedon prima drugen.

„Ma baš mi vas je drogo vidit vako na blizu, ne somo u crikvi! Kojin dobron?"

I taman kal je otvorila justa za odgovorit - trlintrlntrlintrllnn! Telefon…

„Skužojte šera Perina, somo čas."

Privazme on poziv i odgovoro: "Je barba Jure.. Dobro je.. Tako je… Je… U redu… Fola ča ste se jovili…", nabrojo velečasni dokle ni fini razgovor.

Udahne i reče: „Eto, skužojte nison mogo ne jovit se. Nego, di smo no stali?"

Šera Perina taman otvori justa da će zjanut, a no drndrndrnndrndrnn, mobitel!

I siromah se velečasni i opeta skužo i jovi.

Ni van potriba reć da je to trajolo i trajolo, a šera Perina se vrporila u katridi. A ča će, falabogu!

Jedva se jadan čovik riši i pozdravi i taman prikinu, a opet telefon zavrdeko trlllntrlntrlnntrlnn… Klimne već iznebušen šera Perini da skužo i na telefon odgovoro: „Je… Je Tomažina… Sve san razumi… Oće… Biće!", i tako daje i tako bližnje…

Umori se jadan čovik govorit i notoje šera Perini da još malo pacijence, a na sirota ustrpjiva, a ča će?? Voda iz ve kože ne može!

A za infatik, vidi ona da velečasni nostoji razgovore pokrojit i njon se posvetit! I baš non je drogo da mu je galetine za krejoncu donila!

Evo, Bogu fola, taman je siromah fini razgovor, sal će ona njemu špjegat ča je došla i pomalo počne: „Velečasni…", udahne a no… Trlntrlntrlnn… Telefon! Parilo non se siroti ko da su svi gromi vega svita potegli olma oza kuću! A šer kurot zakoluto očima skužajuć se, ćapo slušalicu po prozbori: „Faljen Isus, izvolite.", a onda malo slušo, malo odgovoro, opet slušo… Ma oteglo se, vega puta je biskup, nikako da se libero!

I tako, a ča da van rečen, jer to je duralo, siromah pop je na pozive odgovoro kako je stigo, a šera Perina se vrtejala i potila u katridi od muke i nevoje.

A i priša non je bidnon bila, radi galetinih ni ni obidvot dospila, a ko je računo da će u popovskon kući doboto večeru doškot!

A opet, voda nemore se sad dignut i poć ća! Trpi nesrićnica, trpi i sve u ne galetine pogledo, da non je kako god bilo se založit, sposila bi se! A opet, ne može dušu grišit, ni bidan kurot svo vrime ni udaho. Odgovoro, dogovoro, svituje, tiši… Justa mu se već osušila… Ma propju non ga je milo.

A onda, fola velen Bogu, siroton nako iscrpjen spusti ni nesrićni telefon i uzdaho, već jedva živ, po ko zno koji put:

„Uf, šera Perina moja, skužojte, a ča ste vi no došli?"

A ona bidna nako ustrpjiva zavapi koda za njon trču, da nebi ko opet uleti pri nje: „Don Stanko, evo vamin galetine, a jo vas gren iz doma na telefon zazvat!"

Katarina Načinović, 1. r.
Pazinski kolegij – klasična gimnazija Pazin s pravom javnosti
Mentorica: Orijana Paus, prof.
Labinski govor

Jesen

Prišla je va moje selo.
Stonen se s pustelji i pogledan kroz barkon.
Krasa s kapljicami rosi.

Vetar pošne puhat, a kako doš s neba žuto i krvovo veje se kaliva.
Fruti sake fozi, smokvi, kostanji, grojze krvovo, crno i belo.
Va ta štajon me pježo šećat i grojze zobat.

(prišla – došla, va – u, stonen – ustanem, pustelji – kreveta, barkon – prozor, krasa – livada, pošne – počne, *doš –* kiša, *veje –* lišće, *kaliva – spušta,* štajon – *godišnje doba, pježo – sviđa mi se,* šećat – *šetati)*

Mirjam Pokrajac, 3. razred
Pazinski kolegij – klasična gimnazija Pazin s pravom javnosti
Mentorica: Orijana Paus, prof.
Žminjski govor

Rodila loza grozda dva

Guore mi da
je muoj did Jure
loze i ulike
kako fameju drža,
kako svoju dicu štima.

Va Rovinjsken Sele
na Maričvice
ih je tiendi
vežieva, čuva, zalieva,
trga i
kanta
„Rodila loza grozda dva!''

Ovo leto kat potrgamo
na Maričvici ćemo
moji brati i ja
didu Juretu zakantat:
„Rodila loza grozda dva!''

(*guore* - govore, *ulike* – masline, *fameju* – obitelj, *drža* – držao, *tiendi* – brinuo o …, *vežieva* – vezivao, *zalieva* – zalijevao, *potrgamo* – uberemo grožđe)

Agata Paro, II. r.
Pazinski kolegij – klasična gimnazija s pravom javnosti Pazin
Mentorica: Sanja Depikolozvane, prof.
Tip mjesnoga govora: govor Buzeta

Buzetski dani

„Grad oktana" ga kličejo. Nuben ne zno ki mu je dav takovo ime ma se ga rada čujejo.

Oni so meron treta šetimana u šetembru. U tu vreme je kažin u celen grode. Si su veseli, posen so harmonike, mužikanti supeju, dikajine pliješu. Veture greju po česti. Dim hodi na se kraje. Jenjica se obraća i fažov se daja sen. Judi so na visoken brigu i kantaju, so kontenti. Sedijo na karegah i pijejo vino i rakiju. Dok se se prontiva korša, Buzećani letijo z enega kraja na drugi. U nedeja je vela korša. Oni bot je najveć judi. Se oštarije so krgane. Celo leto ne zaslužijo ni napuh šoldi ko za Buzetske dane.

Najlepče vreme u letu je šetembra. Ni zima ni teplo. Šetimana pred koršu je Subotina po starinski. Si greju u stori grod Buzet videt dikajine u brhanih ud en bot, mladiće u veštita. Pridu ispit malvažiju, teran, bisku i pojest fritoda ili fuže z tartufi. Nu, drugo leto pridite nan i vi i verojte, ne bote požalili.

(kličejo – zovu, *nuben* – nitko, *dav* – dao, *čujejo* – govore, *so meron* – se održavaju, *šetimana* – tjedan, *šetembar* – rujan, *kažin* – nered, *celon grode* – cijelom gradu, *posen so* – sviraju se, *supeju* – sviraju, *dikajine* – djevojke, *pliješu* – plešu, *veture* – auti, *jenjica* – ovca (janje), *fažuv* – grah, *se daja* – dijeli se, *karegah* – stolicama, *se prontiva* – priprema se, *korša* – trka /*vela korša* – velika trka, *oni bot* – onda, *so krgane* – su pune, *ni napuv* – ni napola, *najlepče* – najljepše, *u brhanih* – u haljinama, *ud en bot* – odnekad, *veštita* – odijelo, *fritoda* – fritaja)

Mia Polić, 1. a
Prirodoslovna škola Vladimira Preloga Zagreb
Mentorica: Zdenka Burda, prof.
Čakavski grižanski govor

Grižane

Va planini pul Crikve,
kade friška arija kroz fineštru se oseti,
dritura diši na fijolice,
miće je misto kraj boške.

Nona vredno rožice lije,
dok se dindonaju va vitru,
iza hrahorice gardelac svoje pisme piva,
a va lehi dica se jigraju.

Va suton šterike va cimiteru lešće,
črnilo se spustilo,
šušnjat se čuje,
čaglji zlaze.

Pregledni rad
UDK 811.163.42'282 (091)(497.5-3 Međimurje/Prekmurje)
Primljeno 2017-09-21/2022-04-13
Prihvaćeno za tisak 2022-06-01

MEGYIMURSZKI-SZLOVENSZKI — NEVJEROJATNA SUDBINA "MEĐIMURSKOGA JEZIKA" (2. DIO)

Akoš Anton Dončec, Kétvölgy/Verica-Ritkarovci (Mađarska)

Zahvaljujem prof. emer. dr. sc. Alojzu Jembrihu na pomoći i savjetima u pisanju ovoga članka!

(A.A. Dončec)

Sažetak

Josip Margitaj (1854. - 1934.), učitelj i mađaron, bio je utemeljitelj pojma "međimurskoga jezika". Godine 1884. počeo je izdavati dvojezični tjednik Medjimurje/Murakoz*. Jezična inačica, koju Margitaj zove „međimurskim", zaista u maloj mjeri predstavlja međimurski dijalekt. U većoj mjeri pokazuje jezičnu srodnost s kasnijim djelima kajkavskoga književnog jezika, koja su bila prožeta utjecajem hrvatskoga književnog jezika štokavske osnovice. Neposredan je uzor Margitajevu jeziku bila susjedna slovenska pokrajina u Ugarskoj (danas Prekmurje u Sloveniji i Porabje u Mađarskoj), gdje je ostvaren književni jezik prema lokalnom dijalektu u 18. stoljeću, a koji je u Ugarskoj službeno bio nazvan "vendski"; taj se jezik, prema tzv." vendskoj teoriji", nastojalo razlikovati od slovenskog jezika.*

Po oslobođenju Međimurja (1918.) prestali su pokušaji pisanja „na međimurskome", za razliku od Prekomurja (slov., Prekmurja), gdje je još bila aktivna lokalna književnost do 1945. godine. Međimursko je pitanje bilo oživljavano u doba mađarske okupacije (1941. - 1944.), ponovno zbog propagandističkih i mađarizacijskih ciljeva, kao i 1942. godine, kad su napisane dvije kratke standardne gramatike (međutim, te gramatike nisu mogle stvoriti pravi normativni jezik). Krajem Drugoga svjetskog rata (1939. - 1945.) jednom zauvijek dovršeni su „pokusi" tzv. međimurskog jezika. Zaista lažan, „međimurski jezik" nema nikakva traga u međimurskoj kulturnoj baštini, dok prekomurski jezik ipak ima živu tradiciju podjednako u Sloveniji i Mađarskoj.

Ovaj rad Akoša Antona Dončeca - čiji je domicil Verica-Ritkarovci (Ketvolgy/Mađarska) - drugi je dio cjelovite studije (u dva nastavka) - koji razmatra program tzv. „međimurskog jezika" Josipa Margitaja u kontekstu nekolikih prijelomnih momenata tematiziranog područja: u periodu priključenja Međimurja i Prekomurja Kraljevini SHS 1918. – 1919. te u uvjetima mađarske okupacije 1941. – 1944. Rad detektira smjerove pokušaja

kodifikacije međimurskoga i prekomurskoga jezika u kontekstu znanstvenih proučavanja, te, na kraju, obrazlaže razloge sloma i baštine „međimurskoga jezika".

Rad je na hrvatski preveo dr. sc. Elod Dudaš.

Ključne riječi: Josip Margitaj; književni jezik; mađarizacija; Medjimurje/Međimurje; „međimurski jezik"; Prekomurje/Prekmurje; prekomurski jezik; Porabje

1. Priključenje Međimurja i Prekomurja kraljevini SHS 1918. – 1919.

Austro-Ugarska je izgubila Prvi svjetski rat zbog čega je, uz niz drugih nesretnih političkih manevara, krenula putem raspada tako da su na njezinom području nastale nove države. Borovnjak je umro 1909., Ivanocy pak 1913., a u slovenskoj politici pojavila se nova generacija političara na čelu s Jožefom Kleklom. Među njima je Jožef Sakovič (1874. – 1930.), izvrstan retorik, koji je govorio i gradišćanskohrvatski jer je propovijedao u južnom Gradišću (u Rohuncu 1900.–1902., u Bandolu 1906.[1]). Nadalje, tu je i Ivan Baša (1875. – 1931.), a također i svećenik međimurskoga podrijetla Jožef Čarič (1866. – 1935., rođen u Veščici pokraj Raskrižja), koji je imao važnu ulogu u sadnji novih voćnjaka u sjeverozapadnom Prekomurju.

Klekl je već tada razmišljao o slovenskoj autonomiji između rijeke Mure i Rabe. Na tom je tragu 1913. pokrenuo politički list pod naslovom *Novine*, koji je uskoro postao najvažniji prekomurski publicistički list. Kleklov je prekomurski jezik bio vrlo blizak slovenskome književnom i hrvatskome književnom jeziku. Slične ideje nisu novost: naime, već ranije mađaroni su optužili Franca Ivanocyja da, u okviru separatističkih težnja, želi ujediniti Slovensku krajinu i Međimurje te tako želi osnovati novu biskupiju sa središtem u Murskoj Soboti.[2]

Ugarska je vojsku razoružavala pretežito 1918. zato što su susjedne zemlje iz više smjerova napale Ugarsku svom silom i zauzele velika područja. Među njima i ona koja su imala pretežito mađarsko stanovništvo, kao na primjer Veliki žitni otok, koji danas pripada Slovačkoj.[3] Međimurje je bilo očišćeno od mađarske sile u studenom i prosincu 1918. godine. Hrvatska je vojska, uz podršku srpske, prekoračivši rijeku Muru navaljivala do Murske Sobote. Daljnji cilj bio je formiranje slavenskoga koridora s Česima kod Sambotela (Szombathely, Mađarska), da zapadni i južni slavenski svijet lakše stupe u vezu. Stanovništvo u Murskoj Soboti smatralo je hrvatsku vojsku neprihvatljivom zato što ju je za to određena mađarska četa 2. 1. 1919. protjerala u Međimurje.[4]

[1] Alojz Jembrih: *Jožef Sakovič – pridigar na južnem Gradiščanskem* (2006), str. 47 - 54.

[2] Veliki Kalendar Najsvetejšega Srca Jezušovoga (1915), str. 35 -105.

[3] Csaba Csorba – János Estók – Konrád Salamon: Magyarország képes története (1999), str. 192.

[4] Viri za zgodovino Prekmurja 2. (2008), str. 295, 320-321.

Mihály Károlyi (1875. – 1955.) i njegova vlada pokušavali su sve što su mogli da zadrže odcijepljena područja. Obećavali su im široku autonomiju, završetak mađarizacije i gospodarski razvoj.[5] Ovo potonje najviše su htjeli Slovenci. Iako je Károlyi obećao slovensku županiju (tzv. Murska županija) s ograničenim pravima, Klekl i njegov krug izradili su detaljni program o autonomnoj tzv. Slovenskoj krajini (u Prekomurju i Porabju).[6] Nacrti činili dobrim, no mađarska ih je strana smatrala teško ostvarivim. Oszkár Jászi (1875. – 1957.), koji je podupirao zahtjeve narodnosti, mislio je da Slovensku krajinu i Međimurje treba ujediniti u jedan autonomni teritorij, gdje bi službeni jezik bio prekomurski i kajkavski. Ostvarivanje programa išlo je vrlo sporo, čemu su pridonijele i loše odluke Klekla. On je, naime, ne otkrivajući sve namjere Mađarima, razmatrao i mogućnost ujedinjenju s južnoslavenskom državom. Klekl je u početku bio nepovjerljiv prema novoj jugoslavenskoj državi jer je mislio da će u njoj srpski udio biti dominantan (posebno s obzirom na odnos katoličke i pravoslavne vjere). Stanovništvo je također bilo nesigurno jer su mađaroni još uvijek bili aktivni. Slovenska strana nije poduzimala nikakve konkretnije akcije. Osim djelovanja mariborskih političkih krugova, Antona Korošca (1872. – 1940.) i Matije Slaviča (1877. – 1958.), nije bilo previše interesa za to nerazvijeno područje, a uz to je, navodno, u Ljubljani tek 1918. postalo jasno da u Ugarskoj žive Slovenci! Slavič i Korošec rodom su iz Prlekije te dobro poznaju situaciju u Slovenskoj krajini u Ugarskoj. Situaciju komplicira i činjenica da je uz Ugarsku, i Hrvatska svojatala ugarske Slovence.

Rat je Prekomurje odveo u kaos. Počelo je krijumčarenje, a izbili su i neredi u više naselja.[7] Situacija je postala još kompliciranija nakon što vlast preuzimaju komunisti, koji su još manje podupirali narodnosti pa su čak htjeli nastaviti s njihovim asimiliranjem. U tom kaotičnom stanju donesena je deklaracija o stvaranju Murske Republike, koja je proglašena 29. svibnja 1919. od strane Vilmoša Tkalca (1894. – 1950.), bivšeg učitelja i poručnika, koji je krijumčario robu iz Austrije. Tkalec je 1918. dao pogubiti neistomišljenike u Prekomurju i Međimurju kako bi zaštitio "jedinstvo" mađarske državnosti. Njegove akcije nemaju veze sa slovenskim narodnim pokretima nego mu je motiv bio prebacivanje osobne imovine u inozemstvo.[8] U komunističkoj je Jugoslaviji to kasnije interpretirano na drugi način – da se ilegalna "Republika" smatrala za realnu državu, a time su se zamagljivale Kleklove zasluge u slovenskom narodnom pokretu.[9] Ipak, stanovništvo je

[5] Usp. isto, str. 281 - 285.

[6] József Botlik: Nyugat-Magyarország sorsa 1918-1921 (2008), str. 82.

[7] *V*iri za zgodovino Prekmurja 2. (2008) str. 297; Vilko Novak: „Zgodovina iz spomina" (2004), str. 82.-86; Ivan Jerič: „Zgodovina madžarizacije v Prekmurju" (2001), str. 62-66.

[8] Viri za zgodovino Prekmurja 2. (2008), str. 275 - 278; László Göncz: „A muravidéki magyarság 1918 - 1941" (2001), str. 59.

[9] Julij Titl: Murska republika 1919 (1970), str. 123.

ismijalo Tkalca i njegovo proglašenje Republike. Zanimljivo je da su Mađari takvu reakciju interpretirali kao želju za održavanjem mađarske državne jedinice, tj. kao opredjeljenje Venda, koji su mađarskog duha, da ne žele biti ni pod komunističkom ni pod srpskom vlašću.

Mađaroni su pokušavali sve da ta područja ostanu u mađarskim rukama te su, zbog takve razjedinjenosti, započeli pravi ekstremizmi i programi svih vrsta. Pokrenuti su različiti "objašnjivački programi", kojima se manipuliralo u javnosti.

Margitaj je nastavio svoje aktivnosti, ali kada su Mađari morali napustiti Međimurje, pobjegao je u Mađarsku. Plan i obećanje Mađara da se vrate u Međimurje i na područje Slovenaca, Margitaj nije doživio jer je 1934. umro u Budimpešti.

Drugoga lipnja 1919. postrojbe Mađarske Crvene armije započele su ofenzivu protiv Murske Republike. Borbe su se prihvatili mađarski vojnici, no pobijedili su ih vojnici Crvene armije. Postrojbe u kojima su bili Slovenci nisu primale oružje za Tkalčevu republiku, nego su se jednostavno povlačile u Austriju. Srpske i hrvatske postrojbe koje su bile stacionirane u Međimurju nisu ništa radile u interesu Tkalca, nego su napad započele tek u kolovozu, nakon sloma komunizma u Mađarskoj. Tada su u kratkom vremenu okupirale područje, ali i ovaj put je nastala paradoksalna situacija: Lendava i njena okolica, koja je imala pretežito mađarsko stanovništvo,[10] bila je okupirana, dok je veliki slovenski otok na sjevernom dijelu Slovenske krajine (Porabje) ostao u Mađarskoj.[11] To je kasnije negativno utjecalo na sudbinu prekomurskih Mađara i porapskih Slovenaca. "Da je končna inačica predloga mejnega poteka postala enaka kot je danes, je najbolj odgovoren general Johnson, ki je na Prekmurje gledal v luči nove Kraljevine, ne pa kot na teritorij, na katerega se širi slovenstvo. /…/ (Matija[12]) Slavič na mirovni konferenci je razlagal, da je okolica Lendave pomadžarjena, vendar dokaze za to v novejših dokumentih nimamo. V okolici Lendave sta bili na podlagi popisnih podatkov po letu 1777 madžarizirani dve naselji: Kapca in Kot. Ostala naselja so imela v tem obdobju večinsko madžarsko prebivalstvo…[13] Severno od te meje je v času po razmejitvi na strnjenem ozemlju prebivalo kakih 7.000 prebivalcev, ki so v vsakodnevni govorici uporabljali porapsko oz. severnogoričko prekmursko narečje.[14]" Slavič je htio pridružiti neka južnogradišćanska mjesta, gdje nisu živjeli Slovenci, no američki političar Douglas W. Johnson (1878. – 1944.) nije dopustio da se ovo područje dijeli, a za isti se princip zalagao i u pitanju monoštrske okolice (Porabje).[15] Gu-

[10] József Botlik: Nyugat-Magyarország sorsa 1918 - 1921 (2008), str. 89.
[11] Az Őrség és a Vendvidék (2004), str. 55.
[12] Op. a.
[13] Damir Josipović: Porabski Prekmurci, str. 23.
[14] Usp. isto. str. 25.
[15] Miroslav Kokolj: Prekmurski Slovenci (1984), str. 91, 212-213.

bitak Porabja očito je krivnja teritorijalne lakomnosti Matije Slaviča, koji je htio Sloveniji priključiti i Međimurje pozivajući se na to da je Međimurje u prošlosti također bilo "slovensko" područje.

Nakon aneksije Klekl nije želio odustati od težnji za autonomijom nadajući se kako će kralj Aleksandar I. Karađorđević (1888. – 1934.), kojega je smatrao kavalirskim vladarem, imati razumijevanje za njegove ideje. Ipak, Klekl za takva što nije imao dovoljno snage.

1.1. Uporaba jezika u Kraljevini SHS i u Kraljevini Jugoslaviji 1920. – 1941.

Ujedinjenje 1918. sasvim je zatrlo ideju o međimurskome jeziku. Više nisu izlazile novine *Medjimurje*, a u Međimurju se nitko nije ozbiljnije pokušavao baviti uređivanjem bilo kakvih kajkavskih izdanja, iako su u crkvama još uvijek živjele kajkavske pjesme i pobožnosti. Za razliku od toga, u Prekomurju su se evangelici držali svoga jezika. Premda su i katolici gajili slične ideje, između evangeličkoga i katoličkoga prekomurskog književnog jezika očuvale su se znatne razlike. Neprekidno su izlazila izdanja katolika: *Kalendar Srca Jezušovoga*, mjesečnik *Marijin list*, dječji list *Marijikin ograček* i tjednik *Novine*. Redovita evangelička izdanja tog vremena su bila: mjesečnik *Düševni list* i *Evangeličanski kalendari*. Svjetovna izdanja su bila: *Dober pajdaš*, *Mörszka krajina*, u SAD-u pak *Amerikanszki Szlovencov Glász*, koji je izlazio do 50–ih godina dvadesetoga stoljeća.[16] Važniji autori ovog razdoblja bili su: Jožef Klekl,[17] njegov bratić, također Jožef Klekl (1879. – 1936),[18] Jožef Sakovič,[19] Janoš Flisar (1856. – 1947.),[20] Adam Lutar (1887. – 1972.) i Jožef Baša Miroslav (1894. – 1916.).[21] Pisali su beletristiku i publicistiku. Unatoč nekim slovenskim zaključcima, prekomurski književni jezik nije nestao 1920. nakon ujedinjenja Prekomurja s Kraljevinom SHS.

U kaotičnome razdoblju pripajanja, Martin Spolarič iz Gornjega Međimurja dao je 1919. postaviti kameno raspelo u okolici Selnice. Natpis na križu dao je napisati na čistom originalnom međimurskom dijalektu, koji se razlikuje od Margitajevoga oblika. Natpis glasi: "Na diko božjo postavlen od Martina Spolarič 1919." Također, na prekomurskim i porapskim grobljima i raspelima često vidimo natpise na lokalnome jeziku pa su ti natpisi pravo blago prekomurskoga jezika.[22]

[16] Franc Kuzmič: Bibliografija prekmurskih tiskov 1920-1998 (1999), str. 9 - 21.
[17] Stanislav Zver: Jožef Klekl prekmurski Čedermac (2001), str. 83 - 100.
[18] Franci Just: Leposlovna beseda Jožefa Klekla (2012), str. 82 - 97.
[19] Jože Ftičar: Jožef Sakovič – veščak prekmurskega jezika (2006), str. 43 - 46.
[20] Franci Just: Panonski književni portreti 1. (2006), str. 179 - 183.
[21] Franci Just: Med verzuško in pesmijo (2006), str. 75 - 80.
[22] Janko Durič: Jezikovna analiza nagrobnih napisov v Porabju in na Goričkem (2004), str. 1.

2. Nova propaganda, krivotvorenje povijesti i šovinizam

Vendska i međimurska propaganda otišle su svaka svojim smjerom, ali i dalje su išle paralelno. Margitaj je pet godina prije svoje smrti u Mađarskoj objavio djelo pod naslovom *Muraköz és a horvátok* (Međimurje i Hrvati). Iako je autor potpisan kao *Muravölgyi J.*, prema sadržaju nije teško pogoditi tko se skrije pod tim pseudonimom. Izdavač djela bilo je *Muraközi Szövetség* (Međimursko društvo), koje je Margitaj osnovao uz pomoć utjecajnih ljudi kao što su bili segedinski biskup Stjepan Zadravec (1884. – 1965.), rođen u Čakovcu, međimurski časnici i čakovečki profesor Károly Zrínyi (1861. – 1937.).[23] Zrínyi je bio uvjereni mađaron i čitav je život posvetio mađarizaciji Međimurja. Čakovečka učiteljska škola pod njegovim ravnanjem postala je stožerno mjesto mađaronštine u Međimurju. Bio je i urednik lista *Medjimurje*.[24] Cilj je društva, kako to piše u uvodu knjige, vraćanje prava međimurskoj etničkoj skupini, koja su ukradena jugoslavenskom samovoljom.[25]

Oslanjajući se na suprotnosti između Hrvata i Srba u novoj jugoslavenskoj zajednici, Margitaj „tumači" Hrvatima kako ispaštaju zbog svoje nevjernosti i grijeha koje su počinili protiv "Svete krune."[26] Najviše ga boli što su ušli u Mađarsku, koja je bila oslabljena od rata, i bespravno oduzeli mađarsko Međimurje i Prekomurje[27] i načelno ih smatra odgovornima za kvarenje harmoničnih mađarsko-hrvatskih veza.[28] Navodi informaciju da se protumađarstvo u desetljećima prije rata uvelike proširilo i u Slavoniji.

U nastavku Margitaj iznosi svoja razmišljanja o domorodstvu Međimuraca i Venda (Prekomuraca), koji su nastali miješanjem Slavonaca i Mađara. Hrvati i Slovenci su vrlo zli i podli, kaže Margitaj, zato što su podjarmili svjesne "Mađare", odnosno Međimurce i Prekomurce. Njegove tvrdnje su bez znanstvene potvrde, a obrazlaže ih uglavnom političkim argumentima. Njegov je cilj na bilo koji način dokazati da su Međimurci bili Mađari, a tek su pod hrvatskim utjecajem postali Hrvati. Jedan od Margitajevih argumenata nalazimo je analiza socijalne strukture stanovništva u nekoliko naselja (npr. Čakovec, Štrigova, Nedelišće, Kotoriba, Donji Vidovec, itd.). Margitaj navodi kako tu žive plemićke (viteške) osobe[29], koje imaju mađarsko prezime: *Kanišaj (Kanisay), Horvat (Horváth), Vimičaj (Vimicsay),* itd. No, stvar s tim nazivljem nije toliko jednostavna jer poznato je da je prezime (kad

[23] Branimir Bunjac – Marijeta Stevanović – Ivona Vegh: Gramatike „međimurskoga" jezika iz 1942. godine (2013), str. 71.

[24] Vladimir Kalšan – Janko Kalšan: Međimurski biografski leksikon (2012), str. 200-201.

[25] J. Muravölgyi: Muraköz és a horvátok (1929), str. 2.

[26] Usp. isto, str. 5-6.

[27] Usp. isto, str. 8.

[28] Usp. isto, str. 9.

[29] Usp. isto. str. 15.

je osoba nemađarskog porijekla dobijala plemićko pravo, a uz njega i prezime) funkcioniralo kao pridjev za razlikovanje od neplemićkih obitelji. To se dogodilo i kod prekomurske obitelji *Lutar,* koja je po naselju Sebeborci *(Szembiborcz)* dobila prezime *Sembiborcy (Szembiborczy)*.[30] Isto vidimo i u slučaju Ivanocyja, čije je obiteljsko ime *Kodila.*

O međimurskome jeziku Margitaj i nadalje piše samo toliko da je nezavisan od ilirskoga, tj. hrvatskog književnog jezika, i ne može ga se priključivati ilirskome jeziku. To "priznaju" i Hrvati, kao npr. Branko Dreschler (1879.–1926.) (kasnije Branko Vodnik), koji međimurski naziva prijelaznim hrvatsko-slovenskim jezikom.[31] Vidi čvrsti dokaz različitosti međimurskoga i hrvatskoga jezika u tome što je tu različitost uočio i budući kanonik dr. Stjepan Vučetić (1836.–1894.) kada je 1883. posjetio Međimurje u svrhu proširenja srpskohrvatskoga jezika. Taj je posjet bio povod da se započne s izdavanjem udžbenika na međimurskome jeziku.[32] U okviru tog programa svoje je udžbenike napisao i Margitaj, iako znamo da jezik njegovih djela nije međimurski nego mješavina kajkavskoga književnog i hrvatskoga književnog jezika. Budući da ih je napisao sam Margitaj, teško je razumljiva njegova izjava da su u međimurskim školama upotrebljavali "ilirski" umjesto čistog međimurskog jezika.[33]

U spomenutoj knjizi Margitaj nadalje kori Hrvate zbog prisvajanja mađarske povijesti, a shodno tome i nijekanja hrvatskog porijekla obitelji Zrinski. Među njegovim tvrdnjama nalazimo i to da Hrvati krivotvore događaje turskoga rata 1663.–1664. jer skupštinu, koju je u Čakovcu vodio Nikola Zrinski 11. siječnja 1664. radi obrane protiv Turaka, smatraju za hrvatski sabor.[34] Margitaj iznosi i mnoge druge primjere kako bi predstavio Hrvate u lošem svjetlu.

Na pariškoj mirovnoj konferenciji bio je nazočan i Sándor Mikola (1871. – 1945.) uz ministra Alberta Apponyija (1846. – 1933). Apponyi je poznat i po tome što je u zakonu o školstvu iz 1908. ograničio (zabranio) uporabu materinskoga jezika narodnosti u školstvu. Time je podupirao prodiranje mađarskoga kao nastavnoga jezika. Tako je, na primjer, u Gornjem Seniku, gdje su živjeli Slovenci, za učenje slovenskoga (prekomurskoga) jezika u nastavnoj satnici dodijeljeno samo pola sata.[35] Mikola je svoju interpretaciju povijesti objavio u samostalnoj brošuri 1928. pod naslovom *A vendség múltja és jelene* (Prošlost i sadašnjost vendstva [Prekomuraca]), samo pola godine prije Margitajevog djela. Mikola je razradio

[30] Gyula Balogh – Márton Szluha: Vas vármegye nemes családjai (1999), str. 222-223.
[31] J. Muravölgyi: Muraköz és a horvátok (1929), str. 17.
[32] Usp. isto, str. 17.
[33] Usp. isto, str. 18.
[34] Usp. isto, str. 27.
[35] Mária Kozár – Ferenc Gyurácz: Felsőszölnök, str. 104.

novu teoriju o povijesti vendskoga pitanja, koju temelji na mišljenju ruskoga jezikoslovca Alekseja Aleksandrovića Šahmatova (1864. – 1920.), koji je pretpostavljao keltsko-slavensko miješanje zbog opstanka glasova *ö* i *ü* u prekomurskome jeziku. Polazeći od toga, Mikola tvrdi da naziv Vendi označuje Slovence između rijeka Rabe i Mure, da su keltskoga podrijetla i da se njihov jezik razlikuje od slovenskoga književnog jezika. Mikola priznaje da Prekomurci sebe zovu *Szlovenci*, što dovodi u vezu s mađarskim *Vendi (vendek)*. Iz ovoga slijedi da prekomurski *szlovenszki* znači vendski, dok tek centralno-slovenski *slovenski* znači slovenski.[36] Ako ima razlika između značenja tih pojmova na mađarskom, onda je razumljivo samo po sebi da između dviju zajednica, tj. slovenske i prekomurske,[37] nema veze, što nije logičan zaključak. Štefan Küzmič pak, iako se zalaže za postojanje samostalnoga prekomurskoga književnog jezika, u predgovoru *Nouvog Zákona* identificira stanovnike među Murom i Rabom, Štajerske i Kranjske jednakima.

Prema Mikoli, Prekomurci se u povijesnim dokumentima nazivaju *Vendi* već u 17. stoljeću. Temelj je njegove tvrdnje knjiga Sándora Payra (1861. – 1938.) *Egyháztörténeti emlékek* (Crkveno-povijesni spomini) iz 1910., u kojoj piše Payr da se u vizitaciji iz 1627. zove evangelička zajednica u Slovenskoj okrogloni *Slavovendorum.* Mikola dodaje da se izvorni dokument može vidjeti na župi u Tišini.[38] No ako promotrimo spomenutu vizitaciju, vidimo da ona nosi u svome naslovu *Ecclesiarum Schlavonicarum,* a nema nijedne napomene o Vendima.[39] Payr je pisao neistine, a Mikola ga prati jer vjerojatno nije mario za originalnu vizitaciju. Payrove krive informacije preuzeli su i potonji mađarski leksikoni navodeći naziv *Vend* u svojim člancima.

Mikola potkrepljuje svoj stav da su Prekomurci Vendi, a ne Slovenci i njemačkim jezikom, u kojem se Prekomurce nazivaju *Windisch*.[40] Autoritavno tvrdi da Prekomurci sebe nazivaju Vendima, a u stvarnosti to je tako samo s onim Prekomurcima koji su prvenstveno govorili mađarski. Većina Prekomuraca učila je mađarski samo koliko im je trebalo za dobivanje mađarskih dokumenata i obavljanje drugih poslova, a samo se mali dio slagao s vendskom teorijom. Unatoč tomu Mikola je Prekomurce povezao i s Venetima,[41] koji su živjeli raštrkano širom Europe, iako među tim skupinama nema jasne veze i nisu svi keltskog postanja. Ovakve primitivne interpretacije još i danas imaju pristaša.

Mikola ne navodi snažnije dokaze u prilog svoga stava pa su njegove tvrd-

[36] Sándor Mikola: A vendség múltja és jelene (1928, str. 6-7.
[37] Usp. isto, str. 6-7.
[38] Usp. isto, str. 8.
[39] Viri za zgodovino Prekmurja 1. (2008), str. 133
[40] Sándor Mikola: A vendség múltja és jelene (1928), str. 5.
[41] Usp. isto, str. 9.

nje s vremenom oborene. On uvijek spominje mađarsku dušu "Venda", i njihov otpor svemu što je "slavensko".[42] Prvo za to stanovništvo tvrdi da su Vendi, a nekoliko stranica kasnije da su ljudi mađarske duše i govore isključivo mađarski. Među njegovim tvrdnjama postoji i ona koja se poklapa s Margitajevom tezom: na nekim mjestima govori o slaveniziranim Keltima, na drugima o slaveniziranim Mađarima.[43] Takvo je mišljenje slično onom međimurskih mađarona koji mađarskim posuđenicama u prekomurskom jeziku drže ona prezimena koja ukazuju na mađarsko podrijetlo, npr. *Madjar*, *Madjarič*, *Nemet, Takač*, *Žoldoš*.[44] Uz to kao argument za udio mađarskog jezika u prekomurskom navodi i postojanje "čistih" mađarskih naselja, tj. onih koja imaju mađarska imena, a radi se zapravo o starim mađarskim imenima sela ili imenima nestalih sela, npr. *Noszikfalva*, *Bükkalja*. Po njemu, to dokazuje da su tamo živjeli Mađari koji su slavenizirani od došljaka.[45] Njegova je proturječnost očigledna osobito u kontradiktornim tvrdnjama: na jednom mjestu, npr., tvrdi da su vlastela uselila Vende među Mađare, dok na drugom mjestu naglašava njihovu autohtonost na tim područjima. Slično misli i Margitaj kada nabraja mađarska ili samo pretpostavljena mađarska imena naselja, npr. *Kotori* (Kotoriba), *Belica*, *Csáktornya* (Čakovec). Margitaj piše da su za zaštitu Međimurja vlastela naseljavala Mađare koji su dobili slavenski biljegg od tamošnjeg stanovništva.[46]

Proturječnosti i površnosti izvrsnoga fizičara Mikole, koji je bio priznat u svojoj struci, izrazite su. *Noszikfalva* je kasnije mađarsko ime sela *Nuskova*, koje je prvi put spomenuto u izvorima kao *Nozykfalua* 1366. godine.[47] *Bükkalja* se nalazila u okolici Grada.[48] To ime ne pokazuje etnički sastav naselja jer mađarska imena naselja nisu uvijek bila u vezi s njihovim slavenskim imenima. Mikola nabraja i druga sela koja označuje kao mađarska, a njihova imena ne zvuče mađarski, npr. *Predanóc* (Predanovci), *Ottóc* (Otovci).[49] Košič piše: "Gorejnji (prekomursko-gorički Slovenci, op. a.) so po nesrečnom pobitji pri Mohatši po sili v luteranski jarem vpreženi, ar dabi pred tem tüdi luteranje bili: nebi svoje davnostare dendeneš-

[42] Usp. isto, str. 19.

[43] Usp. isto, str. 16.

[44] Sándor Mikola – János Melich: Vend honfitársaink! (1919), str. 22; Sándor Mikola: A vendség múltja és jelene (1928), str. 14. Mnoga druga prekomurska prezimena, koja će navesti Mikola kao "prastara" mađarska prezimena i interpretira ih "živim" dokazima mađarskog podrijetla Prekomuraca, apsolutno nisu mađarska, nego slavenska i njemačka prezimena: Bakan, Banko, Car, Čeh, Gašpar, Gorza, Hancar, Horvat, Janža, Kuzma, Lazar, Makari, Pinter, Ropoš, Titan, Vajda, Žido, itd. (op. a.)

[45] Sándor Mikola: A vendség múltja és jelene (1928), str. 10.

[46] J. Muravölgyi: Muraköz és a horvátok (1929), str. 15.

[47] Ivan Zelko: Historična topografija Slovenije I (1982), str. 69.

[48] Usp. isto, str. 24.

[49] Sándor Mikola: A vendség múltja és jelene (1928), str. 10.

nji stoječe Cerkve znoutra i zvüna po papinskoj šegi zozidali; – nebi püstili cejle vesnice od papinskih svecov ozvati, pokedob luteranstvo Svece poštüvati, i njim se preporačati prepovedava. – Takših vesnic pa več... Otovci (od S. Oton Püšp.)... "[50] Dakle, ime *Ottóc/Otovci* proizlazi od imena Svetoga Otona, njemačkoga biskupa (1060/61.?–1139).

Kao i Margitaj, i Mikola zaboravlja da je broj germanskih posuđenica u prekomurskom jeziku veći od mađarskih. Na isti je način broj onih prekomurskih prezimena koja podsjećaju na njemačko podrijetlo veći od onih koja podsjećaju na mađarsko, npr. *Cug, Deutsch, Flisar, Frumen, Fuks, Huber, Knap, Kornhauser, Lang, Merklin, Ožvald, Pintar, Poldauf, Rajsar, Sampt, Smodiš, Šadl, Trajber, Vindiš, Volf* (potonje je i oznaka prekomurske obitelji skandinavskoga porijekla: *Üllen*! – prema Lei Üllen Novakovoj, koja živi u Rijeci, rođena u Prekomurju, op. a.), no najviše prekomurskih i porapskih obitelji ima slavensko prezime (op.a.). Germanski utjecaj vidi se i u narodnim običajima cijelog slovenskog areala, no ne možemo tvrditi da su Vendi germanskoga porijekla, ali činjenica je da imaju slavenska obilježja.

Dokaz mađarskoga porijekla Venda, prema Mikoli, jest to što su prekomurski protestanti imali mađarske propovjednike. Iz popisa imena vidljivo je da se mnogo slavenskih žitelja smatra Mađarima, kao na primjeru *Ivana Terboča (Terbócs)* i *Martina Perlakija (Perlaky)*, koji su bili Hrvati, zatim *Tomaša Križana (Krisán)*, koji je bio štajerski Slovenac i *Gašpara Skariča (Szkarics)* te *Jüria Tišinaja (Tissinay),* koji su bili Slovenci. Budući da su oni, prema Mikoli, bili Mađari, logično je da su na mađarskome propovijedali za Slovence, ali je za njega logično i to da su razgovarali na mađarskome.[51] Ostaje pitanje zbog čega su onda nastali martjanska i markiševska pjesmarica i drugi rukopisi,[52] zašto je martjanski ugovor iz 1643. o davanju vinograda u zakup, čiji list pretežito spominje obitelji sa slavenskim prezimenima, napisan na prekomurskome jeziku?[53] Zašto je Štefan Küzmič preveo *Novi zavjet Biblije* ako su Prekomurci mogli koristiti evangelički *Novi zavjet* na mađarskome jeziku (prijevod Andrása Torkosa, 1736. op. a.)? I za koga je djelovao slovenski protestantski tiskar Janž Mandelc (1530.? – 1604./05.?) u Donjoj Lendavi i kod Hrvata u Zapadnoj Ugarskoj?[54] Mikola ne obrazlože ove činjenice, iako su bile poznate i u njegovo vrijeme, nego ih je prešutio.

Dok dokazuje da je materinski jezik Prekomuraca mađarski, različitost Prekomuraca i Slovenaca predstavlja na primjeru *Nouvog Zákona:* "Vendi" su se, naime,

[50] Jožef Košič: Zobriszani Szloven i Szlovenka med Műrov i Rábov (1845), str. 72.
[51] Sándor Mikola: A vendség múltja és jelene (1928), str. 11.
[52] Vilko Novak: Martjanska pesmarica (1997), str. 15, 37 - 39.
[53] Viri za zgodovino Prekmurja 1. (2008), str. 139 - 141.
[54] Usp. isto, str. 111-112.

služili svojim prijevodom *Biblije* i ne koriste prijevod na centralno-slovenskom jeziku, a istodobno je nerazumljivo zašto se drže mađarskoga jezika ako razvijaju svoj jezik.

U doba reformacije izbjeglički propovjednici donijeli su slovenske knjige Felicijana Trubara (1555. – 1600.) (sin Primoža Trubara) iz nasljednih pokrajina u goričke Gornje Petrovce, Mikolino rodno selo, a u Gornjem Seniku koristili su i jednu Dalmatinovu *Bibliju* (1584.).[55] Štefan Küzmič također spominje slovenske i hrvatske udžbenike, koji su upotrebljavani u Prekomurju. Istodobni mađarski dokumenti dokazuju dodire među Slovencima, Prekomurcima i Hrvatima. Ne smijemo zaboraviti ni kajkavski utjecaj na razvoj prekomurskoga jezika,[56] Na osnovi toga Mikola tvrdi kako nisu upotrebljavane mađarske knjige ili su bar korištene u manjoj mjeri.

Naznačujemo još jednu nerazumljivu činjenicu koju, prema Mikoli, iznosi jezikoslovac slovačkoga porijekla János Melich (1872. – 1963.): ime Štefana Küzmiča ponekad se piše i kao *Kuzmič (Kuzmics),* što se drži neospornim dokazom da je Küzmič želio postati Mađarom. Zato je i pisao svoje ime bez *ü*.[57] A nije li želio postati Hrvatom? Oblik Kuzmič nije drukčiji od Küzmiča i apsolutno nije mađarski oblik. Štoviše, činjenica je da je Küzmič svjesno težio izbjegavanju upotrebe mađarskih posuđenica.

S područja povijesne znanosti Mikolino je djelo promatrano površno, amaterski, diletantski, optužujuće i politički. To se odnosi i na Margitaja jer obojica pišu da su "Jugoslaveni" slali buntovničke letke prije upada hrvatskih snaga u Prekomurje i Međimurje, a domorodni Međimurci i "Vendi" te letke nisu čitali.[58] Kod oba autora čitamo pogrešnu informaciju da su se prekomurski i međimurski vojnici 1922., u slučaju kada bi dobili poziv na regrutaciju, prijavljivali u mađarsku, a ne u jugoslavensku vojsku.[59] Mikola i Margitaj uvijek naglašavaju nenaklonost Međimuraca i Prekomuraca prema Slavenima, budući da samo Mađare priznaju za pretpostavljene.

Margitaj također spominje tzv. "bitku u Murskoj Soboti",[60] o kojoj Mikola detaljno raspravlja u svojoj brošuri. Prema Mikoli "vendski borci za slobodu" odbacili su "hrvatske neprijatelje" iz Murske Sobote 1918. godine, mada je to činila

[55] Usp. isto, str. 134.

[56] Vilko Novak: Kajkavske prvine v prekmurski knjigi 18. stoletja (1972), str. 98.

[57] János Melich: A magyarországi vend (szlovén) nyelvű irodalom bibliográfiája (1903), str. 1.

[58] Sándor Mikola: A vendség múltja és jelene (1928), str. 17; J. Muravölgyi: Muraköz és a horvátok (1929), str. 9.

[59] Sándor Mikola: A vendség múltja és jelene (1928), str. 22; J. Muravölgyi: Muraköz és a horvátok (1929), str. 13.

[60] J. Muravölgyi: Muraköz és a horvátok (1929), str. 12.

samo mađarska vojska. Mikola pripovijeda kičastom patetijom o junaštvu vendskih heroja za "svetu" mađarsku domovinu, a ne objašnjava zašto se ti tobožnji vendski borci nisu borili za slobodu protiv srpskih i hrvatskih četa, koje su 1919. godine konačno zauzele Prekomurje?[61] Mikola tvrdi da o ovoj herojskoj bitci pišu novine američkih Prekomuraca, *Amerikanszki Szlovencov glász*, "objektivno" i "prema činjenicama", iako je to jako upitno. Prekomurci su u Americi dobivali informacije samo iz druge ruke pa su te informacije bile često pristrane i krivotvorne. Potomak prekomurskih emigranata Stephen Antalich 1996. godine izjavio je da je Mikola slao agente u Ameriku da agitiraju među emigranskim Prekomurcima protiv Jugoslavije i Kleklovog kruga.[62] Ovi su agenti razglašavali lažne vijesti i mitsku povijest borbe vendskih "boraca za slobodu" u Murskoj Soboti.

Mikolin je agent bio katolički svećenik Lovrenc Horvat (1883.-1957.), koji je djelovao u Americi. U Mikolinovoj brošuri nalazimo njegov memorandum na engleskom jeziku koji je pisao američkoj vladi o priključenju Prekomurja 22. lipnja 1921. g. Horvat je ekstremist i uvjeren je da nosi "prastaro mađarsko prezime" (Horváth). Očito polazi od zablude da Mađari na svojem jeziku zovu Hrvate "horvátok", no znamo da su i na starom kajkavskom jeziku koristili naziv "horvatzki", koji ne izvire iz mađarskog naziva "horvát", nego suprotno: Mađari su ga preuzeli od Hrvata. Lovrenc Horvat pokušava zastrašiti američku vladu "sovjetskim boljševizmom." Konkretno, tvrdi da je Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca komunistička, boljševička sila i apelira na SAD da ne prepusti Vendske krajine ovim komunistima.[63] Horvatovo huškanje vjerojatno je u vezi s parnicom Sacco-Vanzetti, koja se vodila između 1920. i 1927. (op.a.). U tom postupku optužena su dvojica anarhista, Nicola Sacca (1891.–1927.) i Bartolomeo Vanzetti (1888. – 1927.), da su razbojnici i krvnici, no postupak je bio pristran, prožet protukomunističkom histerijom, koja je snažno potkrijepljena stranim podrijetlom optuženika. Pristran postupak, smrtna presuda i šovinizam vlasti razbjesnili su američko i svjetsko javno mnijenje. Oni koji su odobrili presudu, argumentirali su je "opasnošću od komunizma."[64]

Mikola i kulturu Prekomuraca objašnjava mađarskim porijeklom i smatra ju podređenom. Njihova je mađarizacija dio i posljedica utjecaja kulturnijega naroda. Prema Mikoli, knjige Mohorovog društva čitalo je oko 4.000 Prekomuraca, premda dokumenti pokazuju da je bilo više od 40.000 narudžbi iz Celovca (Klagenfurt, sjedište Društva).[65] Mikola je vrlo pristran prema tim katoličkim

[61] Sándor Mikola: A vendség múltja és jelene (1928), str. 16-17.
[62] Stephen Antalich: A „vend" kifejezés eredete és használata (1996), str. 4-5.
[63] Sándor Mikola: A vendség múltja és jelene (1928), str. 40.-43.
[64] Bruce Watson: Sacco and Vanzetti (2007), str. 308.-372.
[65] Vilko Novak: Zgodovina iz spomina (2004), str. 111.

knjigama i samom katolicizmu jer smatra da samo njegova protestantska vjera može voditi "vendstvo" ka ujedinjenju s Mađarima, kojim mađarski narod povećava svoju veličinu.[66] Mikola je stvorio i novi izraz *vendszki*, koji nije postojao u prekomurskome jeziku, jer su i mađaroni svoj jezik zvali *szlovenszki*, kao što ni međimurski propagandisti, iako su govorili i pisali o međimurskome jeziku, nisu napuštali atribut *hrvatski (horvatski)*. Mikola je napisao i nekoliko drugih djela. Prevodio je Ezopove basne i uređivao novine pod naslovom *Domovina* (1921.), a nakon nekoliko godina takvo je djelovanje zaključio pa se do 1941. više nije bavio sličnim radom. Njegova su djela bila puna demagogije, diletantizma i šovinizma te proslave mađarskoga nacionalizma.

Svoje stavove Mikola argumentira navođenjem da Slovenci preziru Prekomurce (iako i on to čini kada piše o nadređenosti mađarstva nad prekomurskim jezikom i kulturom). Takvo mišljenje nije sasvim neutemeljeno jer se sa slovenske strane, osim Korošca, Slaviča i publicista Božidara Borkoja (1896.–1980.), malo tko bavio Prekomurjem. Nije uzimana u obzir njegova posebnost pa je nakon ujedinjenja odmah uveden slovenski književni jezik kao službeni, a to se nije moglo revidirati, što su Klekl i Borko, koji su smatrali prekomurski jezik drugim slovenskim jezikom[67] dobro znali. Stanovništvo je od jugoslavenske države očekivalo obnovu gospodarstva, no to se nije ostvarilo nego je Prekomurje još više nazadovalo.

Raspravljalo su o mogućnosti da Prekomurje pripadne Hrvatskoj i o kajkavskome porijeklu prekomurskog jezika. Na tu raspravu više se puta pozivaju Mikola i Margitaj.[68] Slovenci su protestirali protiv toga i uspjelo im je odvratiti hrvatsko potraživanje,[69] a prema Mikoli time su samo dokazivali neslovensko porijeklo "Venda". Inače, i u Jugoslaviji je bilo ljudi koji su slovenski jezik željeli smatrati srpskohrvatskim dijalektom. Antona Korošca kritiziraju zbog toga jer je u beogradskome parlamentu rekao da svi Slovenci razumiju srpskohrvatski[70], sve to usprkos činjenici da je samostalno registriranje srpskohrvatskoga jezika podupirao značajni broj slovenskih političara. U sljedećim je godinama prekomurski jezik sve više potiskivan.

2.1. Protiv prekomurskog jezika

Kleklove *Novine* su od 1940–ih gotovo u cjelini napisane na slovenskome književnom jeziku prema prijedlogu mlađih svećenika, koji su to shvatili kao odgovor

[66] Sándor Mikola: A vendség múltja és jelene (1928), str. 11-12.

[67] Marko Jesenšek: Prekmuriana (2010), str. 113 - 121.

[68] Sándor Mikola: A vendség múltja és jelene (1928) ,str. 27; J. Muravölgyi: Muraköz és a horvátok (1929), str. 12.

[69] Marko Jesenšek: Prekmuriana (2010), str. 122.

[70] Usp. isto, str. 64.

na Mikolin šovinizam. Evangelici su kritizirali katolike da su skrenuli s puta svojih predaka. S druge strane, evangelici u murskosobočkoj crkvi od 1939. upotrebljavali su slovenski prijevod Calwerovoga *Svetog pisma*,[71] a ne Küzmičev *Nouvi Zákon* ili Kardošev prijevod odabranih dijelova *Staroga zavjeta*, koje su tiskali 1929. godine (*Moses i Josua*). Evangelici su još uvijek pisali mađarskom grafijom, ali nakon nekoliko godina prešli su na slovensku grafiju, iako su održali nekoliko specijalnih znakova, npr. grafeme za označavanje diftonga (*ê*, *ô*) i duge samoglasnike (*á*, *é*, *í*, *ó*, *ő*, *ű*). Janoš Flisar je sastavio rječnik pod naslovom *Vogrszki-vendiski rêcsnik*.[72] Unatoč naslovu, Flisar nije podupirao vendsku teoriju: *vendiški* je u njegovoj uporabi samo stručni izraz, a u označavanju realnosti prihvaća činjenicu da ljudi sebe nazivaju Slovencima (vogrszki szlovénszki, sztári szlovénszki). Temelj njegovoga rječnika je rukopisna zbirka prekmurskih riječi evangeličkoga pastora, Flisarova punca, Ivana Berkea (1814. – 1908.). To gradivo dopunio je uz pomoć *Žepnog rječnika* Hrvata Ivana Filipovića (1823. –1895.) i slovenskoga rječnika Antona Janežiča (1828. – 1869.). Berke je bio jedini evangelik iz toga razdoblja koji je tražio veze sa Slovencima, živeći na desnoj strani Mure.[73]

Nekoliko istraživača, kao npr. Marko Jesenšek (2010.), ne priznaju evangelička djela koja su izlazila poslije Prvoga svjetskog rata normativnima jer se naslanjaju na narječja. Samo jezik onih (u prvom redu katoličkih) djela koja se otvaraju prema slovenskome književnom jeziku smatraju prekomurskim književnim jezikom.[74] To čine bez obzira na to što se evangelička djela naslanjaju na narječja samo u okviru rječnika, ne slijedeći akcent narječja, nego idu putevima Štefana Küzmiča, Aleksandra Terplana (1816. – 1858.) (prevoditelj psalama na prekomurski jezik i obnovitelj jezika) i Mihaela Barle (1778. – 1824.) (uvodio je grafeme *ê* i *ô* u prekomursku grafiju[75]). Njihov jezik još uvijek pokazuje srodnost s hrvatskim i slovenskim književnim jezikom pa su zato prema Jesenškovu mišljenju i evangelička djela produkti književnoga jezika unatoč razlikovanju od katoličke norme i unatoč svojim posebnim težnjama.

Novi intelektualci i autori iz Prekomurja, npr. Miško Kranjec (1908. – 1983.), Ferdo Godina (1912 – 1994.), isprva su pisali pripovijetke i feljtone na prekomurskome jeziku i objavljivali ih u *Novinama* i *Kalendaru*.[76] Kranjec, koji se priključio

[71] Franci Just: Med verzuško in pesmijo (2006), str. 80.
[72] Franci Just: Panonski književni portreti 1. (2006), str. 179.
[73] Anton Trstenjak: Slovenci na Ogrskem (2006), str. 187.
[74] Marko Jesenšek: Prekmuriana (2010), str. 144 - 153.
[75] prim. Franci Just: Panonski književni portreti 1. (2006), str. 68.
[76] Miško Kranjec: Potnik pod večer (2008), str. 10 - 16.

ljevičarskim akcijama, kasnije su suprotstavio Kleklu i njegovome krugu, iako je Klekl priznao Kranjčevu djelatnost. Odonda je Kranjec radio na uništavanju prekomurske književnosti.[77] Istovremeno s Mikolom, *Kaniško međimursko društvo* izdavalo je "stari" međimurski kalendar, koji je prestao izlaziti 1923. godine.[78] Ni Mikoli ni *Kaniškome društvu* nije uspjelo probuditi mađaronsku propagandu u Prekomurcima i Međimurcima. Kultivacija međimurskoga jezika se prekinula, ali ne i prekomurskoga.

Slovenci više puta prejednostavno pišu o tome da je Mikolin cilj bio predstavljanje "Venda" kao samostalnoga naroda, kreiranje homogenog "vendskog" jezika[79] i podjela slovenstva te to smatraju pokušajem asimiliranja. Međutim, stvari nisu tako jednostavne. Zbog nejasnih tvrdnji Mikole nije bilo sasvim jasno što je htio dokazati o Prekomurcima, budući da ih je jednom zvao "Vendima", drugi put Mađarima, a kreirao je i nove ideje o njihovom porijeklu. O njegovim težnjama jezičnoj homogenosti možemo reći da nikada nije ozbiljno zašao u taj smjer, iako je to tvrdio,[80] jer se zalagao za bržu i cjelovitu mađarizaciju Prekomurja i Međimurja.

2.2. Pravi znanstvenici o prekomurskom jeziku

Vilko Novak (1909. – 2003.), koji je djelovao u istome razdoblju, zahvaljujući temeljitome istraživanju, dokazivao je vrhunsku vrijednost prekomurskoga književnog jezika.[81] Najobjektivniji i najveći istraživač prekomurskoga književnog jezika i narječja bio je svakako Avgust Pavel (1886. – 1946.), koji je rođen u Cankovi, u zapadnoravenskom kraju Prekomurja. Njegova je djelatnost bila vrlo raznolika, zato možemo reći da spada među najveće filolozofe južnoslavenskih jezika i književnosti. Između ostalog, istraživao je slavensko–mađarske jezične dodire, prekomursku književnost i fonetiku govora rodnoga sela. Bavio se narodnom baštinom Slovenaca i prevodio na mađarski i južnoslavenske jezike. Iako ovdje nema mjesta za detaljniju ocjenu njegove djelatnosti, svakako možemo tvrditi da je Pavel bio pravi istraživač, koji se specijalizirao za slavenske jezike. Bio je dvojnog identiteta: smatrao se Slovencem, a istovremeno i Mađarom. Prema njemu, prekomurski je-

[77] Franci Just: Med verzuško in pesmijo (2006), str. 74; Miško Kranjec: Potnik pod večer (2008), str. 17.

[78] Branimir Bunjac–Marijeta Stevanović–Ivona Vegh: Gramatike „međimurskoga" jezika iz 1942. godine (2013) str. 71.

[79] Marko Jesenšek: Prekmuriana (2010), str. 139.

[80] Sándor Mikola: A vendség múltja és jelene (1928), str. 26.

[81] gl. Vilko Novak: Izbor prekmurskega slovstva (1976), str. 7 - 11; Vilko Novak: Zgodovina iz spomina (2004), str. 7 - 9.

[82] Avgust Pavel: Válogatott tanulmányai és cikkei (1976), str. 68.

zik jedna je varijanta slovenskoga jezika (samostalno narječje)[82], iako ga naziva i "vendski", kao i "domaći slovenski."[83] Drži se tradicije prekomurske književnosti, a nije podređen šovinističkim tezama vendskog pitanja. Slovenski istraživači bili su iznenađeni njegovom pristupom, osobito zbog članka *A legújabb vend irodalom nyelve* (Jezik najnovije vendske književnosti, 1916.), u kojem je stao uz prekomurski jezik. Mnogi to smatraju separatizmom. Uistinu, Pavel smatra prekomurski i centralno slovenski jezik istim jezikom, ali s različitim književnim tradicijama koje upućuju na svoja lokalna narječja.[84]

3. Međimurje i Prekomurje pod mađarskom okupacijom 1941. – 1944.

Godine 1941., kada je u Jugoslaviju ušao njemački Wehrmacht, koji su slijedile talijanske, mađarske i bugarske čete, došlo je do velikih promjena. Mađari su okupirali Prekomurje, Međimurje, Baranjsku lesnu zaravan i jedan dio Vojvodine. Okupaciju je propaganda ocijenila kao oslobođenje od srpske vlasti, ali to je bilo oslobođenje samo za mađarsku manjinu. Mnogi su naivno mislili da će mađarska vlast pomoći oživjeti umirući prekomurski jezik, ali se nadanja nisu ispunila.

Mađari su službeno napisali da stanovništvo Prekomurja čine Vendi, Međimurja pak Međimurci. Oni nisu ni Slovenci ni Hrvati nego slavenizirani Mađari te će zato vlast podupirati uporabu oba jezika, ali samo u tolikoj mjeri da to ubrza mađarizaciju. U vremenu između 1941. i 1944. na području objavljivanja knjiga i novina djelovala je cenzura. Objavljivana su samo ona djela koja su vlasti odobrile. Bila je zabranjena ili ograničena uporaba tzv. gajice-latinice. Umjesto nje nalagali su uporabu mađarske grafije. Mikola se preselio u Prekomurje i aktivno svojim radovima sudjelovao u mađarizaciji. U mađarizaciji je ga je natkrilio Nándor Hartner Lindvay (1894. – 1975.), koji je bio gradonačelnik Murske Sobote. Hartner je bio tipičan prevrtljivac, koji je 1920–ih i 1930–ih probao "imponirati" i jugoslavenskoj vladi,[85] a sada je postao oduševljen mađarski nacionalist. Hartner je miješao vendsku teoriju s nekim fašistoidnim elementima, tako da je zastupao najekstremniju razinu problema.[86]

Odmah je zabranjeno nekoliko publicističkih izdanja, kao npr. *Novine* i *Marijin list*. *Kalendar* je pripao novom uredništvu, evangelički *Düševni list* je preimenovan u *Lelki harmat*, u kojemu su bili dvojezički članci, a istodobno je mađarski utjecaj postajao dominatniji. I *Evangeličanski kalendar* nosio je mađarski naslov *Evangélikus kalendárium*. Vendski književni jezik, koji je Mikola upotrebljavao u svojim djelima, Mađari su smatrali jezičnom normom, koja je imala korijene u

[83] Usp. isto, str. 66.
[84] Marko Jesenšek: Prekmuriana (2010), str. 136.
[85] Miroslav Kokolj: Prekmurski Slovenci (1984), str. 57.
[86] László Göncz: Felszabadulás és/vagy megszállás (2006), str. 34 - 50.

evangeličkim književnim djelima.

Ponovo su izdali *Muraszombat és vidéke* i *Medjimurje*, koje je sad nosilo naslov *Megyimurje*. Ipak se na tlu Međimurja nije radilo o uvođenju mađarske grafije, kao što je to bilo u Prekomurju, jer je i dalje u uporabi bila gajica. Mađarska vlast morala je upotrebljavati gajicu jer mađarska grafija nije bila u uporabi u međimurskim školama već više desetljeća (ni Margitaj je nije upotrebljavao). Upotrebljavana je samo kod ispisivanja pojedinih riječi ili naslova, npr. u broju od 2. kolovoza 1942.: *Velko delo magyarske soldačije*; *Konferencija Magyarske Stranjke Života v Csáktornya*. U prekomurskim i međimurskim izdanjima, toponime i osobna imena moralo se pisati prema mađarskome načelu. Na primjer, u *Lelki harmat* (20. studeni 1941.): "Tüdi proszimo vsze tiszte narocsníke *Düsevnoga Lisztn*(!), ki szo escse zaosztányeni z narocsninov, naj szvoj dug do decembra 15–ga poravnajo. Narocsniki z gmajn *Alsómorác* (Moravske Toplice, op. a.), *Battyánd* (Puconci, op. a.), *Felsőcsalogány* (Gornji Slaveči, op. a.), *i Muraszombat* (Murska Sobota, op. a.) naj plácsajo szvoje zaosztánke pa pri szvojem dühovniki." Radilo se i na upotrebi sve više mađarskih posuđenica i mađarskih izraza zbog fuzije s mađarskim jezikom.

Rad na normiranju u slučaju prekomurskog jezika bio je temeljit i ostvario je zavidne rezultate, no s međimurske strane nije bilo dovoljno sustavnosti i upornosti. Ono što je objema stranama zajedničko bila je stalna i agresivna mađarizacija. Starog i bolesnog Klekla optužili su, uz aktivno sudjelovanje Mikole, u stvarnosti neutemeljenom optužbom.[87] U toj parnici pokušavali su dokazati da je Klekl zločinac te su ga na taj način željeli ocrniti pred njegovom crkvom i vjernicima. Aktivnim ulogama koje je odigrao tijekom narodnosnih pokreta prije 1918., dodane su optužbe za krađe u trgovinama tijekom nemira 1918. u Beltincima, kojima su se on i njegovi prijatelji obogatili. Temelj optužbe bila je kriva informacija vojske (čete Vilmoša Tkalca!), već tada razjašnjena i zbog koje je osumnjenicima izrečena isprika.[88] Unatoč tome, lažirana se optužba protiv Klekla održala još desetljećima. Sličan proces doživio je i Vilko Novak, jer je 1932. osporio Mikolinu tvrdnju o vendsko-keltskom porijeklu Prekomuraca.[89]

Mađaronska je propaganda upotrebljavala prekomurski i međimurski jezik samo zato da uz njihovu pomoć potpiruje očiglednu nesuglasnost i razdvoji ljude. Sve su to namjeravali koristiti samo do vremena cjelovite mađarizacije toga područja. Prema Mikoli i Hartneru, trebalo je što brže ostvariti da vendski jezik bude samo privatni jezik, a s vremenom postići da se i privatno govori samo mađarski

[87] Stanislav Zver: Jožef Klekl prekmurski Čedermac (2001), str. 78 - 79.
[88] Vilko Novak: Zgodovina iz spomina (2004), str. 82 - 86.
[89] Usp. isto, str. 130.

jer nitko ne smije sumnjati u veličinu Mađarske. U školama su, doduše, omogućavali učenje prekomurskoga i međimurskoga jezika, ali samo kao fakultativni predmet. Obavezni nastavni jezik bio je mađarski.[90] Vilmoš Tkalec, koji je mađarizirao svoje ime kao *Vilmos Tarcsay*, napisao je prije rata prekomurski udžbenik naziva *Vend-szlovenszka kniga cstenyá* i *Vendszka kniga cstenyá* (1939.).

Pavel se, i u tim teškim prilikama držao svoga mišljenja. To nije odobravala mađaronska propaganda, ali nisu ga dirali jer je imao mađarski identitet.

3.1. Pokušaj kodifikacije međimurskoga i prekomurskoga jezika

Pavel je već u vremenu pisanja fonetike svoga cankovskoga govora[91] prepoznao da prekomurski jezik treba svoju gramatiku, ali nije uspio ostvariti njegov nacrt.[92] S međimurske je strane nacrt za gramatiku rađen samo 1941., ali nije imao ozbiljniju kodifikacijsko-znanstvenu namjenu.[93] Tada je Margitaj već umro, a njegovo je mjesto zauzeo Jenő Haller Láposi (1876. – 1943.), profesor rodom iz Legrada, koji je već 1942. godine objavio i predstavio *Gyakorlati muraközi nyelvtan* (Praktična međimurska gramatika). Pavel je kao stručnjak dobio službenu molbu za pisanje vendske gramatike. Iako je gramatika napisana, naručitelji nisu bili zadovoljni njome jer Pavel nije dokazivao različitost između slovenskoga i prekomurskoga jezika. Unatoč tome, zbog gramatike su ga optužili sa slovenske strane. U fonetici cankovskoga govora i u članku o prekomurskoj književnosti on piše o slovenskome jeziku, ali u gramatici ne koristi izraz *slovenski jezik*. Zato je Franc Šebjanič (1920. – 1984.)[94] ocjenjivao Pavla kao čovjeka čija gramatika nosi pravi pečat okupacijske hijerarhije u Prekomurju i Mađarskoj. Ovo mišljenje je neutemeljeno jer Pavel objašnjava ono što povezuje slovenski i vendski (prekomurski) jezik. Za zamjenjivanje nepostojećih stručnih izraza posuđuje izraze iz slovenskoga književnog jezika, koje dopunjuje prekomurskim nastavcima, npr. *pridêvnik* (pridjev, slov. pridevnik). Isti način vidimo i u Kleklovim *Novinama*, npr. *rüdnik*, *rüdar*, *sküpina*. Pavel je prihvatio napisati gramatiku prekomurskoga jezika jer, kako je to napisao Vilku Novaku, nije želio da to napiše neki šarlatan.[95]

[90] Fujs, Metka: Osvoboditev ali okupacija, Madžari, Vendi ali Slovenci (1997), str. 297 - 306; Branimir Bunjac –Marijeta Stevanović – Ivona Vegh: Gramatike „međimurskoga" jezika iz 1942. godine (2013), str. 73.

[91] A vashidegkúti szlovén nyelvjárás hangtana, 1909.

[92] Marko Jesenšek: Prekmuriana (2010), str. 139.

[93] Branimir Bunjac – Marijeta Stevanović – Ivona Vegh: Gramatike „međimurskoga" jezika iz 1942. godine (2013), str. 83.

[94] Franc Šebjanič: Razvoj slovensko-madžarskih kulturnih stikov v luči znanstvenega sodelovanja Oszkárja Asbótha in Avgusta Pavla (1967), str. 17.

[95] Marko Jesenšek: Prekmuriana (2010), str. 141.

Prekomurska slovenska gramatika *(Vend nyelvtan)* bila je gotova 1943., ali *Vendvidéki Magyar Közművelődési Egyesület* (Mađarsko prosvjetno društvo za Slovensku krajinu/Prekomurje, koje je djelovalo i prije 1918. i ponovo je utemeljeno 1941.) i Mikola odbili su izdanje Pavelove gramatike. Društvo je dalo stručnu ocjenu da je gramatika temeljito i znanstveno djelo, ali nije prikladna za poučavanje običnih ljudi i jezika u privatnoj komunikaciji. Hartner je argumentirao svojim šovinističko-demagoškim argumentima da "Vendi" ne žele ni čuti o tome da su pripadnici narodnosti, jer oni žele biti Mađari i govoriti mađarski, a ne žele biti pripadnici neke manje razvijene manjinske zajednice. Kao što je već spomenuto, Pavel je slijedio znanstvena načela i očigledne činjenice, a ne mišljenja mađarona. Prema Novakovom mišljenju, Pavelov je cilj bio objavljivanje bogate građe koju je skupljao tijekom godina. To nije uspio ostvariti jer, s jedne strane, u Sloveniji nisu željeli priznati rezultate prekomurskoga jezika, a, s druge, u Mađarskoj su se željeli obračunati sa svim manjinama.

Pavel se trudio oko kodificikacije prekomurskoga jezika prema postojećim književnim djelima, što je dopunio obilježjima pojedinih govora. Kasnije je prepoznato pravo značenje Pavelove gramatike, ali izdanje je realizirano tek 2013.! Unatoč tome, još uvijek ima puno ljudi koji smatraju prekomurski jezik manje vrijednim i nedovoljno definiranim sustavom, premda se to više odnosi na njemu sličan, međimurski jezik, o kojem novine *Megyimurszká brazdá* 27. prosinca 1943. kažu: "Jezik međimurskog naroda nije potomak hrvatskoga jezika ni njegov dijalekt, nego je samostalni slavenski pučki jezik, koji se razlikuje od hrvatskoga jezika u leksici i gramatici. Praroditelji međimurskoga jezika su slavonski i slovenski (vendski) jezik, ali nije im jednak jer je tijekom stoljeća postao mješovit jezik i preoblikovao se pod stranim utjecajem (prije svega mađarskim i latinskim) u svojoj izoliranoj situaciji. Unatoč tomu, sačuvao je, s jedne strane drevne slavonske, s druge strane drevne slovenske (vendske) temeljne karakterističnosti."[96]

Godine 1942. József Fára (1884.–1958.) izdao je malu knjigu pod naslovom *Muraköz történetének rövid foglalata* (Kratka povijest Međimurja), u kojoj je uz pomoć dubokih povijesnih dodira Međimurja i Mađarske želio dokazati da je mađarska država ovlaštena za to područje. Ta je knjiga izdana među knjigama znanstvenoga časopisa *Dunántúli Szemle* (Zadunavska revija), čiji je urednik bio Avgust Pavel. Možemo pretpostavljati da je Pavel bio dobro upoznat sa svom problematikom oko međimurskoga pitanja i, kada je Vilku Novaku pisao o šarlatanima, moguće je da je mislio na međimurske mađarone.[97]

Još prije Pavelove prekomurske gramatike,, radi kodifikacije međimurskoga

[96] Megyimurszká brazdá 27. 12. 1943., str. 16.

[97] Marko Jesenšek: Prekmuriana (2010), str. 141.

jezika izdane su dvije gramatike, od kojih je Hallerova zaista šarlatansko djelo. Već 1938. on je položio temelj svoga mišljenja o međimurskom jeziku u djelu *Igazságot a Muraköznek* (Pravo za Međimurje), koje je kasnije obrazlagao i u svojoj gramatici. Prema njemu, razlike između međimurskoga i hrvatskoga jezika postoje najmanje kao i između nizozemskoga i švedskoga jezika, a međimurski predstavlja mješavinu mađarskoga i drugih jezika.[98] Mikola je u letku iz 1919. pod naslovom *Vend honfitársaink!* (Naši vendski sunarodnjaci) bio istoga mišljenja: "Vendski jezik možemo identificirati sa slovenskim na pravedan način upravo tako kao njemački s nizozemskim".[99] Haller je naveo i tvrdnju koju možemo identificirati s Mikolinom, da je moguće otkriti mađarsku karakterističnost Međimuraca u međimurskim pjesmama. Mikola pak je pisao o porijeklu prekomurskih pjesama iz područja oko rijeke Tise. Prema Vinku Žgancu (1890.–1976.), oko 66% istraživanih pjesama mađarskoga je porijekla, ali i takve pretpostavke su nevjerojatne kao i to da mađarske posuđenice dokazuju mađarsko porijeklo međimurskoga i prekomurskoga jezika. Osim toga, i Mađari su od Slavena preuzimali više pjesama koje su se mogle vratiti u međimursku kulturu.[100]

Hallerov šovinizam i diletantizam nadmašio je Mikolu i Margitaja. Ne preza ni od krivotvorenja mađarskih izvora, kad „citira" mađarskog znanstvenika Ferenca Páriza Pápaija (1649. - 1716.) pokušavajući predstaviti Nikolu Zrinskog kao preziratelja svojih sunarodnjaka Hrvata: "Gospodini! Pitam vas je li bi me kakvo ludilo natjeralo da otpustim svoje mađarske viteze luteranske vjere? Zaista, velim vama da oni slavenski vojnici koje znam, s onima ne bi usudio niti na deset Turaka izlaziti. Međutim, ako sam s mađarskim luteranima, koliko puta se spustim u boj, nikad se ne vratim bez pobjede."[101] U stvarnosti Pápaijeve riječi nisu istovjetne: "Znajte, gospodini! Ja sam pravi čovjek papist i nitko od vas ne prestiza me u mojoj vjerskoj ustrajnosti. No kakvo ludilo bi me natjeralo da proganjam svoje legradske viteze i prezidije luteranske vjere iz njihovog mjesta? Sigurno, koje znam papinske vojnike, ne bi usudio izlaziti s onima niti na deset Turaka. Ali ako sam s luteranima, među njihovim molitvama i mnogih popjevkama, svagda idem u boj, nikad se ne vratim bez pobjede."[102] Ovi redovi potvrđuju da je Haller još nevjerodostojniji no što su to bili Mikola i Margitaj. U ono vrijeme hrvatski su protestanti bili brojni pa nije moguće tvrditi da su vojnici protestantske vjere bili samo mađarske narodnosti. Legrad je i danas selo u kojem su u većini hrvatski

[98] Branimir Bunjac – Marijeta Stevanović – Ivona Vegh: Gramatike „međimurskoga" jezika iz 1942. godine (2013), str. 79-80.

[99] Sándor Mikola–János Melich: Vend honfitársaink! (1919), str. 23.

[100] Branimir Bunjac – Marijeta Stevanović – Ivona Vegh: Gramatike „međimurskoga" jezika iz 1942. godine (2013), str. 81.

[101] Jenő Haller Láposi: Igazságot Muraköznek! (1938), str. 13.

[102] Ferenc Páriz Pápai: Romlott fal felépítése (1685), str. 171.

protestanti (luterani).

Haller u svojoj gramatici tvrdi da su samostalnost međimurskoga "slavenskog" jezika znanstvenici već utvrdili, ali ne nabraja imena tih znanstvenika. On sumnja i u samo postojanje hrvatskoga naroda. Prema njemu, već je Vuk Stefanović Karadžić (1787. – 1864.) dokazivao da su Hrvati samo oni koji žive u Primorju i govore čakavski.[103] Oni koji govore štokavski su Srbi, a oni koji govore kajkavski su Slovenci, piše Karadžić. Prema Halleru, to je pretjerjivanje jer smatra da, ako ima toliko razlika među varijantama, onda njihovi govornici ne tvore jedan narod. Jezična različnost je bila dobar argument i u slučaju Prekomuraca. Haller pokušava dokazati i to da Međimurci ne razumiju ni kajkavski govor koji se govori na drugoj strani Drave pa je i zato međimurski "samostalni jezik". Iako se zalaže za samostalnost i kodifikaciju međimurskoga jezika, u posljednjim rečenicama svoje gramatike dodaje: "Njihov jezik može biti stoput slavenski, ali je njihova duša ostala mađarska. To dokazuje i višekratni referendum."[104]

Haller nadugo objašnjava različitosti međimurskoga od hrvatskoga književnog jezika i srodnost s mađarskim. Iako jezik gramatike više puta upućuje na međimurske govore, Haller ih želi predstaviti kao dokaze mađarske fuzije.[105] Na kraju gramatike nalazimo tekstove i pjesmice koji nisu bez šovinizma, npr. *Kossuth Lajos, szloboditel, megyimorszki odkupitel*. Pjesma zrcali oduševljenje time da je Lajos Kossuth slao husare u Međimurje sa zadatkom da likvidiraju Ilirace (Hrvate) ("da ilirce vsze zmeszare").[106] Tu pjesmu je i Gönczi spomenuo u svojoj monografiji o Međimurju.[107]

Drugu je međimursku gramatiku, pod naslovom *A muraközi nyelv nyelvtana* (Gramatika međimurskog jezika), napisao Slovenac, Ivan Christ (1896. – 1971.), koji je bio učitelj u Čakovcu. Christ je rođen u Vučjoj Gomili u goričkom kraju Istočnog Prekomurja i priženio se u Međimurje. Predavao je međimurski jezik u Učiteljskoj školi u Čakovcu, a kada je pogledao Hallerovu gramatiku s kojom se u mnogim postavkama nije slagao, počeo je pisati svoju. Haller je uskoro umro i se nije stigao odrediti prema Christovoj gramatici.[108] Christov jezik je sličan Hallerovu, ali velika razlika je u tome što Christ ima neutralni pristup u vezi s porijeklom međimurskoga jezika. On jednostavno navodi da je to jezik međimurskoga stanovništva koji je idealan za sporazumijevanje i podučavanje naroda.[109]

[103] Jenő Haller Láposi: Gyakorlati muraközi nyelvtan (1942), str. 3.

[104] Usp. isto, str. 3 - 6.

[105] Usp. isto, str. 7 - 9.

[106] Usp. isto, str. 35.

[107] Ferenc Gönczi: Muraköz és népe (1895), str. 59.

[108] Branimir Bunjac – Marijeta Stevanović –Ivona Vegh: Gramatike „međimurskoga" jezika iz 1942. godine (2013), str. 85.

[109] János Christ: A muraközi nyelv nyelvtana (1942), str. 3.

Obje međimurske gramatike i Pavelova prekomurska gramatika nastale su s normativnom namjerom, ali su različite. Hallerova je gramatika jednoznačna šovinistička propaganda, dok je Christova objektivnija i smislenija. Međutim, obje nadmašuje Pavelova prekomurska gramatika koja pruža cjeloviti pregled, premda ona, zbog kompliciranih političkih okolnosti, nije objavljena. Pavel je u pismu Vilku Novaku ustvrdio da se ne isplati sudjelovati s Mađarima u istraživanju Prekomurja jer od takve suradnje nema koristi.

Hallerova je gramatika odgovarala namjerama propagande i objavljena je bez problema. Christ se trudio da se ne uplete u međimursko pitanje nego se referirao na interese stanovništva. Unatoč tomu, poslije rata su ga ipak pozvali na odgovornost.[110] Iako su međimurske gramatike pisane i objavljivane, međimurski jezik nije imao svoju standardiziranu normu kao prekomurski. Od 1943. godine mađarska je vlast htjela ubrzati mađarizaciju i ograničiti uporabu materinskoga jezika.[111] Mađarska je država pokušavala taktizirati podržavajući veze s nacističkom Njemačkom, istovremeno balansirajući sa zapadnim zemljama s ciljem zadržavanja vraćenih područja u slučaju poraza Njemačke, koje pak je dobila uz njihovu pomoć između 1938. i 1941. godine.[112] Sve bržom mađarizacijom Međimurja i Prekomurja Mađari su htjeli spriječiti vanjske (prije svega južnoslavenske) teritorijalne zahtjeve, ali im to nije uspjelo.

4. Slom međimurskoga i prekomurskog jezika

Mađarska je vojska praktično bila poražena već 1944. godine. Održavala se još jedino uz pomoć njemačke vojske, ali i nju su sovjetske čete potisnule prema zapadu. Međimurje i Prekomurje su se vratili pod jugoslavensku vlast, a time je završena povijest i međimurskoga i prekomurskog književnoga jezika. Mikolu su deportirali u logor pored Kidričeva (slovenska Štajerska), gdje je zadobio ozljede od kojih je nakon povratka kući uskoro umro. Nándor Hartner je pobjegao u Argentinu, gdje je boravio do smrti (1975. g.). Međutim, bio je osuđen na smrt u Jugoslaviji. Klekl se također oslobodio, ali se morao suočiti s komunističkom vlašću zbog suprotstavljanja ljevičarskim akcijama u vremenu između dva svjetska i prije Prvoga svjetskog rata.[113] Avgust Pavel je umro 1946. godine. Životni put sudionika

[110] Branimir Bunjac – Marijeta Stevanović – Ivona Vegh: Gramatike „međimurskoga" jezika iz 1942. godine (2013), str. 88.

[111] Usp. isto, str. 87.

[112] Csaba Csorba – János Estók – Konrád Salamon: Magyarország képes története (1999) str. 207.

[113] Stanislav Zver: Jožef Klekl prekmurski Čedermac (2001), str. 63; Peter Štumpf: Jožef Klekl st. kot publicist v prizadevanju za ohranitev katoliške vere v Slovenski krajini (2002), str. 136.

događanja bio je različit. Neki su bez teškoća živjeli u Mađarskoj ili u Jugoslaviji, dok su drugi bili osuđeni i likvidirani.

Jugoslavenska je komunistička diktatura zabranjivala uporabu prekomurskoga jezika. Tužna sudbina čekala je porapske Slovence i druge južne Slavene u Mađarskoj. U pedesetim godinama 20. stoljeća mnogo je ljudi internirano u logore u Veliku mađarsku nizinu. Optužbe su bile različite: imanje s previše njiva, gospodarski zločini, itd. Iz okolice porapskog Monoštra (Szentgotthárd) puno je Slovenaca internirano bez sudskih procesa ili dokaza. Razlozi za interniranje i progon bili su pobožnost i južnoslavensko porijeklo.[114] Više ljudi izgubilo je sve imanje i ostalo bez naknade štete. Mađarska je komunistička diktatura radi održavanja podjela održala vendsko pitanje i u službenim osobnim dokumentima gdje su ljudi bili navedeni kao *Vendi*. Od 1956. godine djeca su mogla učiti slovenski književni jezik, ali su imala mnoge poteškoće pri javnoj upotrebi. U uredima i trgovinama govorili su Slovencima – ako kupuju mađarski kruh, neka i govore mađarski, a u pravilu su ih vrijeđali zbog njihovoga porijekla. Iako, nakon revolucije 1956. više nisu vrijeđali manjine već su ograničavali njihov razvoj i uporabu materinske riječi. Slovenci su ucjenama prisiljavani na asimilaciju. Manjine u Mađarskoj još uvijek trpe zbog posljedica prethodne politike.

Godine 1956. Vilko Novak bio je u službenom posjetu u Gornjem Seniku, gdje je održao govor na svom beltinskom narječju. Zbog toga je napadan kod kuće, a protiv njega pokrenut je i disciplinski postupak te mu je odgođeno stručno unaprjeđenje.[115]

Komunistička je diktatura vrlo brzo razvila netrpeljivost spram prekomurskoga jezika kakvu je imala i mađaronska propaganda i nastavljala je poricati vrijednost prekomurskoj književnosti. Miško Kranjec u svom romanu *Rdeči gardist* (1964.) neistinito je i lažno predstavio spomenutoga Klekla kao Ivanocyja, kao što je činio i Sándor Mikola. Kranjec blati dva važna političara i književnika kao mađaronske izdajnike i huškače koji su jačali feudalizam i mađarsku vlast i okrenuli prekomurske Slovence od "pradomovine" Slovenije.[116] Miško Kranjec sličan je Sándoru Mikoli što se tiče diletantizma jer ima isto mišljenje te iste proturječnosti i predrasude. Kranjec naziva Ivanocyja mađaronskim izdajnikom jer koristi mađarsko prezime *Ivanocy/Ivanóczy*, iako taj član kod plemićkih obitelj nema veze s mađarizacijom nego je marginalni dio originalnog obiteljskog imena *Kodila*, koje je obitelj Ivanocy očuvala. Pokojni mariborski pomoćni biskup prekomurskoga podrijetla Jožef Smej (1922. – 2020.) primijetio je – da je Ivanocy doista želio

[114] Etelka Doncsecz: Deportálások a szentgotthárdi járásból az 1950-es években (2009), str. 76 - 89.

[115] Vilko Novak: Zgodovina iz spomina (2004), str. 132.

[116] Stanislav Zver: Jožef Klekl prekmurski Čedermac (2001), str. 111-112.

postati Mađar, vjerojatno bi se zvao Alsószentbenedeki,[117] prema mađariziranom nazivu svog rodnog sela Ivanovci.[118]

Diplomat i publicist prekomurskoga porijekla Rudi Čačinovič (1914.–2008.), svojevremeno član komunističke partije i poslanik Titove Jugoslavije,[119] 1993. godine optužio je Klekla zbog jugoslaviziranja prekomurskih Slovenaca. On je prekomurski jezik nazvao mostom između srpskohrvatskoga i slovenskoga jezika pa je na taj način "prodao" slovenski jezik jugoslavenskoj jezičnoj centralizaciji.[120]

Nakon sloma komunizma u Mađarskoj opet postaje aktualno pitanje Trianona (moguća revizija priključenih područja) pa je oživjela i vendska teorija prema izvorima Mikole i drugih autora koji su ponajviše zapostavljali znanost. Pojavljuju se nove knjige o porijeklu prekomurskih i porapskih Slovenaca, iako se te knjige po idejnom sadržaju ne razlikuju od propagandnih djela između dva svjetska rata. Zbog spomenutih izdanja nastale su velike polemike. Mađarska je strana tvrdila da tu raspravu osporavaju protumađarski nacionalisti, koji ne prihvaćaju da nasljedne države nisu imale pravo uzeti mađarska područja. Najveći odjek imala je nestručna knjiga Tibora Zsige *Muravidéktől Trianonig* (Od Prekomurja do Trianona, 1996.), koja se detaljno bavi položajem Mađara u priključenome području. Slovencima i Hrvatima bavi se samo površno, naslanjajući se isključivo na Mikoline izvore, a istovremeno ne razlikuje čak niti mađarske nazive Međimurja *(Muraköz)* i Prekomurja *(Muravidék)* nego ih miješa.[121]

Oživljavanju vendske teorije pomoglo je pomanjkanje znanstvenih djela o spomenutoj temi na mađarskome jeziku, koja bi realno prikazala stvari. Od tada se stanje značajno promijenilo i došlo je do izdavanja zajedničke mađarsko-slovenske povijesne knjige *Viri za zgodovino Prekmurja* (2008.). Ta knjiga nastoji raščistiti "crne" točke u povijesti slovenskoga i mađarskoga naroda, tj. vendsku teoriju i hungarofobiju od strane južnih Slavena. Tom prilikom ne zadire se u međimursko pitanje, odnosno ono je samo naznačeno.

Dosad je međimursko pitanje postavljala jedino mađarska strana: vojvođanski mađarski književni povjesničar Ferenc Mák u Srbiji na mađarskoj stranici *Új szó* pisao je izrazito površne članke o djelovanju Josipa Margitaja i Jenőa Hallera Láposija te o međimurskom pitanju. Mák ne mari za druge izvore i činjenice osim onih koje podastiru Margitaj i Haller. Druga mnijenja, čak i istraživanja mađarskog Józsefa Gulyása, drži za pristrane, protumađarske tvrdnje. Budući da Mák ne

[117] Viri za zgodovino Prekmurja 2. (2008), str. 295. 119.; Ivan Zelko: Historična topografija Slovenije, I (1982), str. 44.

[118] Ákos Doncsecz: Samostalnik v prekmurskem prevodu Malega princa (2021), str. 20.

[119] Franci Just: Panonski književni portreti 1. (2006), str. 130 -131.

[120] Stanislav Zver: Jožef Klekl prekmurski Čedermac (2001), str. 112.-113.

[121] Vilko Novak: Zgodovina iz spomina (2004), str. 34.-40; str. 44 - 76.

koristi druge izvore osim Margitaja, Hallera ili Göncza, njegovi su članci nestručni i neistiniti (op.a.).

5. Baština međimurskoga jezika; nova prekomurska književnost i prekomurska književna baština

Što možemo reći o međimurskome jeziku, koji se ni nakon pola stoljeća nastojanja nije izborio za priznanje? Prekomurska književnost, koja je rođena nakon početka reformacije, s rukopisnim knjigama, stvorila je temelj za vlastiti književni jezik početkom 18. stoljeća. Krajem stoljeća jezik se počeo razvijati, zatim se još stoljeće i pol profilirao i na koncu ustalio u upotrebi sve do 1945. godine. Kako je komunistička diktatura s vremenom popustila, članci na prekomurskom izlazili su u novinama *Bruc* do 60–ih godina. U 90–ima lokalna književnost dobiva novi zamah s književnicima koji pišu romane, pripovijetke i pjesme na svojem dijalektu, kao što su npr. Feri Lainšček (1959.), Jože Ftičar (1930. – 2017.), Milan Vincetič (1957. –2017.), Branko Pintarič (1967.) i Štefan Kardoš (1966.). Jezikoslovci Marko Jesenšek (1960.), Zinka Zorko (1936.), Amerikanac Marc L. Greenberg (1961.) i Mojca Kumin Horvat (1984.) slažu se da prekomurski književni jezik još uvijek živi kroz ove autore, kao i publikacije mađarskih Slovenaca, primjerice, u tjedniku *Porabje,* u lokalnome kalendaru[122] te kao liturgijski jezik u evangeličkoj i pentekostnoj crkvi u Prekomurju i katoličkoj crkvi u Porabju.

Paralelno s prekomurskim tekao je i razvoj gradišćanskohrvatskoga jezika, u nekoliko aspekata čak i uspješnije jer je prva gradišćanskohrvatska knjiga tiskana još 1568., a jezik se i danas (djelomično) uči u nastavi. Istočni štajerski bio je kratkovječan, ali je i u toj kratkovječnosti imao lijepe uspjehe.

Što je baština međimurskog jezika, ako uopće ima baštinu? Je li imalo smisla stvarati novi književni jezik u Međimurju kada u Hrvatskoj nakon Gajeve slovopisne reforme (tzv. ilirski preporod) počinje standardizacija hrvatskoga jezika na štokavskoj osnovici za sve Hrvate i Srbe? Istočni štajerski nije funkcionirao kao književni jezik, prekomurski se već od 1850–ih godina fuzionirao sa slovenskim jezikom, a intelektualci zapadno-ugarskih Hrvata, organizirani od Mihovilja Nakovića (1840. – 1900.) provode jezičnu reformu kojom se gradišćanskohrvatski književni jezik otvara prema hrvatskom književnom jeziku.[123] No taj Nakovićev prijedlog kod gradišćanskih Hrvata nije prihvaćen, tj. oni nisu prihvatili rezultate ilirskoga preporoda matične zemlje.[124]

[122] Zinka Zorko: Narečjeslovne razprave o koroških, štajerskih in panonskih govorih (2009), str. 285; Marko Jesenšek: Prekmuriana (2010), str. 45.

[123] Nikola Benčić: Književnost gradišćanskih Hrvata (1998), str. 225.

[124] László Hadrovics: Schriftum und Sprache der burgenländischen Kroaten im 18. und 19. Jahrhundert (1974), str. 38.-39.

Što se Međimurja tiče, nije lako ustanoviti kakve bi mogućnosti imao jedan novi književni jezik, iako bi opstanak međimurskoga jezika sigurno pomogao sačuvati bogatu literarnu tradiciju književne kajkavštine. Glavni problem leži u tome što se Margitaj, njegovi suradnici i nasljednici nisu trudili oko takvoga očuvanja. Nadalje, njihov jezik nije bio blizak međimurskome narječju, niti ga je stanovništvo zahtijevalo.[125] Poznati sakupljač narodnoga blaga iz Međimurja Vinko Žganec nazivao je Margitajev međimurski "groznim" jezikom.[126]

Možemo konstatirati da je međimurski jezik uzeo za primjer prekomurski jezik, ali veze su u prvome redu političke. Tome jeziku nedostajali su jezični osjećaj i pravo usmjerenje za razvoj, koje su istovremeno u Prekomurju imali standardizatori prekomurskoga, u Štajerskoj istočno-štajerskoga, a u Zapadnoj Ugarskoj gradišćanskohrvatskoga jezika. Početci prekomurskoga jezika pojavljuju se u teškim okolnostima kada je pokrajina tek izašla iz iskušenja turskih ratova (1521. – 1699.) i rata Ferenca II. Rákóczija (kručki rat, 1703.–1711.), tj. u vrijeme slabe naseljenosti, dok su jedini intelektualci bili svećenici i šaka pučkih učitelja. Ipak, tijekom pola stoljeća već je nastao književni jezik. Unatoč tome što su se u drugoj polovici 19. stoljeća stvorili dobri uvjeti, u Međimurju je već spomenuti Margitaj sve usmjerio u neodrživome pravcu, bez realne podloge, slijedeći isključivo mađaronske interese. U spomenutoj gramatici Christa i Hallera taj jezik je dosegnuo bolju osnovu za razvoj utemeljenjem na govornome dijalektu Međimurja, ali bilo je prekasno i nemoguće da takva jezična norma dobije svoju funkcionalnu snagu, štoviše, vjerojatno se takva norma ne bi mogla afirmirati zbog mađarizacije.

Tako Margitaj nije postao preteča onih intelektualca koji danas pokušavaju poticati kajkavsku književnost i žele postići visoki nivo. Njegova varijanta tog jezika (po Žgancu – grozna) nije bila dobro rješenje, kao ni pokušaj definiranja identiteta toga jezika. Obezvrijedio je cjelokupnu ostavštinu, a posebno je podcijenio čudesnu i prestižnu tradiciju kajkavske književnosti, koja je bila nipodaštavajuće potisnuta u pozadinu.

Razlike u odnosu prema jeziku/jezicima dobro su ilustrirane u izjavi prekomurskoga pisca Evalda Flisara (1945.) iz 2003., koji, iako ne piše na lokalnome jeziku, o Prekomurju izjavljuje: "Matična zemlja još uvijek tako misli o Prekomurju, kao da nije pravi dio Slovenije, nego nekakva posebnost unutar države. Ovo je donekle istina. Naime Prekomurci ne govore slovenski dijalekt, nego poseban slavenski jezik. Danas, ako se sretnu dva Primorca, posve je normalno, da među sobom govore slovenski. U slučaju dva Prekomurca nezamislivo je da ne bi govorili prekomurski. S Milanom Kučanom, bivšim predsjednikom vlade (Re-

[125] Branimir Bunjac – Marijeta Stevanović – Ivona Vegh: Gramatike „međimurskoga" jezika iz 1942. godine (2013), str. 90.

[126] Usp. isto, str. 72.

publike Slovenije) mnogo puta sam se sreo na javnim priredbama. Uvijek smo govorili prekomurski jer bi se, zbog svoga prekomurskoga porijekla, osjećali jako neiskrenima ako bismo govorili književni slovenski. Svi drugi sudionici šalili su se: 'Što kriju pred nama?' Ako sam se sreo sa sunarodnjacima u Africi, Australiji, Americi, odmah smo na domaćem jeziku govorili među sobom. Njihov jezik je prekomurski."[127]

Povodom 100. obljetnice priključenja Prekomurja matici, prekomurski jezik bio je uvršten u slovenski *Register nesnovne kulturne dediščine* u okviru projekta *Prekmurski jezik in kultura* na poticaj društva *Prekmursko društvo generala Maistra*. Predsjednik društva Marjan Farič obrazložio je: "Prekmurski jezik je edini knjižni jezik, ki se je ohranil po oblikovanju enotnega slovenskega knjižnega jezika. Ob zavedanju njegove pomembnosti je Prekmursko društvo general Maister Murska Sobota, ki je tudi ena od vidnejših organizacij v Iniciativnem odboru za pripravo aktivnosti ob 100. letnici priključitve Prekmurja k matici, zasnovalo širši modularni projekt Prekmurski jezik in kultura."[128]

Od 2021. godine *Rezolucija o nacionalnom jezično-političkom programu 2021.–2025.* priskrbljuje veću važnost prekomurštini, također odobrava i značajnije sufinanciranje za projekte kojima je namjera očuvanje, razvijanje i promocija prekomurskog jezika.

(Preveo na hrvatski: dr. sc. Előd Dudás)

Literatura

Angyal, Endre (1996): A vend kérdés, Košičev sklad Budimpešta, ISBN 963-04-6355-5 (str. 71 - 104)

Antalich, Stephen (1996): A "vend" kifejezés eredete és használata. Porabje, 4. aprila 1996. Leto VI. št. 7. (str. 4-5.)

Az Őrség és a Vendvidék (2004), Kalauz turistáknak és természetbarátoknak, B.K.L. Kiadó Szombathely, ISBN 963-8638-3-7-3 (str. 55)

Balogh, Gyula–Szluha, Márton (1999): Vas vármegye nemes családjai, Heraldika Kiadó Budapest, ISBN 963-85853-9-0 (str. 222-223)

Benčić, Nikola (1998): Književnost gradišćanskih Hrvata, Zagreb ISBN 953-6260-05-0 (str. 115 - 225)

Blažeka, Đuro; Nyomárkay, István; Rácz, Erika (2009): Rječnik pomurskih Hrvata, Tinta könyvkiadó Budapest, ISBN 978-963-9902-19-0 (str. 352)

Botlik, József (2008): Nyugat-Magyarország sorsa 1918-1921, Magyar Nyugat Könyvkiadó, Vasszilvágy, ISBN 978-963-87612-3-1 (str. 80 – 82, 89)

Bunjac, Branimir; Stevanović, Marijeta; Vegh, Ivona (2013): Gramatike "međimurskoga" jezika

[127] Nagy Világ világirodalmi folyóirat (2007), str. 833-834.

[128] Ákos Doncsecz: Samostalnik v prekmurskem prevodu Malega princa (2021), str. 8.

iz 1942. godine, Filologija 61, Zagreb (str. 71 – 73, 79 - 81, 83, 85, 87-88, 90)

Christ, Ivan (1942): A muraközi nyelv nyelvtana, A Muraközi Közművelődi Egyesület, Csáktornya kiadása, Egyházmegyei Könyvnyomda, Veszprém (str. 3)

Csorba, Csaba; Estók, János; Salamon, Konrád (1999): Magyarország képes története, Magyar Könyvklub Budapest, ISBN 963-548-961-7 (str. 107, 192, 207)

Doncsecz, Ákos (2021): Samostalnik v prekmurskem prevodu Malega princa (magistrsko delo); področje dela: književnost, jezikoslovje, narečjeslovje; mentor: izr. prof. dr. Natalija Ulčnik. Filozofska Fakulteta. Univerza v Mariboru (str. 8, 20)

Doncsecz, Etelka (2009): Deportálások a szentgotthárdi járásból az 1950-es években, Vasi honismereti és helytörténeti közlemények 2009/3 (str. 76.-89.)

Durič, Janko (2004): Jezikovna analiza nagrobnih napisov v Porabju in na Goričkem, diplomsko delo mentorica: zasl. prof. dr. Zinka Zorko, izred. Članica SAZU; somentorica: izred. prof. dr. Marija Stanonik, Maribor, junij 2004. (str. 1)

Fancev, Franjo (1935): Tragovima hrvatske kajkavske poezije 16. vijeka, Ljetopis JAZU 48. (str. 165 -168)

Fancev, Franjo (1939): Hrvatska kajkavska poezija prošlih vjekova, Ljetopis JAZU 51. (str. 86 -105)

Ftičar, Jože (2006): Jožef Sakovič – veščak prekmurskega jezika, Jožef Sakovič graditelj in buditelj, Turnišče, ISBN 961-238-836-9 (str. 43 - 46)

Fujs, Metka (1997): Osvoboditev ali okupacija, Madžari, Vendi ali Slovenci, Pokrajinski Muzej Murska Sobota Katalog stalne razstave, Murska Sobota, ISBN 961-90438-1-2 (str. 297 - 306)

Göncz, László (2001): A muravidéki magyarság 1918-1941, Magyar nemzetiségi Művelődési Inézet, Lendva, ISBN 961-6232-17-7 (str. 59)

Göncz, László (2006): Felszabadulás vagy megszállás? A Mura mente 1941 - 1945. Lendva: Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet, ISBN 961-6232-33-9 (str. 34 - 50)

Gönczi, Ferenc (1895): Muraköz és népe, Boruth nyomda Budapest (str. 59, 103-104, 106 - 110)

Gulyás, József (2011): Adalék a dualizmuskori magyarosítás történetéhez a Muraközben, Horvátországi magyarság, Huncro Médiaközpont Kft., ISSN 1218-1269 (str. 10 – 12, 18)

Hadrovics, László (1974): Schriftum und Sprache der burgenländischen Kroaten im 18. und 19. Jahrhundert, Akadémia Kiadó Budapest, ISBN 963-05-0093-0 (str. 38-39)

Haller, Jenő Láposi (1938): Igazságot Muraköznek! Budapest: Magyar Nemzeti Szövetség (str. 13)

Haller, Jenő Láposi (1942): Gyakorlati muraközi nyelvtan, Muraközi Katolikus Könyvnyomda, Csáktornya (str. 3 – 6, 7 – 9, 35)

Jembrih, Alojz (1991): Hrvatsko-slovenske književnojezične veze, TIZ Zrinski Čakovec, ISBN 978-867-00307-3-2 (str. 15 -18)

Jembrih, Alojz (1994): Nedelišćansko-markiševska crkvena pjesmarica iz 1632. godine "Radovi" Zavoda za znanstveni rad, br. 6-7, HAZU, Varaždin (str. 79 - 93)

Jembrih, Alojz (1996): Hrvatskokajkavski školski udžbenici, Kajkaviana Croatica, Zagreb, ISBN 953-6040-04-2 (str. 164)

Jembrih, Alojz (1997): Na izvorima hrvatske kajkavske književne riječi, Zrinski d.d. Čakovec, ISBN 953-155-040-9 (str. 292.-293.)

Jembrih, Alojz (1998): Hrvatskokajkavsko-slovensko-štajerske veze u Volkmerovo vrijeme, Volkmerjev zbornik, referati s simpozija v Destrniku, ur.: Jože Lipnik, Zora, Slavistično društvo Maribor (str. 72 - 85)

Jembrih, Alojz (2005): Izvor za proučavanje književno-jezičnih hrvatsko-slovenskih veza u 16., 17. i 18. stoljeću u istočnoj Štajerskoj i Prekmurju. Ur.: Prekmurska narečna slovstvena ustvarjalnost.

Zbornik mednarodnega znanstvenega srečanja, Murska Sobota 14. in 15. julij 2003, ur.: Jože Vugrinc, Murska Sobota (str. 186 - 203)

Jembrih, Alojz (2006): Jožef Sakovič – pridigar na južnem Gradiščanskem, Jožef Sakovič graditelj in buditelj, Turnišče, ISBN 961-238-836-9 (str. 47 - 54)

Jembrih, Alojz (2011): Život horvatskoga jezika u 19. stoljeću, Kajkavski u povijesnom i sadašnjem obzorju: II zbornik radova sa znanstvenih skupova, Krapina 2007., 2008., 2009. godine. Hrvatska udruga Muži zagorskoga srca Zabok, ISBN 978-953-97412-9-5 (str. 449 - 451)

Jerič, Ivan (2011): Zgodovina madžarizacije v Prekmurju, Murska Sobota (str. 62 -66)

Jesenšek, Marko (2010): Prekmuriana, Balassi Kiadó Budapest, ISBN 978-963-506-846-3 (str. 26 – 28, 45, 4,. 57, 62, 64, 99, 103, 113 – 122, 139, 141, 144 -154, 165)

Jezuš navučitel naš ili Molitvena knjiga, vu kojoj zvun kerščanskoga navuka nahadjaju se pobožne i obrativeče molitve vu vseh življenja prilikah i dogodjajih. S pridavkom pobožnosti putnika Marianskoga, osobito vsem pobožnem Mariu Bistričku pohadjajućem, potrebnoga. Deveto izdanje s-kipi, s-duhôvnum stražum, križnim putem, razlučnemi litaniami, popevkami i t. d. Z-dopuščenjem duhovnoga poglavarstva. U Zagrebu, 1907. Troškom i nakladom V. Kohaneka (str. 73)

Josipovič, Damir (2016): Porabski Prekmurci in meje Prekmurja, ANALI PAZU HD, let. 2. 1/2016 (str. 23, 25)

Just, Franci (2006): Med verzuško in pesmijo, Poezija Prekmurja v prvi polovici 20. stoletja, Franc-Franc Murska Sobota, ISBN 961-219-025-9 (str. 74, 80)

Just, Franci (2006): Panonski književni portreti 1. Franc-Franc Murska Sobota, ISBN 961-219-093-3 (str. 68, 75 -80, 130-131, 179 - 183)

Just, Franci (2012): Leposlovna beseda Jožefa Klekla, Jožef Klekl ml. zbornik, Dolenci, ISBN 978-961-269-920-8 (str. 82 -97)

Kalšan, Vladimir; Kalšan, Janko (2012): Međimurski biografski leksikon, Čakovec, ISBN 978-953-98293-2-0 (str. 118, 200-201)

Kardoš, Janoš (1929): Moses i Josua, Petére knige Mosesa i knige Josue ali Glávni Tál Szvétoga Pízma Sztároga Zákona. Prilo'zba "Düsevnoga lízsta". Stampano v Prekmurski Tiskarni v Murski Soboti 1926-1927. (str. 336)

Kokolj, Miroslav (1984): Prekmurski Slovenci. Od narodne osvoboditve do nacistične okupacije, 1919-1941., Murska Sobota (str. 57, 91, 212 -213)

Koletnik, Mihaela (2001): Slovenskogoriško narečje, Maribor, ISBN 978-961-632-004-7 (str. 229 - 246)

Košič, Jožef (1845): Zobriszani Szloven i Szlovenka med Műrov i Rábov, Nájde sze v-Körmendíni pri Udvary Ferenci Knigovezari (str. 72)

Košič, Jožef (1992): Življenje Slovencev med Muro in Rabo, Izbor del Budimpešta, ISBN 963-04-2096-1 (str. 15)

Kozar, Marija (1996): Etnološki slovar Slovencev na Madžarskem/A magyarországi szlovének néprajzi szótára, Monošter-Szombathely, ISBN 963-7206-620 (str. 142, 170)

Kozár, Mária; Gyurácz, Ferenc: Felsőszölnök, Száz magyar falu könyvesháza Kht., ISBN 963-9287-20-2 (str. 36, 38 – 40, 104)

Kranjec, Miško (2008): Potnik pod večer, Franc-Franc Murska Sobota, ISBN 978-961-255-007-3 (str. 10 – 16, 17)

Kuzmič, Franc (1999): Bibliografija prekmurskih tiskov 1920-1998, Založba ZRC. Ljubljana, ISBN 961-6182-78-1 (str. 9 - 21)

Küzmič, Štefan (1771/1999): Nouvi Zákon ali Testamentom Goszpodna nasega Jezusa Krisztusa zdaj oprvics z Grcskoga na sztári szlovenszki jezik obrnyeni 1771. Faksimile po izvodu NUK R 10262. ISBN 961-6138-36-7 (§14.)

Lipljin, Tomislav (2002): Rječnik varaždinskoga kajkavskog govora, Garestin d.o.o. Varaždin, ISBN 953-97673-1-8 (str. 1148)

Magyar Nagylexikon (2003) XVII. (Szp-Ung). Főszerk. Bárány Lászlóné, Magy Nagylexikon kiadó Budapest ISBN 963-925-717-6 (str. 869)

Margitaj, Josip (1901): Magyar-horvát és horvát-magyar zsebszótár, segédkönyv a horvát és magyar nyelv megtanulására. Második bővített kiadás, Nagy-Kanizsa Fischel Fülöp könyvkiadása 1901. (str. III.)

Megyimurszká brazdá, 27. 12. 1943. Odg. ur. Polcsinszky Jenő Csáktornya (str. 16)

Medjimurski kolendar za prestupno ljeto 1916. za medjimurski puk sastavil Margitai Jožef. Nakladom knjižare Filipa Fischela (Strausz Sándor) Csáktornya (str. 43)

Melich, János (1903): A magyarországi vend (szlovén) nyelvű irodalom bibliográfiája, Athenaeum Budapest (str. 1)

Mikola, Sándor–Melich, János (1919): Vend honfitársaink! Budapest (str. 8 -11, 22 - 23)

Mikola, Sándor (1928): A vendség multja és jelene, a szerző kiadása, Kókai Lajos bizománya, Budapest (str. 5 – 7, 9 – 12, 14 - 17, 19, 22, 26, 28 - 30)

Mukič, Francek (2005): Porabsko-knjižnoslovensko-madžarski slovar, Szignatúra Nyomda és Kiadó Kft. Szombathely, ISBN 963-217-762-2 (str. 21, 75, 416)

Muravölgyi, J. (1929): Muraköz és a horvátok, A "Muraközi Szövetség" kiadása, Eggenberger-féle könyvkereskedés Rényi Károly IV. Kossuth Lajos utca 2. szám (str. 2, 5, 6, 8 – 9, 13 – 14, 17 – 18, 27, 35)

Nagy, Betti (1996): A Göcseji múzeum dokumentumai Gönczi Ferenc életrajzához, Zalai Múzeum 6. Zalaegerszeg ISSN 0238-5139

Nagy Világ világirodalmi folyóirat, LII. Évfolyam, 10. szám 2007. október (str. 833-834)

Novak, Franc; Novak, Vilko (2009): Slovar beltinskega prekmurskega govora, Pomurska založba Murska Sobota, ISBN 978-961-249-068-3 (str. 36, 83, 171)

Novak, Vilko (1972): Kajkavske prvine v prekmurski knjigi 18. stoletja, Slavistična revija, Letnik 20/1972, Št. 1. januar-marec (str. 96, 98)

Novak, Vilko (1976): Izbor prekmurskega slovstva, Zadruga Katoliških Duhovnikov, Ljubljana (str. 7 – 11, 42, 51-52, 69)

Novak, Vilko (1997): Martjanska pesmarica, Založba ZRC. Ljubljana, ISBN 961-6182-27-7 (str. 15, 37 – 39, 374, 375)

Novak, Vilko (2004): Zgodovina iz spomina, polemika o knjigi Tiborja Zsige Muravidéktől Trianonig/Történelem emlékezetből, polémia Zsiga Tibor Muravidéktől Trianonig című könyvéről, Založba ZRC. Ljubljana 2004. ISBN 961-6500-34-1 (str. – 9, 34 – 40, 44 – 76, 82 – 86, 111, 130, 132)

Novak, Vilko (2006): Slovar stare knjižne prekmurščine, Založba ZRC. Ljubljana, ISBN 961-6568-60-4 (str. 71, 241, 863)

Od dusnozti kerztchanzke, i od Najobchinzkesheh i Najpotrebnesheh nàvukov Vére kerztchanzko-katholichanzke. Ztran IV. Vu Zagrebu, stampano vu Szlovarniczi Franye Suppan. 1840. str. 67.

Orožen, Martina (1994): Košičev prispevek k zvrstnemu oblikovanju knjižne prekmurščine, Košič in njegov čas, Zbornik razprav o Jožefu Košiču, Košičev sklad, Budimpešta, ISBN 963-04-4219-1 (str. 109-110)

Orožen, Martina (1996): Oblikovanje enotnega slovenskega knjižnega jezika v 19. stoletju, Filozofska Fakulteta, Znanstveni Inštitut Filozofske Fakultete Univerze v Ljubljan, ISBN 978-961-6200-16-5 (str. 121 - 151)

Pápai, Páriz Ferenc (1685): Romlott fal felépítése. A Magyar Protestáns Irodalmi Társaság kiadványai. Szerkeszti Szőts Farkas theol. akadémiai tanár, a társulat titkára. A Tudományos Könyvsorozat

XXII. kötete. Budapest, 1906. (str. 171)

Pavel, Avgust (1976): Válogatott tanulmányai és cikkei, Szombathely (str. 66, 68)

Slovenski gospodar list ljudstvu v poduk, Štev. 4. V Mariboru 24. januvarija 1889. Tečaj XXIII. (str. 1 - 2)

Smej, Jožef (1994): Življenje in pomen Jožefa Košiča, Košič in njegov čas, Zbornik razprav o Jožefu Košiču, Košičev sklad, Budimpešta, ISBN 963-04-4219-1 (str. 53)

Smej, Jožef (2001): Skrb dekana Vendela Ratkoviča in dekanijske komisije za čistejši jezik v Málem katekizmusu Mikloša Luttarja iz leta 1888, Slavistična revija 49. 2001. (str. 87 - 90)

Smej, Jožef (2013): Spremna beseda faksimilam Mále biblie z-kejpami (1898), Murska Sobota ISBN 978-961-269-961-1 (str. 84)

Szilágyi, Imre (2003): A magyarországi szlovénokról, avagy régebbi magyar nevükön a vendustótokról, Limes Tatabánya 16. 2003. 3. (str. 83 - 97)

Szinnyei, József (1902): Magyar írók élete és munkái I-XIV, Budapest Hornyánszky 1891-1914. (str. 560)

Šebjanič, Franc (1967): Razvoj slovensko-madžarskih kulturnih stikov v luči znanstvenega sodelovanja Oszkárja Asbótha in Avgusta Pavla, Avgust dr. Pavel Murska Sobota Szombathely (str. 17)

Škafar, Ivan (1978): Bibliografija prekmurskih tiskov od 1715 do 1919, Ljubljana (str. 33)

Šojat, Olga (1973): Prekmurska pjesmarica I. (S izborom iz pjesama) Forum 12/7-8 (str. 176 - 213)

Štumpf, Peter (2002): Jožef Klekl st. kot publicist v prizadevanju za ohranitev katoliške vere v Slovenski krajini (Prekmurju), doktorska disertacija mentor: prof. dr. Vinko Potočnik, somentor: prof. dr. Bogdan Kolar, Ljubljana avgust 2002. ISBN 961-211-373-4 (str. 136)

Titl, Julij (1970): Murska republika 1919, Pomurska založba Murska Sobota (str. 123)

Trstenjak, Anton (2006): Slovenci na Ogrskem, Narodopisna in književna črtica, Pokrajinski Arhiv Maribor, ISBN 961-6507-09-5 (str. 179, 187)

Veliki Kalendar Najsvetejšega Srca Jezušovoga na 1915-to leto (str. 35 -105)

Viri za zgodovino Prekmurja 1./Források a Muravidék történetéhez 1. (2008) Zbirka dokumentov, Szombathely-Zalaegerszeg, ISBN 978-963-7227-19-6 Ö (str. 111 – 112, 133 – 134, 139 - 141)

Viri za zgodovino Prekmurja 2./Források a Muravidék történetéhez 2. (2008) Zbirka dokumentov, Szombathely-Zalaegerszeg, ISBN 978-963-7227-19-6 Ö (str. 265, 275 – 278, 281 – 285, 295, 320-321)

Vranić, Stanko (2010): Tak sɛ govori le prinas, Zagreb, ISBN 978-953-56346-0-7 (str. 485)

Vratuša, Anton (2005): O jeziku Mikloša Küzmiča, Pisec sedmerih luči, zbornik s simpozija o Miklošu Küzmiču, Murska Sobota, ISBN 961-90588-2-8 (str. 27 - 28)

Watson, Bruce (2007): Sacco and Vanzetti: The Men, the Murders, and the Judgment of Mankind. New York: Viking Press (str. 308 - 372)

Zelko, Ivan (1982): Historična topografija Slovenije I, Prekmurje do leta 1500, Pomurska Založba Murska Sobota (str. 24 - 69)

Zorko, Zinka (2009): Narečjeslovne razprave o koroških, štajerskih in panonskih govorih, Zora 64. Bielsko-Biała, Budapest, Kansas, Maribor, Praha, ISBN 978-961-6656-37-5 (str. 285-286.)

Zver, Stanislav (2001): Jožef Klekl prekmurski Čedermac, Ognjišče Koper, ISBN 961-6308-62-9 (str. 63, 78-79, 83 – 100, 111 - 113)

Zvonar, Ivan (1996): Kajkavske rukopisne pjesmarice do hrvatskoga narodnog preporoda, Kajkaviana Croatica, Zagreb, ISBN 953-6040-04-2 (str. 286, 288)

MEGYIMURSZKI-SZLOVENSZKI – INCREDIBLE FATE OF THE „MEĐIMUREAN LANGUAGE“

(Part 2)

By Akoš Anton Dončec, Kétvölgy (Verica-Ritkarovci)/Hungary

SUMMARY

Josip Margitaj (1854 – 1934), teacher and pro-Hungarian/Unionist, was the promoter of the term „Međimurean language“. In 1884 he began publishing the bilingual weekly Medjimurje/Muraköz. The language concept he calls „Međimurean“ does actually represent the Međimurean dialect in a minor segment. To a greater extent it has linguistic similarities with subsequent works written in the Kajkavian literary language that was highly influenced by the Croatian Štokavian based literary language. The direct model for Margitaj's language was the neighbouring Slovenian region in Hungary (now Prekomurje in Slovenia and Porabje/Raba Region in Hungary), where a literary language had been construed on basis of the local dialect dating from the 18th century, officially named in Hungary as Wendish. Efforts were made to distinguish this language from the Slovenian language according to the so-called „Wendish Theory “.

After the liberation of Međimurje (in 1918), there were no further efforts to write in „Međimurean“, while local literature was actively promoted in Prekomurje until 1945. The Međimurean issue was rekindled in the period of the Hungarian occupation (1941 – 1944), once again for propaganda and Hungarisation goals, and also in 1942 when two short standard grammars were written (however, those two grammars could not create a real normative language). By the end of Second World War (1939 – 1945), the so-called experiments with the „Međimurean language“ were terminated once and for all. The actually false „Međimurean language“ has left no trace in Međimurean cultural heritage, whereas the „Prekomurski language“ still has a live tradition, to an equal extent both in Slovenia and Hungary.

This work by Akoš Anton Dončec, whose domicile is Verica-Ritkarovci (Ketvolgy/ Hungary), is the second part of an overall study (in two sequels) in which the program of Josip Margitaj's so-called "Međimurean language" is examined in the context of the accession of Međimurje and Prekomurje to the Kingdom of SHS in 1918 – 1919; of Međimurje and Prekomurje under the Hungarian occupation from 1941 – 1944; the efforts of Međimurean and Prekomurean languages' codification in the context of scientific research, and finally, crushing of the "Međimurean" language heritage.

The work was translated into Croatian by Elod Dudaš, PhD

Key words: Josip Margitaj; literary language; Hungarisation; Medjimurje / Međimurje; "Međimurean language"; Prekomurje; Prekomurean language; Porabje

Izvorni znanstveni rad
UDK 940.1 : 725.96 (497.5 Vrbovec)"12"-"17"
Primljeno 2021-06-23
Prihvaćeno za tisak 2022-11-10

„PRETEK VAŽNOSTI" VRBOVCA TIJEKOM FEUDALNE POVIJESTI

Franjo Pajur, Zagreb/Eisenstadt

Vrbovec, mjesto u rubnom dijelu lonjsko-ilovske zavale, tijekom ranije povijesti razvijao se zahvaljujući svojoj privrednoj funkciji. Budući da je u 13. st. primarna bila obrambena funkcija, središnje je mjesto okolice postao Rakovec sa svojim gradom-tvrđom kao jednom od točaka zaštite „vojničke" ili „Kolomanove ceste" u sistemu kastra. Tijekom naredna dva stoljeća on je postupno okupio druge posjede, pa tako i vrbovečki, ali s pripadnošću medvedgradskom vlastelinstvu. Vrbovec je u to vrijeme, premda veći i privredno jači posjed, bio u njegovoj pripadnosti i nije imao kaštel. Prestankom izravne turske opasnosti te odvajanjem od Medvedgrada, rakovečka trasa križevačko-zagrebačke ceste gubi, a vrbovečki pravac dobiva, na važnosti. Vrbovec tako postupno postaje važno trgovište, a s vremenom se gradi i kaštel te u vrijeme Patačića postaje definitivno središnjim mjestom okolice – kako je i danas. Njegovi su žitelji, živeći većinom u kućnim zadrugama, otada brojem nadmašivali druga okolna mjesta.

Ključne riječi: Vrbovec, Rakovec; centralitet

V r b o v e c . U korijenu je riječi *vrba* (stsl. *vrъba*) < pridjev na *-ov (vrbov)*[1] *pa poimeničivanje sufiksom -ьc -vec < ves < vas* < lat. *vicus* (=selo) u *Vrbove-ec* u kajkavskom odnosno *Vrbov-ac* u štokavskom. Ili, kako to opisuje Laszowski: *„Svakako 'Vrbovac' i slični nazivi izvode svoj ishod od riječi 'vrba', što svakako dokazuje, da je u onim mjestima rasla vrba. ... Pak je i sasvim prirodno, da su oko današnjega Vrbovca rasle vrbe, jer ga naokolo natapaju potoci, oko kojih su od pamtivijeka bujale žutokore vrbe-bekovice"*[2]. Laszowski je u svojoj monografiji iz god. 1921. opisao i samo mjesto: *Selo Vrbovec, nekoć trgovište, raskrililo se je na*

[1] Skok, Petar: *Etimologijski rječnik hrvatskog ili srpskog jezika,* III, Zagreb, 1971. str. 619-620; *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika JAZU*, *dio 21*: *visokorođen-zaklaće*, str. 426-427.

[2] Laszowski, Emilij: *Iz prošlosti Vrbovca,* Zagreb 1921., str. 5.

uzvisini od 155 m. nad morem, na sjevernom rubu prostrane ravnice, te pruža vrlo ugodan dojam. U sredini sela stoji župna crkva sv. Vida, župni dvor, te gospoštijski dvor sa starom kulom i škola, a dalje se poredale veće i manje kuće, od kojih imade nekoliko lijepih novih zidanica na kat visokih. U glavnom imade selo jednu široku ulicu, koja vodi od željezničke stanice i nekoliko manjih poprečnih.[3] Szabo je prije njega pisao više o povijesti: *Vrbovec je spadao nekada velikoj rakovečkoj gospoštiji, a pripadao je nekoć obitelji Borotva (Britvić), koja se zvala vrbovečkom ili trsteničkom. ... I vrbovečki je posjed došao u ruke Zrinjskih i kasnije Patačića, pa nam je u spomenutom djelu „Status fam. Patachich" sačuvana slika grada Vrbovca. Uz crkvu se prislonio trostrani dvor sa dvije ugaone kule, sve zajedno okruženo grabom, preko koje vodi most.*[4]

Vrbovec se prvi put spominje u potvrdnici kralja Bele IV. iz 1244.[5] kojom se potvrđuje da je kraljevsku zemlju Vrbovec *(terra regale Worbouch)* kralj Koloman darovao županu Junku, sinu Izaka iz Ravna *(comes Junk filius Isaac)* a u ispravi su opisane i međe: rječica Dulepska *(fluvio Dulebzka)*, velika cesta *(magna via)*, zemlja podložnika grada Križevci *(terra iobagionum castri Crisiensis)*, posjed Gostović *(terra Gostoyg)*, potočić Slanje *(rivulum Zlonyn)*, potok Velika *(fluuium Welica)*, potok Kamešnica *(fluuium Kamechnicha)*, rijeka Črnec *(aquam Chernech)*, zemlja zagrebačkog biskupa *(terra episcopatus ecclesie Zagrabiensis)*, rijeka Glogovnica *(aquam Glogoncha)* i Velika Glogovnica *(maiorem Glogoncha)*, močvara Mednica *(aquam seu paludinem Medniche)*, potoci Jasenovica, Jazvica i Wuki *(aquam Jazenouicha, Jazuina et Wlchi)*, potok Pretoka *(fluvium Pretoka)*, šuma Čret *(siluam Cheret)*, rijeka Lonja *(aquam Lonya)*, zemlje Križara *(terre cruciferorum)*, zemlja svinjara iz Lonje *(terram subulcorum nostrorum de Lonya)*, močvara i rječica Dulepska *(paludine et fluvium Dulebzka)*. Posjed je potom u vlasništvu Junka i njegovih nasljednika sve do Križevačkog sabora (1399.), kada postaje sastavni dio gospoštije i grada Rakovca. Mjesto i posjed su otada bili povezani s Rakovcem da bi se tijekom 17. st. a definitivno u 18. st. Vrbovec odvojio i postao središnje mjesto okolice, no to je već tema teorije centraliteta.

Kada je njemački geograf Walter Christaller (1893. - 1969.) pod utjecajem Gradmanna[6], Webera[7] i von Thünena[8] objavio 1933. svoju knjigu *Središnja*

[3] Laszowski, *Iz prošlosti*, str. 5.

[4] Szabo, Gjuro: *Sredovječni gradovi u Hrvatskoj i Slavoniji,* Zagreb 1920., str. 100-101.

[5] *Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae* (CD) IV, doc. 201, p. 223.-225.

[6] Gradmann, Robert: *Schwäbische Städte* u: *Zeitschrift der Gesellschaft für Erdkunde zu Berlin*, 1916.

[7] Weber, Alfred: *Über den Standort der Industrien*, Mohr, 1909.

[8] Thünen, Johann H., *Der isolierte Staat in Beziehung auf Landwirtschaft und Nationälökonomie*, Hamburg 1875.

mjesta južne Njemačke[9]*,* nije ni slutio da će zbog toga *in futuro* biti smatran utemeljiteljem teorije centraliteta, da će kasnije biti kritiziran zbog zanemarivanja povijesne komponente i, konačno, da će njegova teorija biti smatrana zastarjelom. Tako npr. autori kao što su Gustafson[10], Sedlacek[11] i drugi, a u najnovije vrijeme i Nakoinz[12], drže kako umjesto jednostranog Christallerova odnosa centra i periferije valja istraživati interakciju između ta dva pola. Međutim, Christallerov teorijski model koji se odnosi na srednjovjekovlje dostatan je da bi objasnio našu temu jer, kako kaže Budak parafrazirajući Christallera i neke druge autore poslije njega[13], *„od čitavog bogatstva djelatnosti koje se obavljaju u nekom gradu, u ranom srednjem vijeku postojale su dvije ili tri: obrambena, vjerska i donekle privredna"*[14]. Obrambena je funkcija u srednjem vijeku bila u srednjovjekovnoj Slavoniji primarna, a tek potom privredna i vjerska. Budući da je osnovna Christallerova greška bila zanemarivanje povijesne komponente, treba naglasiti kako se i u primjeru Vrbovca vremenom mijenja „pretek važnosti" (kako Budak[15] prevodi Christallerov izraz *„Bedeutungsüberschuss"*) „pojedinih funkcija izazvan manjkom istih u okolnim mjestima"[16]. Ovaj „pretek važnosti" pojedinih središnjih mjesta kod nas uglavnom je proizašao iz njihova prometnog položaja, te je iz prometnog statusa srednjovjekovnih Križevaca, a posebice onodobnog Zagreba, jasno zašto je njihov *„Bedeutungsüberschuss"* u prometnom smislu veći i značajniji od drugih mjesta. Križevci su bili sjecište više trasa najvažnije slavonske srednjovjekovne prometnice „vojničke ceste" *(via exercitualis)* zvane i „ceste kralja Kolomana" *(via Colomani regis)*, dok je Zagreb bio raskrižje ove ali i drugih, važnih cestovnih pravaca prema Italiji i Štajerskoj te njemačkim zemljama. Ne treba zanemariti ni važnost povoljnih prijelaza preko velikih rijeka, tako su već rimski Poetovio,

[9] Christaler, Walter; *Die zentralen Orte in Süddeutschland* Jena, 1933.

[10] Gustafsson, Knut: *Grundlagen der Zentralitätsbestimmung* u: *Veröffentlichungen der Akademie für Raumforschung und Landesplanung 66,* Hannover 1973.

[11] Sedlacek, Peter: *Zum Problem intraurbaner Zentralorte* u: *Westfälische Geographische Studien* 28/1973.

[12] Nakoinz, Oliver: *Zentralität* Berlin 2019.

[13] Kao primjerice: *„politisch-administrative, kultisch-kirchliche, wirtschaftliche und kulturelle Zentralität"* – Fehn, Klaus *Die zentralörtlichen Funktionen früher Zentren in Altbayern* Wiesbaden 1970, S. 2 odnosno *„Geht man bis ins hohe und frühe Mittelalter zurück, so begegnen im wesentlichen nur mehr drei Haupttypen zentraler Einrichtungen, die untereinander wiederum in engstem Zusammenhang stehen: politische, gerichtliche, kirchliche und solche des Martktwesens"* – Mitterauer, Michael *Markt und Stadt im Mittelalter,* Stuttgart, 1980, S. 40.

[14] Budak, Neven: *Gradovi varaždinske županije u srednjem vijeku,* Zagreb-Koprivnica, 1994. str. 16.

[15] Budak, *Gradovi*, str. 15.

[16] Christaller, *Die zentralen* ... S. 26.

Audantonia, Siscia i Mursa, a osobito srednjovjekovni Zagreb i Varaždin, smješteni na takvim mjestima.

Oba mjesta (i Vrbovec i Rakovec) svoje značenje također zahvaljuju spomenutoj prometnici zvanoj *via exercitu(ali)s seu Colomani*: prolaz jedne od trasa te ceste kroz rakovečko područje[17] rezultirao je specifičnim statusom Rakovca kao središnjeg mjesta okolice[18]. Sukladno teoriji centraliteta *„ne razmatramo izgled grada, već njegovu funkciju u životu ljudske zajednice"*[19], a funkcije Rakovca su bile obrambena *(castrum)*, privredna *(caput dominii, oppidum, fori hebdomadali et telonium)* i vjerska *(ecclesia beati Georgii de Rakounouk)*. Primarna je funkcija bila obrambena i grad-tvrđa Rakovec *(castrum Rokonok)* nastaje u okviru sustava utvrda *(systemma castrorum)* kao jedna od točaka zaštite važne srednjovjekovne prometnice.

Vrbovec u to doba nema strateški obrambeni značaj jer se ne nalazi na važnoj prometnici kao Rakovec *(via publica qua itur de Zagrabia versus villam Rakounuk ... per eandem viam, qua itur versus villam Graberyanch),* nego na lokalnoj cesti koja ga spaja s Rakovcem *(alia via qua itur de Rakonuk ad Vrbouuch)*.[20] On je samo zemlja tj. posjed *(terra Wrbowcz)* te stoga u početku nema niti grad-tvrđu, niti značajnije naselje kao ni župnu crkvu. Naime, u prvom popisu župa iz 1334. spominje se crkva sv. Lovre kod Vrbovca: *„1334. Item ecclesia sancti Laurencii de Vrbouch. – 1501. Fabianus plebanus sancti Laurencii. Lucas prebendarius ibidem"*. Buturac tvrdi kako je riječ o crkvi u Lovrečini: *„Ovo je danas župa Lovrečka Varoš ili Lovrečina, sjeverno od Vrbovca, koji je prvotno pripadao ovoj župi."*[21]. *Budući da se u ispravi datiranoj 28. rujnom 1317. spominje „zemlja ili posjed po imenu Gostović, na kojem je sagrađena crkva u čast sv. Lovre" (terram seu possessionem Goztouich nuncupatam, in qua videlicet ecclesia ad honorem sancti Laurencii est constructa)*[22]*, a u opisu međa iz 1244. godine posjed Gostović je međašnji posjed Vrbovca*[23]*, jamačno je Buturac u pravu te je Vrbovec u to vrijeme bio pod jurisdikcijom župe u Lovrečini. Vrbovečki se župnik (a time i župa) naime spominju tek u parnici iz 1481. godine*[24]*. Zašto je tome tako? Razlog je ponovo križevačka trasa*

[17] Pajur, Franjo: *Rakovečka trasa „vojničke" ili* Kolomanove *ceste* u: Zbornik OPZ HAZU vol. 29, Zagreb 2011.

[18] Pajur, Franjo: *Rakovec (Rokonuk) kao središnji posjed okolice* KAJ 3-4/2016.

[19] Christaler, *Die zentralen* S. 22.

[20] CD XVI, g. 1381. doc. 176 p. 208-212 i doc. 203 p. 245-249.

[21] Buturac, Josip: *Popis župa zagrebačke nadbiskupije 1334. i 1504. godine – Starine 59*, Zagreb 1984., str. 89.

[22] CD VIII, doc. 377, p. 459.

[23] CD IV, g. 1344. doc. 201, p. 223.-225.

[24] *„plebanis Michaele de Wrbowcz"* – Arhiv HAZU, D-XVI-51.

„vojničke ili Kolomanove ceste“ koja nije prolazila vrbovečkim, nego gostovićkim posjedom: „viam magnam de Crisio versus Zagrabiam penes ipsam possessionem Gostouich“[25]*. Vrbovec je dakle tijekom 14. st. bio posjed što ga posjeduje prije spomenuti Junk i njegovi potomci, da bi nakon Križevačkog sabora održanog 1398. godine postao upravno ovisan o susjednom feudalnom sjedištu – o rakovečkom gradu-tvrđi. Tako nas, prevodeći Csankija, obavješćuje i Bösendorfer: „Gradu i vlastelinstvu rakovačkom pripadao je djelomice i Vrbovec. Drugi dio toga mjesta bio je u posjedu nižih plemića, i to: Britvića od Trstenice ili Vrbovca, koji su g. 1472. svoj ovdašnji posjed prodali Horvatima od Litve“*[26]*. Rakovec je naime, zahvaljujući svom gradu-tvrđi, postupno okupio okolne posjede i postao središnje mjesto okolice a što bilježe i onodobni izvori: u ispravi iz 1460. spominju se građani i kmetovi donje i gornje rakovečke provincije (cives et iobagiones de inferiori et superiori provincia Rakonok)*[27]. Gornja je provincija *(alsó kerület)*, prema Csankiju[28], opsezala sela južno od Rakovca: Brezane, Samoborec *(Szamoborecz)*, Peskovec *(Peszkovecz)* i Pirakovec *(Pirakovecz),* dok je donja provincija *(felsö kerület)* obuhvaćala sela vrbovečkog područja: Vrbovec *(Vrbovecz)*, Celine *(Czeline)*, Poljana *(Polyana)* i Pavlovec *(Pavlovecz)* te se pod imenom *provincija Vrbovec (provincia Wrbowcz)*, spominje u popisima poreza u prvoj polovici 16. st.[29] U *Popisu dimova za kraljevski porez iz g. 1495*. „k Rakovcu“ *(ad Rokonok)* su pripisani vrbovečki posjedovni dijelovi, trgovište Vrbovec, vrbovečka provincija te vilikati Preseka, St. Dijaneš i Pogančec.

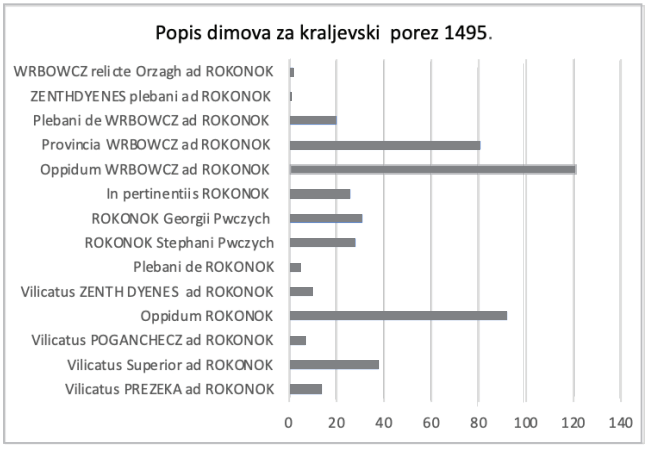

[25] CD XI. doc. 132, p. 177.

[26] Bösendorfer, Josip: *Crtice iz slavonske povijesti,* Osijek 1910. str. 69 odnosno Csanki, Desző *Körösmegye a XVI-ik szįzadban* Budapest 1893, S. 5.

[27] Magyar Országos Levéltár (MOL) Dl 35627.

[28] Csanki, *Körösmegye*, S. 5.

[29] Adamček, Josip – Kampuš, Ivan: *Popisi i obračuni poreza u Hrvatskoj XV. i XVI. stoljeću* Zagreb 1976.

Iz grafa je razvidno kako vrbovečko trgovište *(oppidum Wrbowcz)* ima 24% više poreznih dimova od rakovečkog, a vrbovečka provincija *(provincia Wrbowcz)* 53% poreznih dimova više od rakovečke, što svjedoči o većoj naseljenosti a tomu sljedimice i većoj privrednoj snazi vrbovečkog trgovišta i provincije od rakovečkog. Vrbovečki je dio ipak pripisan „k Rakovcu" *(ad Rokonok)*, jer je rakovečki grad-tvrđa bio upravno središte ne samo rakovečke gospoštije nego i cijele šire okolice. Rakovec je od polovice 14. st. zajedno s Lukavcem postao pripadnost Medvedgrada, koji se *„uvijek uzdržavao od rakovečkih prihoda"*[30]. *U njemu su se skupljale naturalije ubrane na ime podavanja iz cijele okolice te je vjerojatno imao, poput Krapine, i „neki 'cellarium', u koji su se spremale prírodnine, koje je on u ime daće ... dobivao"*[31]. *Budući da je više od polovice tih prirodnina* dolazilo s vrbovečkoga posjeda, bio je „pretek važnosti" Vrbovca primarno utemeljen na p r i v r e d n o j a tek onda na vjerskoj *(ecclesia S. Viti)* i obrambenoj *(fortalitis Wrbowcz)* funkciji. Privrednu je funkciju činilo više čimbenika, od kojih su najznačajniji bili prihodi što su ih donosili vlastelinstvo *(dominium)*, trgovište *(oppidum)*, malta *(telonium)* i sajmovi *(foris)*.

V l a s t e l i n s t v o *(dominium)* se u izvorima rijetko naziva tako: obično se spominje vlastelinski grad-tvrđa s njegovim pripadnostima *(castellum ... cum suis pertinentiis)*, što nalazimo u mnogim rakovečkim ispravama, tako npr. *„castellum Rokonok ac pertinentiis eorum"*[32]. Prema spomenutoj ispravi iz 1460. vrbovečki je posjed donja provincija rakovečkog vlastelinstva *(provincia inferior, felsö kerület)* a tako i u spomenutom Popisu dimova iz 1495. *(Provincia Wrbowcz ad Rokonok)*. Tijekom prve polovice „turskog" 16. st. naziva se ovo *ladanje* (kako ga zove Laszowski[33]) u popisima poreza[34] vrbovečka provincija i po broju sela naseljenija je nego 1460. godine, jer 1506. i 1510. obuhvaća sela Mala Luka *(Lwky minor)*, Lučica *(Lwchycha)*, Celina *(Czeylyna)*, Pavlovci *(Pawlowczy)*, Markovci *(Markowczy)*, Luka *(Lowka)*, Doljanci *(Dolyanczy)*, Brezjani *(Brezyany)*[35], *dok ostala sela pripadaju vrbovečkoj purgariji. U drugoj polovici 16. st. vrbovečka provincija se više u Popisima ne spominje, jer je zbog turskih pustošenja dijelom sasvim opustjela a dijelom bila oslobođena poreza. U Popisu iz 1598. preostalo je*

[30] *„castrumque prescriptum Medwe semper ex prouentibus castelli Rokonok fuit sustentatum"* – Laszowski, Emil *Monumenta historica liberae regiae civitatis Zagrabiae XII,* Zagreb 1929., str. 107-109.

[31] Klaić, Vjekoslav: *Krapinski gradovi i predaje o njima* VjHAD Zagreb 1909. s. 4.

[32] Barabas, Samu: *Codex epistolaris et diplomaticus comitis Nicolai de Zrinio II* Budapest 1899, S. 348.

[33] *„Gospoštija rakovečka opsezala je u to vrijeme dva 'ladanja"* – Laszowski, *Iz prošlosti*, str. 16.

[34] Adamček – Kampuš, *Popisi.*

[35] 1506. – MOL Dl 37791 odnosno 1510. – MOL Dl 37868.

od gusto naseljenog ladanja nakon turskih pustošenja tek nekoliko sela: Gornje Cerje *(Also Czerye)*, Donje Cerje *(Felseo Czerye)*, Donje Celine *(Felseo Czelyne)*, Sv. Dijaneš *(Zenth Dienes)* i Pavlovci *(Pawlowczy)*. Tijekom 17. i 18. st. ustalila su se, kako od ladanjskih, tako i od purgarskih, sela: Brčevec *(Berchevecz)*, Celine *(Czeline)*, Cerje *(Czerye)*, Dijaneš *(Dianes)*, Gaj *(Gay)*, Krkač *(Kerkach)*, Luka, Pavlovec *(Pavlovecz)*, Poljana *(Poliana)* i Prilesje *(Prilesye)*. Tako je bilo sve do konca 19. i početka 20. st. kada – kako nas obavješćuje Buturac – nastaju nova sela: Martinska Ves (1880), Žabac (1890), Konak (1910), Savska Cesta (1910), Poljanski Lug (1917), Novo Selo (1930)[36].

Vrbovečko se t r g o v i š t e *(oppidum)* prvi put spominje 1464. godine *(opidis ... Werbowcz[37])* a potom i 1472. *(oppido Wrbowcz)[38]. O njegovu prijašnjem postojanju međutim svjedoči dokument iz 1460.[39] u kojem se spominju „građani i kmetovi gornje provincije" (cives autem et jobagiones nostri de superiori provincia)*, ali i „građani i kmetovi donje rakovečke provincije" *(cives et jobagiones nostri de inferiori provincia Rokonok)*. Budući da je, prema Csankiju[40], donja provincija bila vrbovečka (Vrbovec, Celine, Poljana i Pavlovec) onda su njeni građani *(cives)* zapravo bili građani vrbovečkog trgovišta a što znači da je trgovište postojalo i prije 1464. God. 1506. vrbovačko je trgovište imalo i purgariju koju su činila sela: Poljana *(Polyana)*, Kozak *(Kozak)*, Duga greda *(Dwga greda)*, Sablinci *(Zablynczy)*, Cerje *(Cherye)* i Lipovlas *(Lypowlaz)*[41]. *Koncem stoljeća od ovih su sela preostali samo Pavlovec i Cerje, dok su ostala sela opustjela: u narednom će stoljeću neka od njih (poput sela Lipovlas* – današnji Gaj) biti ponovo naseljena a druga (poput sela Kozak ili Sablinci) ne. Oba trgovišta nalazimo u popisima poreza tijekom cijelog „turskog" 16. st. a njihovu nam usporednu naseljenost najzornije predočava sljedeći graf.

Iz grafa je uočljivo da je vrbovečko trgovište u prvoj polovici 16. st. naseljenije od rakovečkog da bi turskim napadima, kojima je očito više bio izložen Vrbovec negoli Rakovec, došlo do stagnacije i drastičnog pada. Takvo se stanje održalo sve do kraja stoljeća kada ponovno dolazi do uzlaznog porasta stanovništva i kada Vrbovec brojem stanovnika opetovano nadvisuje Rakovec. Osim „velmoža" kojima

[36] Buturac, Josip: *Vrbovec i okolica 1134-1984* Vrbovec 1984., str. 30-34.

[37] *„Mathias dei gratia rex Hungariae ... Stephano de Frangipanibus ... castrum meum Medved vocatum in regno nostro Sclavoniae in comitatu Zagrabiensis existens, nunc apud manus Sigismundi Wayspryacha ... opidis Rokonok et Werbowcz nuncupatis et castello in eodem Rokonok ... anno domini 1464"* – MOL, DL 103677.

[38] MOL DL 32850.

[39] MOL Dl 35627.

[40] Csanki, *Körösmegye*, S. 5.

[41] MOL Dl 37791.

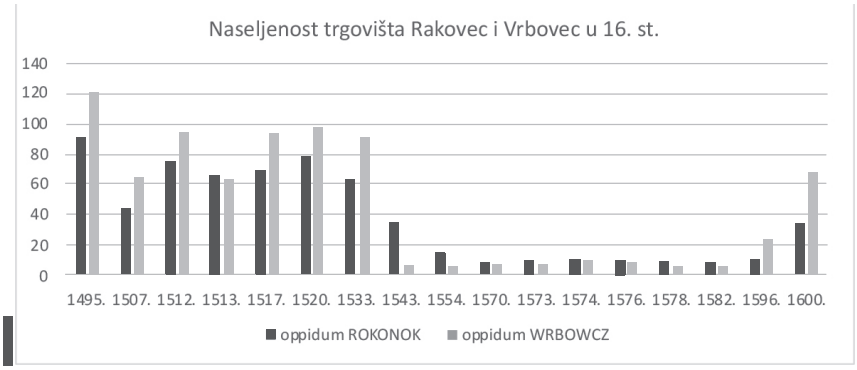

pripada glavnina vrbovečkoga posjeda, manje posjedovne dijelove posjeduju niži plemići, kao npr. Britvići[42], Madaras, Fičur, Mikulić, Papratović, Praškoci, Jambrek, Jambrečić, Cvetković, udove Orsag i Marković te vrbovečka crkva.

Zamjenom posjeda između Erdödyja i Zrinskih 1557. Rakovec se odvaja od Medvedgrada. Tom prigodom Petar Erdödy uz dozvolu Nikole Zrinskog predaje Medvedgrad Ambrozu Gregorijancu u zamjenu za neke posjede oko grada Rakovca[43]. Tada su se stekli i uvjeti za osamostaljivanje Vrbovca, posebice u vrijeme spora braće Erdödy oko posjeda. Petar Erdödy mlađi je naime svojatao Vrbovec s okolnim selima kao zasebnu gospoštiju, koju je 1586. bez znanja i pristanka brata Tome založio Ladislavu Bukovačkom: parnica je na koncu završila u korist bana Tome Erdödyja. Posljedak ove parnice bio je taj da se Vrbovec osamostalio od Rakovca i postao zasebna gospoštija ali bez kaštela[44]. Iako se naime u saborskim spisima 1565. spominje obnova posve ruševne vrbovečke utvrde *(ad restaurationem fortalitii Wrbowcz quasi totaliter diruti deputata sunt)*[45], ipak se *"radi o drvenim utvrdama, dakle i nekakvom drvenom kaštelu, koji je vjerojatno kao i mjesto izvana*

[42] Britvići *(Britvich, Brythwych*, mađ. *Borottwha, Borotva) „od Trstenice ili Vrbovca"*. Dočkal (Kamilo Dočkal, *Srednjevjekovna naselja oko Dobre Kuće*, u: *Starine* 48/1958, str. 137) s pravom ispravlja Csankija i Bösendorfera, jer se ovo „od Vrbovca" odnosi na Vrbovac kod Daruvara, a ne na Vrbovec. Britvići su još u 16. st. posjedovali neke dijelove posjeda Vrbovec a najviše u Dijanešu *(Zenth Dienes, Boruthwa/Borothwa/Bryttwych)*.

[43] *„Fortalicium cum integra curia nobilitari similiter Rakonok vocata, ac domum specialem in oppido Rakonok, totalem que porcionem suam, quam in ipso oppido Rakonok haberet, cum iobagionibus, artificibus, fabris et architectis specialibus, et item totales et integras possessiones Negowcz, Werhowcz, Drobchewcz, Kalynowycza, Lonycza, Kwzanowcz, Lypnycza et Zytharcz"* – Mesić, Matija: *Život Nikole Zrinskoga* Zagreb, 1866, str. 353-4.

[44] Pismo upućeno kralju 1560. godine ban Petar Erdödy završava riječima *„u rečenom Vrbovcu" (Datum in dicta Wrbocz)* – o kaštelu još nema govora. – Šišić, Ferdo: *Acta Comitialia* (AC) *III*, str. 63.

[45] *AC III*, str. 169.

zaštićen palisadnom ogradom i prokopima“.[46] Kaštel je izgrađen tek početkom 17. st. jer isprava kojom Juraj Zrinski dozvoljava da se „*nekoteri Slovinci* nasele *v jednu našu pustu goru, kotera se zove Lipi Gaj* (današnje selo Gaj) *ili Zrnjati imenuvani lug, kotera pusta gora ili lug jest imanju našem Vrbovačkom*“ izdana je u k a š t e l u Vrbovec *(Datum ex castello nostro Verbovecz 23. augusti 1619.)*[47].

Usporedimo li pak Nakoinzovu shemu[48]

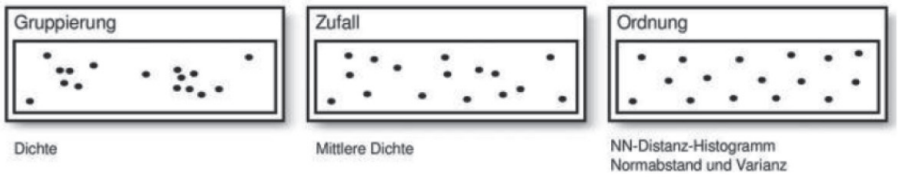

s rasporedom naselja na vrbovečko-rakovečkom području

LEGENDA: VRB. RAK. SELA

vidjet ćemo kako ona najviše odgovara Nakoinzovu srednjem uzorku: *slučajnost* i *srednja gustoća* tj. naselja nisu grupirana, niti poredana po nekom redu. Iz ove usporedbe proizlazi da Rakovec i Vrbovec nisu svoj centralni položaj tijekom povijesti zahvaljivali privrednoj snazi koja bi poput centripetalne sile privlačila okolna mjesta ili nekom poretku više razine nego je naseljenost bila slučajna i srednje gustoće. Ova činjenica upućuje na vanjske uzroke centraliteta kao što su: zemljopisni položaj (Rakovec se razvio zahvaljujući važnoj cesti koja je zbog močvarnog područja zapadno od Vrbovca išla preko Rakovca te izvora vode a Vrbovec zbog uzvisine u relativno ravničarskom kraju), povezanosti sa važnim centrom (Rakovec kao medvedgradski „cellarium“), ratnim okolnostima (turske

[46] Kruhek, Milan: *Vrbovec, vrbovečki kaštel...* u: *Vrbovec u sadašnjosti i prošlosti* Vrbovec 1995., str. 15.

[47] Lopašić, Radoslav: *Hrvatski urbari* MHISM 5, Zagreb, 1894, s. 390-391.

[48] Nakoinz, *Zentralität,* S. 105.

provale koje su za posljedak imale opustjela, pa nestala ili ponovo naseljena sela) itsl.

Rakovečka m a l t a (*telonium)* tj. daća koja se ubirala od ljudi, robe, kola, blaga, konja i sl. pri njihovom prolazu određenim područjem, zabilježena je još u ispravi bana Ivana Babonića iz 1320. a potom se spominje u darovnicama, urbarima i procjenama tijekom 16. i 17. st. U *Procjenama*[49] iz 1672. navodi se malta u trgovištu Rakovec *(telonium in oppido Rakouecz)* od koje Nikola Štulac *(Nicolao Stulacz)* daje godišnje 50 forinti. U *Popisu*[50] rakovečkog kaštela iz 1709. zabilježene su malte u Rakovcu (cca 18 f.), u Lonjici (cca 25 f.), u Zelini (cca 12 f.) i Radoišću (cca 2 f.). U rakovečkom *Legistru* iz 1716. navedena je *„V-Rakovcu pri kaštelu malta ili tergovina, ka donaša na leto rajnčki 20",* zatim *„v-Semiborceh malta pod Rakovec ako bi gdo na negovečki most obernul,* nadalje *tergovina ali malta zelinska donaša na leto rajnčki 10,* također i *„malta ali tergovina v-Lonjice donaša na leto okol rajnčki 50",* te *„tergovina ili malta ovde (v-Salniku) i v-Radoišću ali obadvoja ne donaša neg rajnčki 2, to jest po ranjskom vsaka"* [51]. U *Urbariumu boni Rakovecz*[52] iz 1755. zabilježena su malte u Rakovcu (20 f.), u Lonjici (60 f.) i Samoborcu (19 f.). U *Praestationes*[53] *iz 1769. zabilježene su dvije malte: rakovečka na mostu preko potoka Salnika (Ad pontem in fluvio Szalnik)* i lonjička na mostu preko rijeke Lonje *(In ponte super fluvius Lonya)* – bez navedenog prihoda. Kako je iz priloženoga razvidno u povijesnim se ispravama nikada ne spominje vrbo-

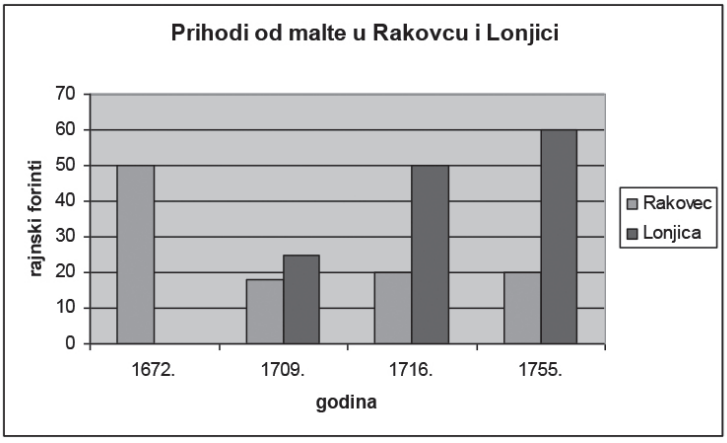

[49] *Povijesni spomenici obitelji Zrinskih ...* str. 301-312.

[50] KAZ, Acta capit.saec. XVIII fasc. 3.

[51] Arhiv HAZU, IV/b-63.

[52] Arhiv HAZU, II-d 152.

[53] *Praestationes libertinorum et colonorum in bonorum Rakovecz ad Verbovecz applicatorum A. D. 1769* – Arhiv HAZU, III d – 34.

večka, nego samo rakovečka malta, što znači da Vrbovec i nije imao maltu. Od svih navedenih jedino se lonjička malta nalazi na vrbovečkoj trasi ceste prema Zagrebu. Iz usporednog grafičkog prikaza dohotka od malte u Rakovcu i Lonjici razvidan je njihov obrnuto proporcionalan odnos: smanjivanjem prihoda rakovečke malte povećavao se prihod lonjičke tj. cesta Križevci-Zagreb postupno se premjestila s rakovečke na vrbovečku trasu.

Vrbovec se nakon završetka turskih pustošenja a zahvaljujući premještanju prometnice postupno sve više naseljava i konstantno razvija, da bi u doba Patačića, kada je *„glavno sijelo Baltasara i sina mu Aleksandra Patačića“*[54]*, definitivno postao s r e d i š n j e* mjesto okolice.

God. 1397. spominje se selo Rakovec *(villa Rakonok)*[55] kao jedno od mjesta u kojem se, pored Bradne i Križevca, treba objaviti poziv na sud. Kako su se ovakve objave oglašavale u mjestima s pravom sajmovanja, vjerojatno se u Rakovcu već tada održavao s a j a m . U ispravi kralja Sigismunda[56] iz 1424. riječ je o sajmišnoj daći u Križevcima, Rakovcu i Zagrebu *(tribus foris Crisii, in Rakouch, in civitate Montis Grecensis)*. O održavanju tih sajmova koji su morali biti tjedni doznajemo prigodice, npr. 15. svibnja 1562. kada Sabor određuje da se živežne namirnice za vojsku kupuju, između ostalog, i na tjednim sajmovima u Rakovcu *(in foris ebdomadalibus ... in Rokonok)*[57]. Ovi tjedni sajmovi bili su „gradotvorni“[58], što je rezultiralo time, da se naselje u predgrađu kastruma (koje se 1381. još zvalo *villa Rakonuk*) razvilo u trgovište *(oppidum)*: o tome saznajemo 1435. kada Tomo i Antun, sinovi pok. Petra Tominog Rakovečkog (*Thomas et Anthonius filii quandam Petri Thome de Rokonok)*, izdaju urbarijalnu ispravu „kmetovima i građanima“ *(jobagionibus seu civibus)* u Rakovcu *(Rokonok)*[59]. Vrbovečko je trgovište *(oppidum Wrbowcz)* također nastalo u 15. st. (prvi se put spominje 1464.) a razvilo se zahvaljujući također tjednim sajmovima, jer *„tjedni je sajam onaj koji omogućuje naseljavanje trgovaca“*[60]*. Na molbu Aleksandra*

[54] Laszowski, *Iz prošlosti ...* str. 42.

[55] *„primo feria quarta proxima ante festum assumpcionis beate virginis in villa Bradna, secundo videlicet sabbato proximo post ipsum festum in Chrisio et tercio die dominico sequenti in villa Rakonok“* – CD XVIII, str. 294.

[56] Arhiv HAZU D-IX-21.

[57] Šišić, Ferdo: *Acta comitialia*, III, Zagreb 1916., str. 94.

[58] *„Wir unterscheiden den Jahrmarkt und die Messe,* feria*, einen Jahrmarkt von besonderer Bedeutung, vom Wochen- und täglichen Markt. Der Wochen- und tägliche Markt ist siedlungsgebunden, stadtbildend und stadterhaltend“.* – Ennen, Edith *Die europäische Stadt des Mittelalters,* Göttingen 1972, S. 61.

[59] NRA 1552/17 odnosno MOL DL 033789.

[60] *„So ist es der Wochenmarkt, der überhaupt erst eine Handelsansiedelung möglich macht“* – Rietschel, Siegfried *Markt und Stadt*, Leipzig 1897, S. 45.

Patačića kralj Karlo III. dodjeljuje 1734. trgovištu Vrbovec pravo godišnjeg sajma: „1734. 20. septembra u Fél-Toronyu. Kralj Karlo III., na molbu baruna Aleksandra Patačića od Zajezde podijeljuje njegovu trgovištu Vrbovcu pravo godišnjeg sajma: prvi dana našašća sv. Križa (3. maja); 2. na dan sv. Vida (15. juna). Ujedno podijeljuje pravo marvinskog sajma kroz tri neposredna dana pred danom godišnjeg sajma"[61]. Tako je pored redovitog tjednog sajma Vrbovec dobio i važno sajmeno pravo: godišnji sajam doduše nije bio *gradotvoran* kao tjedni i dnevni sajmovi, ali je bio simbolički značajan. Centralni se položaj Vrbovca odražavao i na naseljenost oba mjesta, tako primjerice 1709. on broji 92 selišta (Rakovec 12), 1720. broji 82 selišta (Rakovec 18), 1750. broji 76 selišta (Rakovec 15) i naposljetku 1769. – za razliku od Rakovca koji broji svega 10 selišta – opsiže 70 selišta podijeljenih u Vrbovec Gornji i Donji te Brdo (v. PRILOG).

Patačići su vlastelinstva Vrbovec i Rakovec držali sve do izumrća svoga roda[62]. U Varaždinu je naime 9. lipnja 1834. bez potomaka umrla udova pokojnog grofa Bartola Patačića (1766. - 1817.) – grofica Eleonora Patačić (1770. - 1834.) a s njome je izumro i rod Patačića. *Zagrebačke Novine* je opisuju kao dobročiniteljicu: *„Jednostavna i bez osobitih zahtjeva u svom životu, izgubivši rano svu svoju djecu, živjela je samo za siromahe i potrebite, kojima je bila pravom majkom. Mnoštvo siromaha, koji su živjeli od njenih dobročinstava, oplakuje njezin gubitak, i svatko, koji je poznavao njezine skromne vrline, iskreno tuguje"*[63].

Vrbovec u njemačkim *Vrtnim novinama* opisuje Michael v. Kunitsch u feljtonu *„Rapsodije o vrtlarstvu, nasadima, voćarstvu i poljodjelstvu u Hrvatskoj"*: *„Prešavši jednu pitomu dolinu stižemo u Vrbovec (Werbovecz), smješten na jednoj ravnomjerno uzdignutoj uzvisini – posjed visokorođene gospođe grofice Eleonore Patačić, zvjedokrsne gospođe. Ovdje je grofovski ladanjski dvorac, gospoštijski perivoj, rimokatolička župna crkva, župni dvor – jedan od ljepših u Hrvatskoj, svratište – jedno od boljih u zemlji, samo šteta što nema dovoljno soba za goste, te druge vlastelinske zgrade smještene na brijegu. U prednjem dijelu perivoja je veliki staklenik, velika, visoka, pravilno podrezana sjenica, zatim odsječene plohe i gredice pravilnih oblika poredane u staronjemačkom vrtnom maniru. Lijepe voćke, vrtno raslinje i razne povrtnice marljivo su tretirane kao u povrtnjaku a posvuda je primjetna čistoća i urednost. Ovdje je i pošta u vlasništvu gospođe grofice u kojoj je zaposlen*

[61] Laszowski, Emilij: *Prilog za povijest sajmova* u: *Viestnik kr. hrv-slav-dalm zem. arkiva IV*, 1902, str. 78-79.

[62] *„U 18. vieku bio je Vrbovac sa Rakovcem u vlasti bogatih grofova Patačića, dok im se nije sa posljednjom grofinjom Eleonorom P. god. 1834. rod zatro"* – Lopašić, *Urbari*, str. 391.

[63] *Agramer Zeitung Nr. 81, Jahr 1834.*

jedan službenik“[64].

O borbama oko Patačićeva nasljeđa, koje su nakon njene smrti uslijedile, piše temeljem bilježaka Ljudevita Vukotinovića iz akademijina arhiva 1908. godine – Rudolf Horvat[65]:

„Na proljeće godine 1835. umrla je grofica Eleonora udova Patačić. S njom je izumrla obitelj slavnih i bogatih grofova Patačića, te je posve prirodno, da će sada nastati jagma za njenim imanjima. Patačići naime posjedovahu u zagrebačkoj županiji veliko dobro Novigrad, u varaždinskoj županiji Martijanec i Vidovec a u križevačkoj županiji velika imanja Rakovec i Vrbovec. Brzo se našlo više obitelji, koje najaviše svoje pravo na baštinu grofova Patačić. Najviše je ta imanja svojatala obitelj grofova Sermage, koja bijaše po tankoj krvi u srodstvu s izumrlom obitelju Patačić. Ne čekajući kakove sudbene odluke, požurila se obitelj Sermage, da oživotvori svoje pravo, te se faktično stavi u posjed. Zauzevši sva imanja Patačićeva, izjavila je obitelj Sermage, da je voljna raspravljati i nagoditi se sa svima koji bi možda imali kakvo pravo ili kakve tražbine ‘intra dominium’. Ova se izjava u prvom redu ticala kraljevskoga fiska t.j. državnog odvjetnika kao zastupnika erara. Nekada su naime na obitelj grofova Zrinjskih spadala imanja Vrbovec i Rakovec sa svojim pripadcima (cum suis apertinentiis): Dianeš, Dvorišće, Gjurgjišće i Vrh. Kada je ono kralj Leopold zatro obitelj Zrinjsku radi ‘veleizdaje’ bana Petra Zrinjskoga, zaplijenio je sva imanja grofova Zrinjskih, te ih prodao ili poklonio drugim velikašima. Vrbovec i Rakovec poklonio je god. 1710. grofovima Patačić, ali samo muškoj lozi njihovoj. Pošto je dakle grofica Eleonora umrla bez izravnoga potomka, smatrao se kraljevski fiskus baštinikom imanja Rakovec i Vrbovec. Naskoro se kr. ugarska dvorska komora pobrinula, da svome pravu na Rakovec i Vrbovec dade izražaja. Najprije uloži komora prosvjed proti nezakonitoj okupaciji grofova Sermage. Zatim je kraljevski fisk izjavio, da će on obitelji Sermage, kao neovlaštenim baštinicima, oduzeti imanja Vrbovec i Rakovec ‘cum apertinentiis’. U tu svrhu morao se kr. fiskus predbježno, – dok se ne riješi parnica, – poslužiti silom. U Vrbovcu je naime, kao u sijelu i obitavalištu grofice Eleonore Patačić, sjedio vlastelinski odvjetnik Hugo Trstenjak. Ovaj se u dvorcu osigurao četom oboružanih ‘slobodnjaka’, jer je na imanju Vrbovec bilo nekoliko stotina kuća ‘slobodnjaka’. Ako dakle kr. ugarska dvorska komora hoće, da se domogne Vrbovca, mora iz dvorca istisnuti odvjetnika Trstenjaka i njegove ‘slobodnjake’. Mjeseca svibnja godine 1835. dodje iz Budima u Križevce kraljevski odvjetnik Josef Hollósy. Posjetivši podžupana Nikolu Zdenčaja, predstavi mu se Hollósy kao izaslanik ravnatelja ‘causarum regalium’. Hollósy

[64] Kunitsch, Michael von: *Rapsodien über Gärtnerei, Anlagen, Obstbaumzucht und Landwirtschaft in Croatien* u: *Allgemeine deutsche Garten-Zeitung XII. Jahrgang, Nro 32, 10. August 1834.*, str. 304.

[65] Horvat, Rudolf: *„Jus fortioris“ u Vrbovcu god. 1835.* u: *Mjesečnik Pravničkog društva iz Zagreba* br. 9, god. 1908., str. 812-815.

najavi Zdenčaju da u Vrbovcu želi provesti čin 'reoccupatije'. Za takav čin tražio je ondašnji zakon 'testimonium legale' t.j. prisutnost velikoga i maloga suca, koji će s kraljevskim odvjetnikom sudjelovati kod pregledavanja, popisa i procjene čitavog imanja. Pošto su pak imanja Rakovec i Vrbovec bila prostrana, zamolio je Hollósy podžupana Zdenčaja, neka mu dade dva velika i dva mala suca. Zdenčaj se po svojoj dužnosti odazove tom zahtjevu, pa kraljevskomu odvjetniku pridijeli velike suce: Šandora Zdenčaja i Dragutina Koretića te male suce Ljudevita Vukotinovića (koji se tada jošte zvao Farkaš) i Mirka Hadrovića. Teže bijaše kraljevskome odvjetniku doći do oružane sile, s kojom će Trstenjaka istisnuti iz Vrbovca. U ono naime vrijeme nije Hrvatska jošte poznavala žandare. Oni su k nama doprli istom godine 1850. kao čedo Bachova apsolutizma. Nije tada kod nas bilo ni stalne vojske, jer se ova nalazila smještena po tvrdjavama talijanskim. Ako dakle Hollósy hoće da dobije oružanu silu, mora ju stvoriti sam. On se u tu svrhu obrati na zagrebačkog biskupa, koji je u križevačkoj okolici imao veliko imanje Gradec. Na tome imanju bijaše mnogo biskupovih slobodnjaka, te je biskup kr. odvjetniku dozvolio, neka sebi od njih stvori potrebitu četu. Hollósy doista izabere i oboruža 20 slobodnjaka, kojima prida i stalnoga časnika biskupova. Obećavši ovim 'vojnicima' svojim, da će dobivati po vojnički obračunavane dnevnice, krene s njima i sa sucima prema Vrbovcu. Ranom zorom – oko 4 sata – dovezlo se čitavo povjerenstvo u Vrbovec. Najprvo se u četveroprežnoj karuci vozio kraljevski fiskus Hollósy, a za njim na posebnim kolima po dva velika i mala suca. Okolo karuca i kola jašilo je 20 oboružanih slobodnjaka. Dvorišna vrata grada vrbovačkoga bijahu zatvorena i čuvana po nekolicini stražara. Prema uputi kr. fiska sadje nekoliko slobodnjaka sa svojih konja, te nasilno udare na vrata i otvore ih. Drugi slobodnjaci nahrupe kroz vrata u dvorište, otisnu uplašene gradske stražare, kojima su oči još bile zastrte snom. Nato pojuri u dvorište karuca s Hollósyijem, a za njim odmah kola sa županijskim sucima. Sišavši s karuca, stupi kraljevski odvjetnik Hollósy pred velike i male suce, te pred njima – kao predstavnicima sudačke vlasti županije križevačke – glasno progovori ove riječi: 'Ego Josephus Hollósy, advocatus et pleni potentiarius excelsae camerae regio hungarico aulicae, nomine fisci regii occupo dominia Verbovec et Rakovec cum omnibus apertinentiis et juribus regalibus, super quo solemni actu expeto mihi extradandas litteras testemonium'[66]*. Kako se iz ovih riječi razabire, kraljevski je fiskus oružanom rukom zaposjeo imanja Vrbovec i Rakovec, i to za kraljevsku ugarsku dvorsku komoru. Županijski suci morali su o tomu činu izdati samo službenu svjedodžbu. Posve je naravno, da je ovakav način okupacije prouzročio znatnu buku u dvorištu grada vrbovačkoga. Ova buka probudi vlastelinskoga odvjetnika Trstenjaka, koji je*

[66] *„Ja. Josip Hollósy, odvjetnik i opunomoćenik Visoke kraljevske ugarske dvorske komore, u ime kraljevskog fiskusa zaposjeo sam vlastelinstva Verbovec i Rakovec sa svim njihovim pripadnostima i regalnim pravima, o čemu tražim pismena svjedočanstva".*

dotle nesmetano spavao u svojoj sobi. Otvorivši prozor, protura Trstenjak na polje svoju glavu, te zapita, kakva je to vika u dvorištu. Na ovo pitanje dobije odgovor, neka se odmah obuče i spremi za put, jer da je već kraljevski fiskus zaposjeo imanje Vrbovec i Rakovec; pošto je pak kr. odvjetniku pri ruci oružana sila, ne preostaje Trstenjaku drugo, nego li da se pokori gotovomu činu. Trstenjak to i učini. Obukavši se, sadje dolje u dvorište, gdje mu županijski suci opširnije ispripovijede, što i kako se dogodilo. Nato se Trstenjak bez oklijevanja zaputi u Zagreb, dočim je povjerenstvo kroz više mjeseci obavljalo pregledavanje, popis i procjenu imanja Vrbovec i Rakovec. Obitelj grofova Sermage podnijela je tužbu protiv ove okupacije. Parnica je trajala vrlo dugo, a svršila se tako, da je kraljevski fiskus isplatio obitelji Sermage neke tražbine. Ova bi svota bila znatno veća da se odvjetnik Hollósy nije poslužio opisanim načinom okupacije (jus fortioris). Uz to bi obitelj grofova Sermage, sve do svršetka parnice uživala dohotke s imanja Vrbovec i Rakovec, što je kroz to vrijeme naravno pobirala kraljevska komora. Ovakav postupak nije u današnje vrijeme naprosto ni moguće provesti; ali po shvaćanju tadašnjih ljudi bijaše taj čin okupacije posve zakonit."

Tako se kraljevska komora na opisani način, „pravom jačega", domogla imanja Vrbovec i Rakovec.

Šezdesetih godina 19. st. Vrbovec je *„trgovište u županiji križevačkoj"* koje ima *„kotarski sud, poštu i bilježništvo za sučiju: Gradac, Lovrečina, Poljana i Vèrbovec i sučiju u mjestu"* a broji *„96 kuća i 781 stanovnika"* od kojih *„777 rimokatolika sa crkvom sv. Vida u mjestu"*. Ima *„1 učionu"* (školu) sa *„69 muške i 16 ženske djece"*. Ovamo *„spada i marof Šabac"* a *„sudčija ima područna mjesta: Celine, Cerje, Pavlovec"* te *„165 kuća* i *1156 stanovnika"*[67].

Zatim je 4. siječnja 1870. godine otvorena željeznička pruga Žakanj–Zagreb (Zákány-Agram), 103 km duga dionica budimpeštansko-zagrebačke *(Budapest-Agram)* linije, a čije je svečano otvorenje najavljeno u austro-ugarskim vojnim novinama: *„Zagrebačko-žakanjska željeznica (Agram-Zakany-Bahn). Inspekcijska vožnja na liniji Žakanj-Zagreb je uspješno obavljena 27. prosinca te će specijalni vlak svečano krenuti iz Pešte 2. siječnja a linija, nakon prolaska vlaka, biti puštena u javni promet 4. siječnja 1870. godine"*[68]. O svečanom otvorenju, koje se dogodilo dan ranije, izvješćuje bečki *Turistički list*: *„Zagrebačko-žakanjska željeznica (Agram-Zakany-Bahn) svečano je otvorena 4. siječnja 1870. U Zagrebu je bila svečana proslava i banket"*.[69]

[67] Sabljar, Vinko: *Miestopisni rječnik kraljevine Hrvatske, Slavonije i Dalmacije* Zagreb, 1866., str. 453.

[68] *Österreichisch-ungarische Wehr-Zeitung „Der Kamerad" – Wien, Dienstag 4. Jänner 1870.*

[69] *Fremden-Blatt – Wien, Mittwoch 5. Jänner 1870.*

Vrbovec je postao jedna od postaja te najvažnije tadašnje hrvatske pruge (posebice nakon njena produžetka do Rijeke 1873. god.): izgrađen je kolodvor s kolodvorskom zgradom okrenutom prema pruzi a istočno od nje nalazio se vodeni kran za punjenje parne lokomotive vodom[70].

Vrbovec je koncem 19. st. bio upravna općina *(Verwaltungsgemeinde)* u križevačkom kotaru i bjelovarskoj-križevačkoj županiji s poreznim općinama: „*5. Upr. občina Vrbovec – porezne općine: Dijaneš, Gostović, Hruškovica, Hudovo, Lojnica, Mlaka, Negovec, Pirakovec, Poljana, Rakovec, Salnik, Samoborci, Varoš i Vrbovec*". Porezna općina Vrbovec obuhvaćala je mjesta: „*Celine (57 k/uća, 381 st.), Cerje (33 k. 176 st.), Martinova Ves (10 k. 42 st.), Pavlovec vrbovečki (29 k. 201 st.), Površine (1 k. 3 st.), Šabac (1 k. 122 st.), Vrbovec (183 k. 1.315 st.).* Sam Vrbovec je 1895. označen simbolom za selo, a ne za trgovište, ali je navedeno kako se u njemu nalaze: „*občinski ured, rimokatolička župa, pučka učiona* [škola]*, poštanska, brzojavna, željeznička i oružnička postaja te kotarska šumarija urbarijalne občine*"[71].

U Vrbovcu je u to vrijeme bilo i dosta obrtnika, tako primjerice 1890. [72] godine: 1 bačvar (Butija Gjuro), 2 bravara (Bach Antun, Kokot Antun), 1 gostioničar (Berković Franjo), 1 klobučar (Hechtl Gjuro), 4 kolara (Basarić August, Lacković Tomo, Novosel M., Soviček Lovro), 6 kovača (Frajzman Mijo, Kiš Jozo, Palenik Franjo, Rinkovec Andro, Sabal Andro, Vugrinović Martin), 9 krčmara (Bedeković Josip, Gorša Gjuro, Jalžić Josip, Persoli Mijo, Resnik Andro, Božanek Antonija, Shutz Dragutin, Štampfl Mato, Valdec Stjepan), 1 krojač (Brlečić Bolto), 1 ljekarnik (Neuman Ferdinand K.), 2 mesara (Berković Franjo, Gorša Gjuro), 1 opančar (Kuzmek Ivan), 2 pekara (Hund Adolf, Medvešek Martin), 7 postolara (Bešan Tomo, Gaščić Vinko, Jalžić Josip, Matešić Franjo, Mekola Hinko, Rišanek Franjo, Rišanek Lujo), 1 sedlar i remenar (Juston Franjo), 4 stolara (Gaščić Andro, Grace Karl, Levek Franjo, Slanec Franjo), 3 tesara (Bauer Ignac, Bolf Bartol, Jereb Jozo) i 2 zdenčara (Gabina Ivan, Knefler Ivan) – tj. ukupno 48 obrtnika.

Početkom 20. st. Vrbovec se pomalo industrijalizira: vlasnik posjeda Šabac i Poljanski Lug te vrbovečkog dvorca, markiz Eugen de Piennes, izgradio je 1900. tvornicu sira (Šabac) a tih je godina i Bernhard Nonnemacher utemeljio mljekaru, Julio Reitzinger ciglanu (Đurišće), dok su otprije Albert Abeles i njegovi nasljednici imali paromlin.[73]

---

[70] *Mittheilungen des kaiserl. und königl. Militär-geographischen Institutes* Bd. XV. Wien, 1896, S. 64.

[71] *Političko i sudbeno razdielenje Kralj. Hrvatske i Slavonije i repertorij prebivališta po stanju od 31. svibnja 1895*., Zagreb, 1895., str. 142-143.

[72] G. Justus - L. Strohmayer, *Adresar obrtnog i poslovnog svieta u Hrvatskoj g. 1890,* Zagreb, 1891., str. 49-210.

[73] Buturac, *Vrbovec* str. 204.

Vrbovec *(Verbovecz)* je godine 1910. imao 1.713 stanovnika (1.619 Hrvata, 26 Srba, 18 Mađara, 15 Nijemaca, 1 Slovak i 34 ostala – 1.647 rimokatolika, 34 Židova, 28 pravoslavnih, 2 luterovca, 1 reformist i 1 grkokatolik)[74].

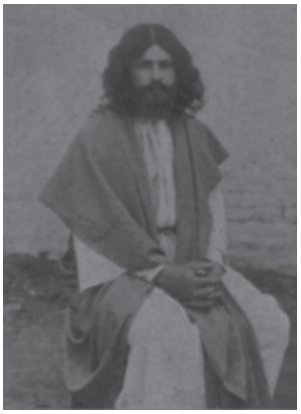

Seljak Mato Kos kao Isus

Uoči I. svjetskog rata glavni su vrbovečki događaj bile pasionske igre: *„Lani su veliku pozornost pobudila prikazivanja života, muke i smrti Isukrstove, što se izvodila u Vrbovcu. Ta je pozornost bila tim veća i prikazivanja su bila tim zanimivija, što su te predstave davali sami seljaci. Bilo je ljudi koji su s nepovjerenjem išli u Vrbovec, misleći, da hrvatski seljaci neće biti u stanju to izvesti. Mislilo se to zato, što se poznate velike pasionske igre izvode u Oberammergau, gdje ih takodjer izvode seljaci, nu oni da u tom imadu već okretnosti, vještine i vježbe. Nu svi, koji su tako mislili, prevariše se, jer su pasionske igre u Vrbovcu postigle svestrani uspjeh, kako je to bilo lani u našim dnevnim listovima zabilježeno i istaknuto. Prikazivanja su ta bila gotovo kroz tri mjeseca prošle godine (dakako samo na blagdane i nedjelje). Posjećivao ih je kroz cijelo to vrijeme svijet iz svih krajeva, bližih i daljih, Hrvatske i Slavonije, pače i iz Dalmacije"*[75].

PRILOG: GLAVARI KUĆNIH ZADRUGA U VRBOVCU I OKOLNIM NASELJIMA[76]

BRČEVEC *(Berchewcz, Borchewcz, Berchevecz)*

S. u ž. Križev., k. i pošt: Vèrbovec sdč: Poljana; 24 kuć. 269 st. rkž: Vèrbovec. – Selo južno od Vrbovca, ¾ sata daleko. Prvi se put kao vrbovečka pripadnost u dostupnim dokumentima spominje g. 1513.[77] a potom u darovnici kralja Ferdinanda g. 1541. kao *Borčec*[78]*, zatim prigodom zamjene dobara Zrinski-Erdödy*

[74] *A Magyar Korona országainak 1910. évi nepszámlálása*, Magyar statisztikai közlemények 42, Budapest 1912, s. 644.

[75] *Ilustrovani list, Zagreb 28. ožujka 1914. br. 13,* str. 300.

[76] Podatke za glavare u selima Gaj, Dijaneš i Krkač v. Pajur, Franjo *„Rakovečka crkva, župa i žitelji u prošlosti"* – KAJ 3-4/2019.

[77] *Berchewcz* – MOL Dl 37913.

[78] HDA, Arhiv grofova Patačić; Laszowski, *Iz prošlosti*, str. 23.

g. 1557. kao Borčevec[79] *a u urbarima iz 1694.*[80] *i 1709. godine*[81] *kao i kasnije tijekom 18. st. kao – Brčevec* tj. tadašnjim pravopisom pisano: *Berchevecz*. God. 1709. stanovnici sela bili su dužni obrađivati gospoštijski vinograd zvan *Površine*[82].

Naseljenost:)

GOD.	1694.	1720.	1750.	1769.	1771.	1824.*	1831.*	1841.*
ST./DOM.	11 d.	24 d.	22 d.	[83]22 d.	278	176	211	193
[84]GOD.	1857.	1869.	1880.	18[85]90.	1900.	1910.	1921.	1931.
ST.	269	248	270	349	404	483	527	540
GOD.	1948.	1953.	1961.	1971.	1981.	1991.	2001.	2011.
ST.	565	575	576	520	510	503	546	552

Stanovnici sela tj. glavari obitelji[86] bili su:

1 6 9 4 .[87] Bogamolecz Antonius, Bogamolecz Michael, Ivanovics Lucas, Klukovics Lucas, Klukovics Stephanus, Misaen Joannes, Pokupecz Petrus, Prigorchecz Andreas, Szeszvechan Martinus, Szmolecz Michael, Vitez Matthias;

1 7 2 0 .[88] Ivanovich Franciscus, Ivanovich Laurentius, Ivanovich Simon, Ivssich Georgius, Jagetich Andreas, Jagetich Franciscus, Jagetich Laurentius, Jagetich Matthias, Klyukovich Andreas, Klyukovich Bartholomeus, Klyukovich Georgius, Klyukovich alter Georgius, Klyukovich Martinus, Klyukovich Stephanus, Koosz Matthias, Lovrechecz Paulus, Pokupecz Thomas, Prigorchecz

[79] *„villa Bercsevecz" – Urbarium bonorum Verbovecz sub Comite Adamo Batthijani Die 24. Sept. Anno 1694*, Arhiv HAZU, II d-109.

[80] *„Borchewcz"* – Barabas, *Codex II*, s. 348.

[81] *„villa Berchevecz" – AD 1709. die 16. octobris conscriptio … bona curialibus ad castellum Verbovecz*, KAZ, ACA XVIII f. 3, № 116.

[82] *„Hujus villa incola tenentur vineam Poverssine dictam excolare"* – KAZ, Act. capit. saec. XVIII fasc. 3, № 116.

[83] Za godine označene zvjezdicama izvor: *Calendarium Zagrabiense* za te godine.

[84] DOM. tj. *domus* = kuća ili domaćinstvo. Porezni popisi iz 1598. zapravo su prvi popis stanovništva sjeverozapadne Hrvatske.

[85] *Desertus* = napušteno selište; seljački se posjed smatrao pustim najviše 10-15 godina nakon čega je gubio karakteristike kultiviranog tla.

[86] Žitelji Vrbovca i okolice su sve do druge polovine 19. st. – baš kao i većina ruralnog stanovništva Hrvatske – živjeli u kućnim zadrugama koje su na ovom području znale imati *„do 42-44 glava"*(Bogišić, Baltazar *Gragja u odgovorima iz različnih krajeva slovenskog juga* – u: *Zbornik sadašnjih pravnih običaja u Južnih Slavena I*, Zagreb 1874.). To su ipak bile iznimke: prosječan je broj vjerojatno iznosio oko dvadesetak članova. U drugoj polovici 19. st. počeo je raspad tih zadruga te su se one diobama postupno podijelile u inokosne obitelji.

[87] *Urbarium Batthijani 1694* – Arhiv HAZU, II d-109.

[88] *Urbarium parochia et ecclesia Sancti Viti martyris in Verbovecz (Anno dni 1720. die vero 13 mensis Marcii)* – KAZ, Protokol No 144/XVb.

Joannes, Szeszvechan Jacobus, Szeszvechan Martinus, Surmin Laurentius, Vitez Georgius, Vitez Joannes, Vitez Laurentius;

1 7 5 0 .[89] Grissich Georgius (1)[90], Ivanovich Gregorius, Ivanovich Laurentius, Ivanovich Matthias (1), Jagetich Andreas (3), Jagetich Blasius (1), Jagetich Joannes (1), Jagetich Lucas (3), Kljukovich Blasius (4), Kljukovich Casparus (1), Kljukovich Georgius (1), Kljukovich Martinus (2), Kljukovich Stephanus (2), Koosz Matthias (4), Krullecz Josephus, Lovrichek Joannes, Pokupecz Stephanus (3), Szeszvechanecz Casparus, Szeszvechan Marcus (2), Szmolecz Andreas, Szmolecz Stephanus, Vitez Gregorius (1), Vitez Matthias (2).

1 7 6 9 .[91] Gregurichek Michael, Ivanovics Georgius (des.), Ivanovics Michael, Ivanovics Matthias, Jagetich Georgius, Jagetich ~~Casparus~~ Martinus, Jagetich Matthias, Jagetich alter Matthias, Klukovics Jacobus, Klukovics Joannes, Klukovics Matthias, Klukovics alter Matthias, Klukovics Simon, Koosz Georgius, Lovrichek Joannes, Pokupecz Martinus, Szmolecz Georgius, Szeszvechanecz Martinus, Szeszvechanecz Michael, Szeszvechanecz Petrus, Szmolecz Stephanus, Vitez Michael, Vitez Petrus.

CELINE *(Czeline, Czeylyna, Cselyne, Czelyne)*

S. u ž. Križev., k. pšt. rkž. i sdč: Verbovec; 22 kuć 129 st. – Selo sjeverozapadno od Vrbovca, ½ sata daleko. Csanki ga spominje 1460. kao selo donje rakovečke provincije[92], a kao vrbovečka pripadnost prvi put je zabilježeno 1486.[93]. Nadalje se spominje 1506. *(Czeylyna)*, 1510. (*Chylina*), 1513., 1517., 1520., 1541., 1557. itd.

Naseljenost:

GOD.	1598.		1694.	1709.	1720.	1750.	1769.	1771.	1824.
ST./DOM.	2 d. (Donje Celine)		9 d.	20 d.	18 d.	17 d.	16 d.	183	132
GOD.	1831.	1841.	1857.	1869.	1880.	1890.	1900.	1910.	1921.
ST.	163	172	129	224	259	381	457	497	537
GOD.	1931.	1948.	1953.	1961.	1971.	1981.	1991.	2001.	2011.
ST.	522	547	544	570	479	608	737	917	1001

[89] *Conscriptio dominii Verbovecz & Rakovecz Incolarum etc. in Anno 1750 die 2da Maii* – HDA, Križevačka županija, *Conscriptiones et urbarialia*, kutija 750.

[90] Brojevi u zagradama za 1750. godinu u svim mjestima znače: *„broj oženjenih braće i/ili sinova“* tj. broj obitelji u kućnim zadrugama. Tome broju treba dodati glavarevu obitelj, tako su npr. u kućnoj zadruzi Đure Grišića bile dvije obitelji: glavareva i jednog oženjenog sina ili brata. Obitelji bez brojeva nisu bile zadruge nego inokosne (1 obitelj): moguće su se tek doselile ili odvojile od zadruge.

[91] *Praestationes libertinorum et colonorum in bonorum Rakovecz ad Verbovecz applicatorum A. D. 1769* – Arhiv HAZU III d-34.

[92] *Czeline* – Chanki, *Körösmegye*, str. 5.

[93] *Czelyne* – MOL Dl 35720.

Stanovnici sela tj. glavari obitelji bili su:

1 5 9 8 .[94] FELSEO CZELYNE: Hwgyna Ambrosius, Thomassych Stephanus;

1 6 9 4 .[95] Benko Georgius, Jurkovich Andreas, Levachich Matthias, Lonchar Stephanus, Szlivar Ambrosius, Szusecz Martinus, Tkalchecz Georgius, Tkalecz Lucas;

1 7 0 9 . Badalich Jakop, Badalich Marko, Badalich Peter, Barber Ivek, Benczecz Gyrek, Birko Jakop, Birko Lukach, Chaglich Janko, Ivanecz Cherkez, Gyurekovich Steff, Levachich Steff, Novak Jendras, Pocheszan Mihaly, Pocheszanecz Blas, Poszavecz Lukach, Szlivar Mattek, Susecz Ivan, Tkalchecz Jendras, Tkalhzecz Lukach, Vrainko Lukach;

1 7 2 0 . Badalich Matthias, Badalich Petrus, Ban Paulus, Bedekovich Stephanus, Birko Jacobus, Birko Marcus, Csaglich Georgius, Cherkez Joannes, Levachich Stephanus, Novak Andreas, Petrach Lucas, Peroich Thomas, Poldrugach Joannes Poszecsan Blaisus, Szlivar Matthias, Szrechecz Joannes, Tkalchecz Blasius, Thomicsevecz Lucas;

1 7 5 0 . Badalich Matthias (1), Ban Michael (1), Martinus Birko (1), Michael Birko (1), Joannes Bedekovich (2), Joannes Buk, Stephanus Chaglich (2), Matthias Cherkez (2), Andreas Levachich (3), Casparus Pocheszanecz, Gregorius Poldrugach, Poldrugach Lucas, Rendulich Petrus, Szlivar Lucas (1), Szrechecz Thomas (2), Tkalchecz Paulus, Vrainko Stephanus (1);

1 7 6 9 . Baan Michael, Badalich Jacobus, Bedekovich Jacobus, Birko Michael, Birko Joannes, Czaglich Stephanus, Cherkez Michael, Jelenchich Martinus, Levachich Michael, Poldrugach Georgius (des.), Rendulich Matthias, Szlivar Lucas, Szrechecz Michael (des.), Tkalchecz Thomas, Vranko Michael, Vranko Simon;

CERJE *(Czerye, Cherye)*

S. u ž. Križev., k. pšt. rkž. i sdč: Vèrbovec; 8 kuć 125 st. – Selo sjeverno od Vrbovca, 1 sat daleko. Prvi se put kao vrbovečka pripadnost u dostupnim spisima spominje g. 1506.[96] a potom još i 1510., 1513., 1517., 1557. itd.

[94] Adamček–Kampuš, *Popisi* str. 370-479; HDA, *Conscriptiones dicarum*, *tomus I,* fol. 602-622.

[95] *Urbarium Batthijani 1694* – Arhiv HAZU, II d-109.

[96] *Cherye* – MOL Dl 37791.

Naseljenost:

GOD.	1598.	1694.	1709.	1720.	1750.	1769.		1771.	1824.
ST./DOM.	6+3 d.	8 d.	10 d.	9 d.	9 d.	7 d.[97]+ 1 desertus		76	73
GOD.	1831.	1841.	1857.	1869.	1880.	1890.	1900.	1910.	1921.
ST.	101	114	125	134	115	176	226	234	229
GOD.	1931.	1948.	1953.	1961.	1971.	1981.	1991.	2001.	2011.
ST.	228	242	251	233	231	212	229	207	219

Stanovnici sela tj. glavari obitelji bili su:

1598. [98]ALSO CZERYE: Byrko Laurentius, Czaglych Joannes, Iwyssych Martinus, Kyder Valentinus, Levachich Georgius, Sylek Blasius; FELSEO CZERYE: nobilis Myhalych Michael, Mesthrowych Joannes, Zradbynecz Thomas;

1694. Chikan Matthias, Basseky (Habianecz) Matthias & Blasius, Bonyachky Martinus, Csercsik Matthias, Kucsinecz Andreas, Lonchar Tomas, Magjar Gregorius, Szrebrich Joannes;

1709. Barber Peter, Chikan Mattek, Huklin Mattek, Kovachich Gyurko, Kuchinecz Lukina, Kuchinecz Mihaly, Magyar Blas, Novoszel Peter, Szrabinecz Blas, Szrabinecz Mikula;

1720. Chikan Georgius, Huklin Matthias, Ivsich Nicolaus, Kuchinecz Michael, Kuchinecz alter Michael, Magyar Blasius, Novoszel Petrus, Szrabinecz Nicolaus, Szrabinecz Matthias;

1750. Bakran Joannes, Huklin Laurentius (1), Huklin Matthias, Kuchinecz Andreas, Kuchinecz Gregorius (1), Novoszel Casparus (2), Szrabinecz Lucas (2), Vrainko Matthias (1), Vulankovich Laurentius;

1769. Bakran Jacobus, Basul Matthias (des.), Huklin Andreas, Kucsinecz Casparus, Novoszel Jacobus, Szrabinecz Lucas, Vranko Matthias, Vulankovich Martinus.

GRABERANEC *(Graberyanch, Grabryanczy, Graberiancz, Graberyancz)*

Selo sjeverozapadno od Vrbovca, 1 sat daleko. Selo *(villa Graberyanch)* se prvi put spominje godine 1381. kao vlasništvo plemića Graberjanskih *(nobiles de Graberyanch)*[99], a zatim g. 1506.[100] i 1510.[101] kao selo u vilikatu Sv. Trojstva *(villicatus Sanctus Trinitatis)*. U Popisima poreza zabilježeno je kao posjed:

[97] Gornje (6) i Donje (3) Cerje – Adamček–Kampuš, *Popisi* str. 461.

[98] Popisano kao Gornje *(Also)* i Donje *(Felseo)* Cerje.

[99] CD XVI, 208-212 i 245-249.

[100] *Grabryanczy* – MOL Dl 37791.

[101] *Grabryanczy* – MOL Dl 37868.

1495. GRABERIANCZ Georgii Ablanz 6; oko 1500. Idem (Georgius Ablanza) de Graberyancz 5; 1517. GRABERYANCZ et WYNNYCHNO relicte Johannis 7; 1520. WYNNYCHNO et GRABERYANCZ relicte Johannis Wynnychney 6 (pauperes 3); 1554. Ibidem GRABERYANCZ Georgii Dobychak 2. U drugoj polovici 16. st. selo je opustošeno, a ponovo naseljeno oko 1910. godine. Od sedamdesetih godina prošlog stoljeća broj stanovnika je drastično padao, tako da danas nema nijednog stalnog stanovnika.

Naseljenost:

GOD.	1495.	1500..	1517..	1520.	1554.	1910.	1921.	1931.
DIM/ST.	6 d.	5 d.	7 d.	6 (3^0) d.	2 d.	33	29	23
GOD.	1948.	1953.	1961.	1971.	1981.	1991.	2001.	2011.
ST.	44	41	39	9	4	1	1	-

LONJICA (Lonnycza, Lonycza, Lonicza, Loynicza, Lonijcza, Lyonicza)

S. u ž. Križev., k. i pšt: Verbovec, bilj: Rakovec, sdč. u m; 31 kuć 671 st. rkž: Božjakovina – Sudčija ima podr. m: Kusanovec, Peskovec, 60 kuća 1235 st. – Selo je dobilo ime po rijeci Lonji: moguće da se prije i zvalo Lonja, jer se takvo selo spominje god. 1379. u nizu s Rakovcem i Dulepskom[102]. Pod imenom Lonjica prvi se put kao rakovečka pripadnost u dostupnim izvorima spominje 1506.[103] a zatim 1510., 1513., 1517.[104], 1518. kao Donja Lonjica[105], 1541. i 1577. Za turskih je ratova krajem 16. st. opustjelo, da bi ga Zrinski početkom 17. st. ponovo naselili. Naime, posebnom poveljom iz 1618.[106] Juraj je Zrinski zajamčio kolonistima *Slovincima* koji su došli u *v imanje naše Rakovačko v jednu pustu goru na nekotera stara selišća, kotera se zove Lonica, da bi oni tamo tu goru krčili, i svoje nastanjenje pod kreluti našimi imali. Zato pokih dob z velikim trudom razkrčavanja k stanju u toj gori dojdu* daje im grof *slobošćinu na devet let, da bi se nastanili i ogradili.* Po isteku devet godina dužni su davati *vsako leto od vsake hiže po dva dukata gotovih novac, jednu kvartu pšenice, jednu zobi i jednog dobrog prasca.* Povrh toga morali su u slučaju rata *svaki od svoje hiže oboružan pojti ob svojem strošku mesec dan* a ako bi se morali *u vojski od mesec dan dale štentati* bit će o vlastelinovu trošku. Ako bi štogod u borbi osvojili, trećinu su plijena dužni dati Zrinskome. *Najprvo se naselil Vuk Gasić* a budući *je obećal, da on hoće kmete naseljavati u tu pustu goru, kaj najveće bude mogal* oslobođen je svakog dohotka, ali je dužan među kolonistima

[102] „*Rakonuk, Lonya, Dwlebzka*" – MOL, Dl 35259.

[103] *Lonnycza* – MOL Dl 37791.

[104] *Lonÿcza* – MOL Dl 35.778.

[105] „*Inferior Lonycza*" – MOL Dl 35780.

[106] Lopašić, *Urbari*, str. 181.

provoditi poštivanje vlastelinovih zapovijedi. U selu se nalazila malta preko mosta na Lonji, a neki su seljani imali i mlinove na Lonji. Stanovnici su bili slobodnjaci *(libertini)* koji su imali obvezu služenja u vlastelinskom banderiju, ali i određena podavanja.

Naseljenost:

GOD.	1630.	1638.	1672.	1709.	1716.	1720.	1750.	1753.	1755.	1769.
DOM.	14 (5^0)	12	14	14	33	31	29	33	31	28
GOD.	1778.	1824.	1831.	1841.	1857.	1869.	1880.	1890.	1900.	1910.
ST./DOM.	28 d.	446	520	562	671	615	725	816	842	914
GOD.	1921.	1931.	1948.	1953.	1961.	1971.	1981.	1991.	2001.	2011.
STAN.	891	911	945	958	911	901	919	878	985	1069

Stanovnici sela tj. glavari obitelji bili su:

1 6 1 8 .[107] Gasić Vuk, Horvatović Andraš, Juranović Jamrek, Konivić Tomaš, Kustić Jamrek, Sebešević Lukač, Vranić Tomaš;

1 6 3 0 .[108] Gazić Volphang, Dojka Margareta (des.), Festek Ambr. (des.), Festek Tomas, Horvatinović Andr., Juretić Matheas, Kolarić Andreas, Kovač Georg. (des.), Lukačević Math. (des.), Novosel Petrus, Požerković Math., Prigorec Math., Rigel Simon, Marcus Zorićev zet (des.);

1 6 3 8 . Gasich Josephus, Heruatinouich Andreas, Horuatich Anthonius, Jeretich Matthias, Kouach Joannis, Lukacheuich Michael, Perich Michael, Pozauecz Anthonius, Poselkouich Matthias, Poturichek Matthias, Rygelik Simon, Szollarich Petrus;

1 7 1 6 .[109] Gijuretek Mihalij, Gasichka Mara od vezda Rihelj Janko, Haltabasz Martin, Horvatich ali Horvath Mihalij, Horvatich Pavel, Horvatinovich Jakop, Horvatinovich Lukina, Horvatinovich Matek, Horvatinovich Thomas, Ivoss Bartol, Kralij Lukas ~~Horvat Mihalij~~, Ivoss Mihalij, Kralij Ivan, Kralij Lukach, Kralij Mihalij, Kovachich Mihek, Magijer Pavel, Poturichek Lukach, Poturichek Martin, Poturichek Mihalij, Puhelijka Dora, Rihel Ivek, Rihel Janko, Rihel Lovrek, Rihlinovka Mara udova, Spoliarich ~~Juraj~~ Valent, Spoliarich Juraj sadassni knez, Szolarich Andras, Szolarich Stefan, Szolarich Anton, Szolarich Simon;

1 7 2 0 . [110]Gijuretek ~~Mihalij~~ Andras, Gijuretek Mato, Haltabasz Martin, Horvath ~~Mihalij~~ Blas, Horvatich Pavel, Horvatinovich ~~Jakop~~ Martin, Horvatinovich

[107] Lopašić, *Urbari*, str. 181.

[108] Lopašić, *Urbari*, str. 181-182. Original: *Urbarium et inventarium castelli Rakonok Anno 1630. die 10. novembris* – Arhiv HAZU, XV25/D-I 2 j (1).

[109] *Urbarium bonorum Rakovecz Anno 1716, Legister Rakovechki* – Arhiv HAZU, IV/b-63.

[110] *Urbarium bonorum Rakovecz Anno 1720, Legister Rakovechki* – Arhiv HAZU, IV/b-63.

~~Thomas~~ Blas, ~~Horvatinovich Lukina,~~ Horvatinovich ~~Giurek~~ Matek, Ivoss Mihalij, Ivoss ~~Bartol~~ Martin, ~~Rihelj Janko~~ vezda Levachich Blas, Kralj Mihalij, Kralj ~~Ivan~~, Blas Staressi, Kralj ~~Lukach~~ Blas Mlaissi, Kovachich Mihek, Magijer ~~Pavel~~ Marko, Poturichek ~~Mihalij~~ Gergina, Poturichek Lukach, Puhel-~~ijka~~ -ecz ~~Dora~~ Ivan, Rihel Ivek, ~~Rihlinovka Mara udova,~~ Rihel Jakop, Rihel ~~Janko~~ Andras, Rihel ~~Lovrek~~ Matthias, Szolarich ~~Andras,~~ Szolarich ~~Stefan~~ Giurina, Szolarich ~~Anton~~ Mikula, Szolarich ~~Simon~~ Steffina, Spoliarich ~~Valent~~ Giurina, Spoliarich ~~Valent~~ Jurko;

1 7 5 0 . Gyuretecz Andreas (4), Gyuretecz Jacobus (1), Haltabasz Martinus (3), Horvath Blasius (2), Horvatich Marcus (3), Horvatinovich Antonius, Horvatinovich Martinus (1), Horvatinovich Michael (1), Horvatinovich Stephanus (4), Ivoss Thomas (3), Ivoss Blasisus (3), Kovachich Georgius (2), Kraly Blasisus (1), Kraly Ioannes (2), Kraly Martinus (3), Levachich Jacobus (1), Lukachevich Marcus (1), Poturichek Filipus (3), Poturichek Matthias (1), Poturichek Paulus (1), Puhalecz Joannes, Rihely Antonius (3), Rihely Jacobus (1), Rihely Martinus (1), Rihely Matthias (2), Szolarich Georgius (3), Szolarich Ioannes (3), Szolarich Stephanus (2), Spolyarich Georgius (2);

1 7 5 3 .[111] Gyuretecz Andreas, Gyuretecz Jacobus, Haltabasz Martinus, Horvath Blasius, Horvatich Andreas, Horvatinovich Antonius, Horvatinovich Matthia, Horvatinovich Michael, Horvatinovich Stephanus, Ivos Martinus, Ivos Michael, Kovachich Antonius, Kralj Antonius, Kralj Blasius, Kralj Martinus, Levachich Blasius, Lukassevich aliter Magyer Marcus, Poturichek Bartholomei, Poturichek Martinus, Poturichek Matthias, Puhelecz Ivan, Rihely Martinus, Riheli Antonius, Riheli Jacobus, Riheli Martinus, Riheli Matthias, Szolarich Andreas, Szolarich Georgius, Szolarich Stephanus, Spoliarich Josephus;

1 7 5 5 .[112] Altabasz Martinus, Gyuretek Andreas, Gyuretek Matthias, Horvath Blasius, Horvatich Paulus, Horvatinovich Antonius, Horvatinovich Georgius, Horvatinovich Martinus, Horvatinovich Michael, Horvatinovich Stephanus, Ivoss Martinus, Ivoss Matthias, Ivoss Michael, Kovachich Michael, Kraly Andreas, Kraly Blasisus, Kraly Martinus, Levachich Blasius, Magyar Marcus, Poturichek Bartholomeus, Poturichek Martinus, Poturichek Matt., Puhelecz Joannes, Rihel Andreas, Rihel Jacobus, Rihel Joannes, Rihel Matthias, Szolarich Georgius, Szolarich Martinus, Szolarich Stephanus, Spolyarich Georgius;

1 7 6 9 . Altabasz Gregorius, Gyuretecz Jacobus, Gyuretecz Matthias, Horvath Paulus, Horvatics Marcus, Horvatinovics Joannes, Horvatinovics Martinus, Horvatinovics Matthias, Horvatinovics Stephanus, Ivoss Lucas, Ivoss

[111] *Conscriptio dominium Rakovecz Anno Domini 1753*. – Arhiv HAZU, IVb-64.

[112] *Urbarium boni Rakovecz, Rakoveczensi urbarii post tumultum rusticorum in Raven 1. Martii 1755.* tj. poslije križevačke bune – Arhiv HAZU, II-d 109.

Thomas, Kraly Andreas, Kraly Matthias, Kovachics Antonius, Levachics Blasius, Magyar Marcus, Poturichek Martinus, Poturichek Matthias, Poturichek alter Matthias, Puhelecz Georgius, Rihel Jacobus, Rihel Martinus, Rihel Matthias, Rihel Michael, Szolarics Andreas, Szolarics Georgius, Szolarics Stephanus, Spoljarics Jacobus;

1 7 7 8 .[113] Altabasz Gregur, Gyuretecz Jakob, Gyuretecz Matek, Horvath Pavel, Horvatich Martin, Horvatinovich Ivan, Horvatinovich Martini (des.) Horvatinovich Mato, Horvatinovich Steff, Ivos Jakob, Ivos Lukach, Kovachich Matek, Kraly Matek, Kraly Thomek, Levachich Blas, Magyer Marko, Poturichek Mato, Poturichek Pavel, Puhelecz Juraj, Rihely Gregur, Rihely Jakob, Rihely Mihalj, Rihely Steff, Szolarich Martin, Szolarich Mattek, Szolarich Juraj, Spolyarich Jakob;

LUKA *(Lowka, Lwka, Loky, Looky)*

s. u ž. Križev., k. rkž. i pšt: Vèrbovec, sdč: Poljana; 54 kuć. 251 st. Ovamo spada marof Gjurgjišće. – Selo jugozapadno od Vrbovca, pola sata daleko. Prvi se put kao vrbovečka pripadnost u dostupnim dokumentima spominje g. 1506.[114] i 1510.[115] a zatim 1513., 1517. (kao *Major-Lwky i Minor-Lwky)*, 1520., 1541., 1557. God. 1709. seljani su bili obvezni davati težake vrbovečkom vlastelinu za pranje suđa, loženje peći i sudjelovanje u lovu[116].

Naseljenost:

GOD.	1694.	1720	1750.	1769.	1771.	1824.	1831.	1841.
ST./DOM.	9 d.	13 d.	20 d.	21 d.	248	237	273	211
GOD.	1857.	1869.	1880.	1890.	1900.	1910.	1921.	1931.
STAN.	251	224	242	305	403	485	532	583
GOD.	1948.	1953.	1961.	1971.	1981.	1991.	2001.	2011.
STAN.	591	571	602	605	663	705	876	911

Stanovnici sela tj. glavari obitelji bili su:

1 6 9 4 . Franczolics Georgius, Habess Michael, Horvath Georgius, Matan Jacobus, Miklics Matthias, Pauun Joannis, Pauun Matthias, Szeszvechan Marcus, Zdorcz Lucas;

1 7 2 0 . Blagussevich Jacobus, Draksich Gregorius, Franczulich Andreas, Franczulich Gregorius, Franczulich Joannes, Franczulich Michael, Golubich

[113] *Conscriptio coloni domine comitisse vidue Joan. Patachich 1778.* – HDA, Križevačka županija, *Acta urbarialia*, kut. 743.

[114] *Lowka* – MOL Dl 37791; u istom je popisu zabilježeno i selo *Lwky minor*.

[115] *Lwka* – MOL Dl 37868; u istom je popisu zabilježeno i selo *Lwky minor*.

[116] *„Huis villa incola tenentur in castello existentinibus dominis lavare scutellas, calefacere fornaces et alia similia coloni praestare servitia in venationibus retia deferret, feras pellere“* – KAZ, Act. capit. saec. XVIII fasc. 3, № 116.

Joannes, Gorsky Joannes, Horvath Georgius, Pavun Gregorius, Pavun Thomas, Szeszvechan Lucas, Zdorcz Michael;

1 7 5 0 . Dragsich Lucas (1), Franczulich Andreas (2), Franczulich Lucas (2), Franczulich *alter* (drugi) Lucas, Franczulich Matthias, Habess Antonius (2), Horvath Martinus (1), Mallessich Michael, Mikssich Michael (1), Mikssich *alter* (drugi) Michael (1), Orszagh Thomas, Pavun Andreas (4), Pavun drugi Andreas, Pavun Blasius (2), Raitar Marcus (1), Szeszvechan Andreas (1), Szeszvechan Antonius (2), Szeszvechan Josephus, Skrinjarich Matthias (3), Tvorich Paulus (2), Vlahovich Gregorius (2), Zdorcz Andreas (1);

1 7 6 9 . Babics Georgius, Baszar Michael, Franculich Martinus, Franczulich Andreas, Franczulich Joannes, Franczulich alter Andreas, Habes Georgius, Horvath Michael, Habes Stephanus, Krussecz Georgius (des.), Miksich Andreas, Pavun Josephus, Pavun Thomas (des.), Raitar Marcus, Szeszvechanecz Andreas, Szeszvechanecz Joannes, Skerlecz Josephus, Skrinyarics Andreas, Tvorich Matthias, Vlahovich Gregorius, Zdorcz Georgius;

PAVLOVEC *(Paulowcz, Pawlowczy, Pawlowacz, Pawlowcz)*

S. u ž. Križev., k. rkž. pšt. i sdč.: Vèrbovec; 39 kuć. 121. st. – Selo sjeverno od Vrbovca, ¾ sata daleko. Csanki ga spominje 1460. kao selo donje rakovečke provincije[117] a u dostupnim se izvorima kao vrbovečka pripadnost prvi put spominje g. 1486.[118] a zatim još i 1506., 1510., 1513., 1517., 1520., 1541., 1557. itd.

Naseljenost:

GOD.	1598.	1600.	1694.	1709.	1720.	1750.	1769.	1771.	1824.
ST. /DOM.		1 d.	5 d.[119]	13 d.	11 d.	10 d.	10 d.	113	82
GOD.	1831.	1841.	1857.	1869.	1880.	1890.	1900.	1910.	1921.
ST.	109	81	121	133	148	201	238	249	281
GOD.	1931.	1948.	1953.	1961.	1971.	1981.	1991.	2001.	2011.
ST.	275	300	297	303	290	300	355	366	398

Stanovnici sela tj. glavari obitelji bili su:

1 5 9 8 . Czykerth Joannes, Koschych Valentinus, Kwczen Blasius, Kwczen Valentinus, Lawssych Ztanislaus, Andreas Martinov zett, Pawlaz Benedictus, Polyak Michael, Zewer Michael;

1 6 9 4 . Drevenkar Gregorius, Golub Joannes, Lovrechecs Georgius, Mlinarics

[117] *Pavlovecz* – Csanki, *Körösmegye* ... S. 5.

[118] *Paulowz* – MOL Dl 35720.

[119] U *Popisima poreza* iz 1598. su zabilježeni *Pawlowczy 10 dom.,* no to je Ravenski, a ne Vrbovečki Pavlovec, jer je popisan u okviru kaštela Dubovec.

Matthias, Petrak Nicolaus;

1 7 0 9 . Bachinecz Mattek, Drevenkar Gergina, Drevenkar Mihaly, Janchinovecz Gyurecz, Janchinovich Mihaly, Lovrechecz Pavel, Maurovich Pavel, Mlinarich Tomas, Petrak Ivanecz, Seremet Ivanecz, Szrabinecz Steffan, Wchinich Gyurko;

1 7 2 0 . Bagynecz Gregorius, Drevenkar Thomas, Janchinovecz Georgius, Lovrechecz Matthias, Maurovich Paulus, Mlinarich Andreas, Petrak Stephanus, Predavecz Paulus, Seremet Paulus, Szrabinecz Stephanus, Vranko Blasius.

1 7 5 0 . Bagynecz Gregorius (2), Drevenkar Martinus (1), Janchinovecz Georgius (2), Lovrechecz Blasius (1), Maurovich Balthasar (1), Mlinarich Matthias (1), Petrak Simon (1), Poszavecz Matthias (2), Seremet Andreas, Szrabinecz Matthias;

1 7 6 9 . Bagynecz Andreas, Drevenkar Michael, Janchinovecz Georgius, Lovrechecz Blasius, Marjevich Balthasar, Mlinarich Martinus, Petrak Andreas, Poszavecz Antonius, Seremet Lucas, Szrabinecz Matthias.

POLJANA *(Polyana, Poliana, Polana)*

S. u ž. Križev., k. rkž. pšt. i bilj: Vèrbovec, sdč. u m; 39 kuć. 669 st. – Sudčija ima podr. m: Bèrčevec, Luka, Prilesje, 94 kuć. 1445 st. – Selo južno od Vrbovca, 1 sat daleko. Csanki ga spominje 1460. kao selo donje rakovečke provincije[120] a u dostupnim je dokumentima prvi put kao vrbovečka pripadnost zabilježeno 1486.[121]. Potom se 1500. spominju *Michael litteratus de Polyana f(umi) 4, Bartholomeus de Polyana f. 1* i *Michael Zedlar de Polyana f. 6.*. te 1507. *POLYANA Francisci Keczer fumi 11*. U darovnici kralja Vladislava nećaku Jurju markizu Brandenburškom iz 1510. kao *Poliana* te 1512. *POLANA Francisci Kecher f. 10*. Krajem 16. st. opustošili su je Turci, te se u *Popisu* iz 1598. više ne spominje. Iznova je u prvoj polovici 17. st. naselili Zrinski – dijelom Vlasima, dijelom Slavoncima *(Slovincima)* te se kao vrbovečka pripadnost ponovno spominje 1673. kada pred udovu Nikole Zrinskog, Mariju Sofiju Löbl, *„dojdoše poštuvani naši slobodnjaki vu imanju našem verbovečkom, vu selu Poljana stoječi, kako najmre Ivan Matković knez buduči ovo vreme rečeneh Poljancev, Andraš Đakman, Marko Mušević, Miho Protić, Miho Cerlenica, Milusav Dafović i polag oveh vsi ostali, koj je hiž trideset i sedem, nešto vlaškeh, nešto slovenskeh sinov, proseči nas da bi im dali list i pravicu, kojega do sada imali nesu, kako drugi puščenici i slobodnjaki imaju“* te *„vu kaštelu našem Verbovec meseca juniuša dan šesti leta 1673.“* a *„na nihovu prošnju dasmo im ov list ... najpervo da gore napisanoga Ivana Matkovića i kneza sadašnjega i za nim vsakoga kneza (ako bi ov ali njegov ostanek po kakove nevernosti knežiju*

[120] *Polyana* - Csanki, *Körösmegye* ... S. 5, bez navođenja izvora (v. bilješku pod Celine).
[121] *Polyana* – MOL Dl 35720.

izgubil) njega i hižu njegovu od vsakoga dohodka i podanka slobodimo z jakostjum lista ovoga. Potomtoga ostalim drugim ... takovu dajemo slobodu i pravicu, da ne budu dužni z nikakovem veče dohotkom, nego na vsako leto od vsake hiže, jednoga dobroga kermaka ... k tomu jednu kunu, ali ako bi kune ne mogel imeti, dva dukata penez. K tomu pako, ako bi nam potrebno na obrambu imanja našega kadegoder budučega ali kamo vu tabor na orsašku obrambu, da z nami dužni budu pojti i od vsake hiže jednoga dobro spravnoga i oboružna junaka dati i da na službu našu ob svojem strošku jeden cel mesec dan. Ako bi nam pako potlam veče hiž to je to razdelivši se jedna hiža na dve, ali tri, ali odkuda drugi koj da bi se nastanil, od vsake hiže gore rečene dohodek da bude išel na vsako leto. To takaj, da ako bi im se pripetili kakovi dobitki vu krajine od Turak, vu sužneh, konjeh ali druge marhe, od takovoga dobička dužni budu dva dela nam davati a tretjega sebe uzimati"[122]*. U urbaru iz 1694. zabilježeni su kao slobodnjaci s vojnom obvezom (villa Polyana – libertini cum armis)* te njihov knez Mateković.

Naseljenost:

GOD.	1500.	1673.	1694.	1709.	1720.	1750.	1769.	1771.	1824.
ST./DOM	11 d.	37 d.	36 d.	35 d.	36 d.	34 d.	36 d.	480	511
GOD.	1831.	1841.	1857.	1869.	1880.	1890.	1900.	1910.	1921.
ST.	548	532	669	617	628	784	903	915	904
GOD.	1931.	1948.	1953.	1961.	1971.	1981.	1991.	2001.	2011.
ST.	945	872	838	743	599	485	447	441	423

Stanovnici sela tj. glavari obitelji bili su:

1 6 7 3 . Iuan Matkouich KNEZ, Gyakman Andras, Museuich Marko, Protich Miho, Czerlenicza Miho, Daphouich Miluzau i drugi (37 njih).

1 6 9 4 . Arablinyecz Martinus, Blasur Joannes, Czarinich Paulus, Cserlenicza Nicolaus, Czvetek Paulus, Dabkonics Nicolaus, Csics Stephanus, Domyan Thomas, Fiolics Paulus, Gibach Martinus, Haiak Matthias, Horvat Nicolaus, Jakman Matthias, Jaksics Costam, Levachics Michael, Markovics Vaszil, Matekovich Martinus KNEZIUS, Musevics Paulus, Musevics Martinus, Nesics Georgius, Nesics Andreas, Octenyak Marcus & Stephanus, Plernoy Georgius, Pokasz Benedictus, Pokasz Gregorius, Pokasz Matthias, Poldrugach Andreas, Saykovics Antonius, Trossa Joannes, Trossa Petrus, Tompak Martinus, Vallek Nicolaus, Vitez Stephanus, Vukmeranics Georgius, Vukoienics(?)Lucas, Vukoienics(?) Simeon;

1 7 2 0 . Bencsecz Valentinus, Blasur Matthias, Czaren Blasius, Czerlenecz Thomas, Czvetek Jacobus, Czvetek Matthias, Fiolich Georgius, Gibach Martinus,Gyakman Matthias, Hajak Thomas, Hervoi Lucas, Horvath Martinus,

[122] *Arkiv za povjestnicu jugoslavensku* br. 8, Zagreb 1865., str.228-229.

Jaksich Paulus, Lepotinecz Nicolaus, Levachich Michael, Mattekovich Matthias, Musevich Martinus, Nesich Andreas, Nesich Gregorius, Nesich Michael, Nesich Stephanus, Occteniak Georgius, Occteniak drugi Georgius, Peliniak Nicolaus, Pokasz Matthias, Pokasz Valentinus, Poldrugach Martinus, Sarkani Michael, Sebecz Gasparus, Trossich Joannes, Trossich Petrus, Tumpak Matthias, Vitez Matthias, Vuzdar Georgius;

1 7 5 0 . Blasur Nicolaus (2), Czar Matthias, Czvetek Matthias (2), Czvetek Thomas (2), Gyakman Stephanus (1), Hajak Martinus (3), Hajak Matthias, Hervoÿ Blasius (1), Hervoÿ Joannes, Horvath Stephanus, Fiolich Andreas (2), Gibach Georgius (2), Lepotinecz Joannes (2), Levachich Andreas (1), Matlekovich Stephanus (3), Miletich Joannes (1), Musevich Michael (3), Nesich Georgius (1), Nesich Gregorius (2), Nesich Jacobus (2), Nesich Matthias (4), Occtenjak Georgius (2), Occtenjak Michael, Pelinjak Georgius (2), Pokasz Matthias (2), Pokasz drugi Matthias (3), Poldrugach Andreas (2), Szankovich Michael (1), Szernojevich Stephanus, Sarkany Martinus (2), Trossich Casparus (2), Trossich Michael (1), Tumpak Matthias (2), Tumpak Stephanus (1), Vitez Joannes (2), Vuzdar Gregorius (2);

1 7 6 9 . Baan Laurentius, Blassur Andreas, Czar Matthias, Czvetek gorni Matthias, Czvetek dolni Stephanus, Fiolics Thomas, Gibach Josephus, Gyakman Matthias, Hajak dolni Ivanecz, Hajak gorni Emericus, Hervoj dolni Stephanus, Hervoj gorni Blasius, Horvath Andreas, Ivossich dolni Laurentius, Ivossich gorni Matthias, Lepotinecz Josephus, Levachich Michael, Matlekovics Josephus, Miletich Andreas, Musevics Matthias, Nesich dolni Casparus, Nesich sredni Joannes, Nesich gorni Stephanus, Occtenyak gorni Paulus, Occtenyak dolni Martinus, Pelinyak Georgius, Pokasz gorni Stephanus, Pokasz dolni Stephanus, Poldrugach Martinus, Sarkani Joannes, Szankovich Laurentius, Sernoevich Gregorius, Tompak gorni Stephanus, Tompak dolni Stephanus, Vitesz Martinus, Vuzdar Matthias.

PRILESJE *(Prilezye, Prylezye)*

S. u ž. Križev., k. rkž. i pšt.: Vèrbovec, sdč: Poljana; 7 kuć. 256 st. – Selo južno od Vrbovca, ¾ sata daleko. Godine 1512. Prilesje je mali posjed veličine 1 dima[123]. Kao vrbovečka pripadnost spominje se g. 1541. i 1557.[124] a onda ga razrušili Turci te je opustjelo. 1623. ponovo naseljeno, jer se u *listu* Jurja Zrinskog *(datum in nostro castro Verbovecz 27. maij 1623.)* spominje da je njegov rakovečki i vrbovečki časnik Franculić Lukač *“naselil u pustu goru Prilisje imenuvane nike Horvate*[125]*, kojim je dal iz naše volje do pet let slobošćine; i tih pet let izminuši, da su*

[123] *Prelezye Zernzky fumi 1* – MOL Dl 104353.

[124] *Prylezye* – Barabas, *Codex II* s. 348.

[125] *Ovde se razumievaju doseljenici iz prekokupske Hrvatske, koji izgubiše svoje zavičajne zemlje uslied provale turske* – Lopašić, *Urbari,* s. 392.

nam dužni od vsake hiže na leto davati jednu kunju kožu, jednoga dobroga prasca, grad napravljati, kad im se zapovi i na svojem stošku jedan misec dan od vsake hiže da ima v tabor pojti, kad mu se zapovi; ako li i dalje bude potriba, da mu se mesecki penezi budu od nas davali."[126]. Tako su ostali i nadalje – kao npr. u urbaru iz 1709. godine – slobodnjaci s vojnom obvezom *(Villa Prileszye: Libertini cum Armis)*[127].

Naseljenost:

GOD.	1694.	1720.	1750.	1769.	1771.	1824.	1831.	1841.
ST./DOM.	10 d.	9 d.	10 d.	7 d.	89	138	170	137
GOD.	1857.	1869.	1880.	1890.	1900.	1910.	1921.	1931.
ST.	256	1[128]48	159	211	237	268	282	349
GOD.	1948.	1953.	1961.	1971.	1981.	1991.	2001.	2011.
ST.	608	266	239	221	223	190	160	183

Stanovnici sela tj. glavari obitelji bili su:

1 6 9 4 . Hervoy Thomas & Antonius, Kolarics Matthias & Joannes, Pentek Ambrosius & Gregorius, Szedmak Georgius & Surmin Matthias, Ster Simeon & Franciscus;

1 7 2 0 . Czvetek Blasius, Czesztit Georgius, Hervoj aliter Kukor Blasius, Kolarich Jacobus, Kolich Martinus, Prelogh Jacobus, Schir Georgius, Surmin Georgius, Surmin drugi Georgius;

1 7 5 0 . Hervoÿ Jacobus (1), Hervoÿ Paulus (2), Kolarich Matthias (2), Kolich Jacobus (3), Kolich Matthias, Kolich Paulus (1), Prelogh Petrus (2), Szedmak Georgius (3), Schirecz Laurentius (1), Surmin Andreas (1);

1 7 6 9 . Hervoj Laurentius, Kolarich Paulus, Kolics Georgius, Kolics Paulus, Prelogh Martinus, Szedmak Matthias, Surmin Stephanus.

VRBOVEC *(Worbouch, Wrbowch, Wrbowcz, Vèrbovecz)*

Trg. u ž. Križev., kotarski sud, pšt, bilj. za sdč: Gradec, Lovrečina, Poljana, Vèrbovec i sdč. u m. 96 kuć. 781 st. 777 rkž sa crk. sv. Vida u m. 2 giž: Salnik, 2 žid; učio. 1 uč. 69 md 16 žd. Ovamo spada i marof Šabac – Sudčija ima podr. m: Celine, Cerje, Pavlovec, 165 kuć. 1156 st. – Rk. župa u nadbis. Zagreb, adj: Kalnik, dj: Križevci, ima podr. m: Bèrčevec, Dianeš, Gaj, Kèrkač, Luka, Poljana, Prilesje i ona u miest. sdč. 2988 st. – Kotar ima sdč: Badjinec, Dubrava s bilj. Gradec, Hudovo, Lonjica, Lovrečinavaroš, Negovec, Paruževec, Poljana, Rakovec s bilj. i Vèrbovec sa bilj. i trg. 45 sel. 19 selac. 925 kuć. (4 kastela, 2 pl. dv. 15 marof), 11.079 st. 10.723 rkt. sa 5 crk. (Dubrava, Gradec,

[126] Lopašić, *Urbari* s. 392.

[127] KAZ, Act. capit. saec. XVIII fasc. 3, Nº 116.

[128] Od 1890. do 1931. sadrži podatke za bivši dio naselja Đurđišće, koji je tih godina bio odvojeno iskazan.

Lovrečina, Rakovec, Vèrbovec), 348 gi. sa 1 crk. (Salnik), 8 žid. 5 učio. 5 učit. 240 m. 96 ž. – Prvi se put spominje g. 1244. kao zemlja (posjed) Vrbovec *(terra Worbouch)*[129] a kao trgovište g. 1464. *(oppidis ... Werbowcz*[130]). U 15. st. zajedno s okolicom, postaje stanovita posjedovna cjelina pod feudalnom upravom grada Rakovca, čineći donji dio vlastelinstva (1460. *Provincia inferior, fels kerület: Vèrbovecz*, *Czeline*, *Polyana, Pavlovecz)*. Kao rakovečka pripadnost *(ad Rokonok)* spominje se nadalje 1495. *(oppido Wrbowcz, provincia de Wrbowcz)*, u darovnici kralja Ferdinanda Zrinskima 1541. te 1557. prigodom zamjene Zrinski-Erdödy. Za vladavine Erdödyja osamostaljuje se, a s vremenom je izgrađen i kaštel o kojem doznajemo iz isprave sljedećeg vlasnika, Jurja Zrinskog, datirane g. 1619. *(ex castello nostro Verbovecz).* Poslije Sisačke bitke (1593.), a nakon dugogodišnjih turskih pustošenja, prestaju turske provale prema vrbovečkom kraju te prestankom izravne turske opasnosti premješta se postupno i cesta Križevci-Zagreb s rakovečke na vrbovečku trasu. Vrbovec se nakon toga sve više naseljava i konstantno razvija, da bi u doba Patačića, kada je *„glavno sijelo Baltasara i sina mu Aleksandra Patačića“*, postao središnje mjesto okolice, što je i danas.

Naseljenost:

GOD.	1598.	1672.	1694.	1709.	1720.	1750.	1769.	1771.	1824.
ST./DOM.	24 d.	30 d.	30 d.	92 d.	85 d.	75 d.	70 d.	738	640
GOD.	1831.	1841.	1857.*[131]	1869.*	1880.*	1890.	1900.	1910.	1921.
ST.	680	681	781 st.	1.018	1.107	1.315	1.525	1.713	1.655
GOD.	1931.	1948.	1953.	1961.	1971.	1981.	1991.	2001.	2011.
ST.	1.674	1.686	1.759	1.911	2.456	3.400	4.149	4.862	4.947

Stanovnici sela tj. glavari obitelji bili su:

1 5 9 8 . Ban Antonius, Basthek Michael, Czeczek Georgius, Dwd Andreas, Fogorych Joannes, Gayssych Andreas, Gibach Martinus, Herczegh Simon, Hrazthowecz Stephanus, Jemryssacha Caterina, Jemryssacha Dorotea, Jwryssych Gregorius, Klywkowych Mattias, Madaras Mattias, Marthinchycha Zett Thomas, Nowak Michael, Pachyek Paulus, Pachyek Petrus, Prygorcz Laurentius, Swazthowych Michael, Sesthak Stephanus, Wochyapetha Valentinus, Wyrozthow Blasius, Sganyecz Stephanus;

1 6 9 4 . Ban Blasius, Bastek Matthias, Czar Blasius, Czvetek Martinus, Drevenkar Michael, Gaschics Gregorius, Gibach Thomas, Grosenich Paulus, Herzegh Michael, Hervoy Petrus, Jambrisak Blasius, Jambrisak Staniszlav, Jelenchich Petrus, Klukovics Petrus, Kravarschan Martinus, Kuchan Petrus, Magyarecz

[129] CD IV, 223-226.

[130] MOL, DL 103677.

[131] *Od 1857. do 1880. godine sadrži podatke za naselja Martinova Ves i Šabac Vrbovečki.

Casparus, Oberster Blasius, Octtenjak Michael, Pachek Gregorius, Poldrugacs Blasius, Poszavecz Petrus, Prelog Georgius, Pulyek Matthias, Svasztovics Paulus, Segrics Andreas, Sesztak Georgius, Spolyarics Joannes, Vranko Jacobus, Vugrinovics Michael, Vukich Petrus;

1709. Bakran Blas, Ban Andras, Ban Gyuricza, Ban Ivan, Bedekovich Pavko, Bedekovich Steffan, Benczak Gaspar, Berczkovich Jendras, Berczkovich Mattias, Brechak Gaspar, Brechak Lukach, Budich Peter, Czar Mattias, Czar Tomas, Czeczek Pavel, Czwetek Martin, Derecz Gaspar, Dubich Martin, Dumich Ivanecz, Fortuna Pavel, Gaizki Pavel, Galler Lovrek, Garaich Mattias, Gaschich Gergina, Gaschich Jakob, Gaspar Stanko, Gibach Jakob, Gibach Martin, Gibach Steff, Gibach Tomas, Grosinich Jendras, Haidinyak aliter Horgotich Mattek, Hercsek Gregur, Hercsek Martin, Hercsek Mikula, Hervoi Mattias, Horgotich Pavel, Horgotich Peter, Horgotich Tomas, Horvat Lovrina, Hunek Ivanecz, Jaksich Jantol, Jambrach Ivanecz, Jambrissak Gyura, Jambrissak Gyurko, Kravarschan Martin, Kravarschan Mihaly, Kravarschan Tomas, Kuchan Ivanecz, Legrich Blas, Magyer Martin, Magyerecz Gyurko, Migaiecz Janko, Migaiecz Mattias, Obersztar Gyurko, Occteniak Mattek, Oresko Lukach, Pachek Jendras, Pachek Steffan, Pechnyak Pavel, Pisin aliter Vrainko Jantol, Poldrugach Tomas, Poszavecz Ivek, Poszavecz Peter, Poszavecz Tomas, Poszavecz alter Tomas, Poszavecz Simun, Pukin Lukach, Prelok Marko, Szeknich Ivan, Szlivar Gyurko, Szlivar Martin, Szrechecz Ivan, Szrechecz Tomas, Szmugyecz Jakob, Szvasztovich Lovrina, Szvasztovich Gyurko, Szvechnyak Gyurko, Szvechnyak Gergina, Sesztak Gyurko, Simunecz Jurai, Spoliarich Mihaly, Tkalchevich Pavel, Tubliak Mattias, Turkovich Mihaly, Wgich Andras, Wkich Mikina, Peter Wkich, Vrainko Jakob, Vrainko Peter, Vrainko Steff, Zubich Mihaly;

1720. Ban Andreas, Ban Georgius, Ban Joannes, Bedekovich Paulus, Bedenik Michael, Bedenik Thomas, Benczak Gasparus, Berczkovich Georgius, Berczkovich Matthias, Brechak Lucas, Budich Petrus, Brechak Laurentius, Budich Marcus, Czar Martinus, Czar Mattias, Czeczek Joannis *relicta* (udovica), Czvetek Martinus, Dolnich Paulus, Dubich Simon, Dubriavecz Joannes, Fortuna Petrus, Gaizki Paulus, Gaischich Andreas, Gaischich Lucas, Gaischich Paulus, Gaischich Tomas, Gaischich Jacobus, Gibach Andreas, Gibach Jacobus, Gibach Thomas, Herczegh Andrae, Herczegh Blasius, Herczegh Paulus, Hervoi Georgio, Horgotich Blasius, Horvat Laurentius, Jaksich Antonius, Jambrissak Georgius, Jambrissak Laurentius, Jambrach Paulus, Jambrissak (?), Jelenchich Matthias, Jelenchich Petrus, Jelenchich Simon, Jelenchich Thomas, Kravarschan Jacobus, Kravarschan Martinus, Kravarschan Matthias, Kuchan Joannes, Magyer Matthias, Magyerecz Georgius, Magyerecz Thomas, Miksaicz Joannes, Obersztar Laurentius, Obersztar Martinus, Occteniak Laurentius, Oresky Petrus, Pachek Andreas, Podgorszky Nicolaus, Poldrugach Matthias, Poldrugach Martinus, Poszavecz Georgius,

Poszavecz Matthias, Prelogh Georgius, Puskar Gegorius, Szrechecz Martinus, Szvasztovich Laurentius, Szvechnyak Georgius, Szvekrich Joannes, Segrich Georgius, Sesztak Georgius, Spoliarich Michael, Tkalchevich Gregorius, Tubliak Michael, Turkovich Mihael, Vrainko Antonius, Vrainko Paulus, Vrainko Petrus, Vrainko Stephanus, Vugrinovich Matthias, Vuk Georgius, Vukich Andreas, Vukich Martinus, Vukich Michael, Zubich Michael;

1 7 5 0 . Bakran Martinus (1), Ban Joannes (1), Ban Stephanus (1), Basstek Matthias (1), Bedekovich Georgius (3), Bedenik Thomas (1), Berczkovich Lucas (1), Berczkovich Michael, Brechak Laurentius (3), Brechak Magdalena, Budich Andreas (1), Budich Matthias (1), Czar Matthias (3), Csupak Georgius (3), Czvetek Andreas (2), Dolnich Stephanus (1), Dubich Joannes (2), Dumich Georgius, Gaiszkÿ Stephanus, Gasschich Laurentius (1), Gasschich Matthias (1), Gassich Petrus (2), Gassich Thomas (2), Gassich Stephanus (1), Gibach Georgius, Gibach drugi Georgius (2), Grossinich Antonius, Herczegh Antonius (2), Horgotich Georgius (2), Horgotich Thomas (1), Jakssich Marco (4), Jambrach Paulus (1), Jellenchich Andreas (2), Jellenchich Joannes (2), Jellenchich Marcus (2), Jellenchich Martinus (2), Jellenchich Matthias (2), Jellenchich Thomas (5), Jembrissak Georgius (1), Jembrissak Josephus, Jembrissak Matthias (2), Kravarschan Martinus *(campanator verbovech.)* [zvonar vrbovečki] (2), Kravarschan Michael (2), Kravarschan Petrus (1), Kucsan Georgius, Lubek Stephanus, Lukich Michael (2), Magÿerecz Gregorius (3), Magÿerecz Joannes (2), Magyerecz Michael (1), Magÿerecz Stephanus (2), Missejec Georgius, Misejecz Jacobus (1), Oberstar Antonius, Occteniak Georgius (1), Pachek Matthias (1), Pachek Michael (1), Podgorsky Blasius, Poldrugach Casparus (1), Poldrugach Georgius, Prelogh Lucas, Prelogh Petrus (2), Prelogh Stephanus (1), Pusskarecz Matthias (2), Signich Lucas (1), Szrechecz Georgius, Szrechecz drugi Georgius (2), Szvekrich Matthias *(campanator verbovech.)* [zvonar vrbovečki] (1), Sesztak Matthias (2), Spoljarich Thomas (1), Tkalchevich Andreas (2), Vrainko Andreas (1), Vrainko Gregorius, Vrainko Jacobus (1), Vugrinich Jacobus (5), Vukich Georgius (2), Vukich Lucas (3), Sitnjak Thomas (2);

1 7 6 9 . Verbovecz Berdo*:* Budics Andras, Doinich Georgius, Dumics Ivanecz, Jambrissak Lucas, Jambrissak Thomas, Kravarschan Simon, Kravarschan Matthias, Kravarschan Georgius, Linyak Paulus, Magyerecz Matthias, Missejecz Matthias; Verbovecz Gorni: Bastek Georgius, Basecs Georgius, Brechak Matthias, Csupak Matthias, Gibacs Lucas, Jambrissak Lucas, Kalcsevich Martinus, Kovachich Joannes, Kucsan Lucas, Magyar Georgius, Magyerecz Matthias, Medverecs Casparus, Octtenyak Thomas, Pachek Matthias, Pachek Michael, Podgorsky Matthias, Prelogh Stephanus, Puskar Georgius, Sesztak Matthias, Spoljarich Andreas, Vojvodek Michael, Vugrinovics Martinus; Verbovecz Dolni: Baan Joannes, Bakran Jacobus, Brechak Georgius, Budich

Martinus, Bakran Martinus, Czvetek Thomas, Czar Joannes, Dimovics Andreas, Gaschich Joannes, Gaschich Laurentius, Gaschich Paulus, Gaschich Matthias, Gaschich Simon, Gasparich Georgius, Grosinich Antonius, Horgotich Matthias, Horgotich Andreas, Jelenchich Georgius, Jelenchich Jacobus, Jelenchich Joannes, Jelenchich Martinus, Jelenchich Michael, Jelenchich Thomas, Jaksics Marcus, Jambracs Matthias, Oresky Blasius, Prelogh Thomas, Szlivar Gregorius, Smugyecz Casparus, Szrecsecz Lucas, Vranko Martinus, Vranko Andreas, Vukics Jacobus, Vukics Lucas, Zegrius Lucas te CRKVENI PODLOŽNICI *(coloni D. Parochi)*: Bessan Martinus i Kravarschan Martinus.

THE PREVAILING SIGNIFICANCE OF VRBOVEC DURING ITS FEUDAL HISTORY

By Franjo Pajur, Zagreb

SUMMARY

During its earlier history, the Vrbovec settlement situated on the outskirts of the „Lonjsko-Ilovska“ basin developed owing to its economic function. In the 13th century the primary task of Rakovec with its town-fort was in its defence function, and therefore it became the central spot of the area as one of the protection points for the „military“or „Koloman's road“ in the castrum system. In the following two centuries, it gradually brought together other estates, among them the Vrbovec one as well, even though it was owned by the Medvedgrad manorial estate. Although bigger in size and economically dominating, Vrbovec belonged to that estate and did not have a castle. When the direct danger from the Ottoman Empire ceased and when Vrbovec was separated from Medvedgrad, the Rakovecroute of the Križevci-Zagreb Road loses its significance, whereas the Vrbovec direction gains in its importance. Thus, Vrbovec becomes an important market town, a castle was built eventually, and in the Patačić family era it became the central town of the area – and has remained to be such to date. Its inhabitants, living mostly in housing communities, outnumbered the people living in the surrounding settlements.

Key words: Vrbovec, Rakovec; centrality

RIČI, KAD MUORE PIŠEŠ!

Robert Jerolimov, Zadar

ČA ČINIŠ KUMPARE

Ča činiš kumpare, guori?
Duojdi ka' koli u subotu, duoli.
Zovu me da duojden,
po ćemo naokolo obojti.

I došo san evo, i 'ko mi se ni dolo.
Ću kuoga viti, ću dikoli puojti...!
I gren jo po mulu, od juga do zmuorca,
i nider nikoga ni.

Friško je vonka, i oškuri se brzo,
konobe su prozne,
ni mašok po kantunima ni
kaj ča je užalo biti.

Stori su rano legli,
valjo su i segutra na introdama bili.
A oni malo mlaji
svi se valjo, doma zavukli.

Sutra je svijeta nedilja,
tukalo bi u crikvu puojti.
Ću tamo makor iza mise
kuoga koli viti i prije obeda proćakulati.

Sa' baš gren doma
u storu kuću proznu.
Jer stori su odovno noni svit pošli,
i mene su ovi dvuori dopali.

E muoj kumpare,
a kako je lipo bilo ka' smo moli bili,
po cilo leto duoli ostali
i svuder naokolo munjiesali.

I zoto, sutra gren guori,
A ča ću som duoli?
Rano u krpe i pokriti se po glovi...
A vrime; vrime će valjo,
nikakor pruojti!

ĆAKULA NA ŽOLU

Već mi sunce
kroz buže o' škuretov
u kamaru zaškilji,
a pod barkunun
muore šuško,
nako lipo pomalo, pomalo,
i 'ko je bonaca.

Lagano, voljo se po žolu
preko stinjov velih
i onih molih
do nojmanjih stinic,
po ih rivo, premišće, gladi i mozi,
kajda se ništo ispominju,
oli me zovu
ne bi li mi čakoli kozali...!

Riči, kad muore pišeš
iz pinicun tvojun, slonun
po sabunu na žolu,

ma, riči mi ote brzo uteču
niz sabun, nazod u ruke tvoje
po riči pročitati ne moren!

Valjo će biti
da mi govoriš:
"Duojdi, duojdi vamo ko' mene,
na žolo,
da proćakulomo na miru
u 'vo rano jesenje jutro,
sa', ka' furešti su pošli
'namo, iz dukle su i došli."

Beside su tvoje lipe
i 'ko ih ne razumin,
ka' me 'vako lipo
svako jutro budiš
i na počinak u noći ispratiš,
po jope, ujutro dočekoš
sve tako, iz dona u don,
a nika' se ne umoriš
'nako lipo, ćakulati!

(Govor mjesta Preko na otoku Ugljanu)

K A J – časopis za književnost, umjetnost, kulturu, i njegov nakladnik KAJKAVSKO SPRAVIŠČE, društvo za širenje i unapređivanje znanosti i umjetnosti, Zagreb – u sklopu programa JEZIČNICA KAJKAVIANA – raspisuju:

A) 19. NATJEČAJ ZA KAJKAVSKE KNJIŽEVNE RADOVE UČENIKA SREDNJIH ŠKOLA REPUBLIKE HRVATSKE

B) 12. NATJEČAJ ZA ČAKAVSKE KNJIŽEVNE RADOVE UČENIKA SREDNJIH ŠKOLA REPUBLIKE HRVATSKE

Natjecati se mogu učenici svih srednjih škola Republike Hrvatske svaki s najviše pet (5) poetskih i pet (5) proznih literarnih radova (opseg kajkavske/čakavske proze - do 3 kartice).

Radove - s naznakom imena i prezimena učenika, imena i prezimena voditelja ili profesora, mentora, te naziva škole - valja poslati na adresu: Kajkavsko spravišče / Uredništvo časopisa Kaj (10000 Zagreb, Ilica 34, dvor.), ili na e-mailove: kajkavsko.spravisce @zg.t-com.hr; bozica.kaj@gmail.com; do 7. srpnja 2023.

Naznačiti valja i tip zavičajnog idioma /mjesnoga govora kojim je rad pisan.

Najuspjelija ostvarenja, prema ocjeni prosudbenog povjerenstva, nagrađuju se objavom u časopisu KAJ.

***

Cilj je natječaja i Jezičnice kajkaviane (Kaj ogleda i radionice za mlade) podržati kontinuitet književne kreativnosti mladih na kajkavštini / čakavštini i nakon osnovnoškolske dobi, kao i razvijanje kulture pisane i govorene riječi.

DIPTIH – AMARCORD

Igor Šipić, Split

Putovanja koja se nikad nisu dogodila, i neće se dogoditi, ostaju vječita čežnja. Ali što s onima koja su se desila, a ostale su tek uspomene, stare fotografije, planovi i muzejski vodiči gradova? *Rotterdam out and about*, *Galeries Lafayette Plan de Paris*, *Guide Antiquaries de Nîmes*, *The spirit of Holland Excursions*… Ovaj putopis je stvaran, stvarni su i likovi, i naušnica, i ruž, i te dvije točke, s kojih sam motrio na ono što će opet jednom dotaknuti neostvareno. Ne možemo promijeniti prošlost, samo se suočiti s onim što slijedi.

Ne putujem po Vodiču željeznica iz 1913. Na ono što želim psihoanalitički ću, filozofski, Lu Andreas-Salomé, njen Nietzsche, romansni Rilke i Freud, moje su vodilje.[1] Riječima ću na tu *neman* – „ono najizdiferenciranije u biću žene, koje u njoj ne dijeli žudnju za intimnijim i intenzivnijim međudjelovanjem svih nagona, osiguravajući ženskoj ljubavi dublju ljepotu". I sam ću intimom na putovanje u umjetnosti muškarca, i u velikim ljudskim djelima, jer, uistinu – „hoću da se susretnem s onim najdubljim i najsloženijim, najdražesnijim i najjednostavnijim što u njoj leži."

Paris

Pleso je nestajalo za krilima zrakoplova, kad me od tla otrgnula nemilosrdnost osmijeha. Očne arabeske domaćice, kao na dobrom starom putu za Marrakech, izbijale su iz nečeg zaštitnički novoga. Doskora su to potvrdili alpski vrhunci, uporno stajanje na ovom svijetu ispunjava svoju bitnu svrhu.

Prizemljenje na Orly doimalo se ništa manje francuskim od korijena filo-

[1] L. Andreas-Salomé, Što je Eros, Beograd, 1986.

zofske raspre. Frangeš bi to nazvao amalgamom, osjećaj kao dio osobne prtljage, *valeryjevsko* miješanje mirisa i šalice, mistrala i ljubičastog, stanja duhovne dokapitalizacije. Mirno ispijaju svoje kave Simone i Paul. Moja veza sa svim francuskim rana je geneza prvih ljubavi, licejskih i studentskih dana, kad prvu seksualnost otkrivamo u korijenu svega, posljednju, pak, u onom vječnom od umjetnikova muzejskog mira.

Prva pariska noć u skromnom zauličnom hotelu podsjetila me na *prvu noć Cranae*.[2] Moj posjet Parisu u rukama je Lijepe Helene. Pjesnik je gol pred pergamskom utvrdom, osvajajući zidine, pjevam:

…O ti stijeno grebena / Što nad kućom mojom / Odronom prijetiš / O prva noći mržnje / Ljepota je tvoja / Sablasna smrt početka…"

„…Ona je riječ / Pod rukom kovača / Ona tučena prevrtana / Mijehom raspaljivana / Ona je žar / Pod snažnim batom / Starog kovača / Ona iskri gori odjekuje / Ona vrišti pišteć vodom / Oblivena / Između bata i nakovnja / Noć tisuća leptira…"

„…Ljiljan u jednoj ruci / Makovi u njenoj duši / Bez sjemena crna / I bez vode / Da opet ja niknem…"

Teško ću to nadrasti. U pjesmama u prozi Petera Altenberga Lu vidi ženske ispovijesti, žensku poeziju – darovitost koja muškarca čini jednostavnijim, „više organskim, više stopljenim s onim što stvara, upravo kako je to slučaj kod žene, i prima to na izvjestan način sa srećom duhovne trudnoće koja u njemu živi." Drugačijim se i ne čini večernji uspon na Montmartre, za poetu izazov je poštenja, ili si umjetnik, ili ćeš pred vratima *Crvenog Mlina* ostati otrovan:

„…Žudnja je opjevana / Grad je pretražen / Ubija se čežnjom / Beskonačna slika / Adama…"

Do kasno u noć taj afrodizijak Parisa draškat će glad za nesputanim iskušavajući nas na rubu velikih dodira: mirisa ljepljivog parfema i nezasitnog Pigallea; Toulouse-Lautreca, Renoira, Picassoa, van Gogha,… i napučenih usana kurtizana. Napuštajući Montmartre čak se ni *kebab* ne čini ništa manje *kupidonom* od francuskog kruha. Postajemo svjesniji neosvojivosti utvrda.

„…Bude se lakonski / S lopočem u san odlaze / Suncobran i krinolina / Sveobuhvat i strast / Razodijevanja. / Dan se proveo / S Monetovim ženama..."

Mussé du Louvre: slutim čarobni rasjed kad umjetnik i žena koračaju prema različitim ciljevima – Leonardo u svom nagonu kao stvaralačkoj snazi svoga djela, Lisa, kao da sve prazni unutra, u život, i ništa iz njega ne izlazi van, kao da kruži gotovo unutar vlastitog kruga, kao da bi odatle bez rana i ozljeda smjelo izaći tako

[2] I. Šipić, Prva noć Cranae, *Nova Istra*, br. 1-2, Pula, 2012. (40-45).

malo kao krv iz tijela. Boemsku majstoriju Lu pripisao bih arhitekturi paradoksa staklene piramide ulaza. Krilata Nika na vodiču, premda sugerira pobjedu, dekapitirana, kao da zaoštrava, sužava kriterije prolaza. Točka, na kojoj ću se uskoro naći, prvi je korak na Mjesecu, udaljenost od Zemlje do prvog koraka – „erotska čežnja što nehoteć' grabi prema estetskom, onom zanosu što se umije neopaženo izdići nad njom samom".

Motrim tu zaključanost Osmijeha, koja se, *luovski*, ne može suzdržati, a da od svačega ne uzme samo ono što je hrani, oživljava, što može da se asimilira i pretvori u život. Zavodnica, koja troši svoje snage i svoj sok unutar vlastitog bića, upijajući u sebe cijelu pažnju koncentriranu na jednu specifičnu točku. Uistinu, među nama je udaljenost od Zemlje do Collinsa, žestoka uspaljena sveuzbuđenost. U koži sam Shopenhauera i njegove „metafizičke vreće" u koju toliko duboko zagazih da bih i sâm „iluziju ljubavi prognao kao najprepredeniju mišolovku njegove *volje za životom*, zajedno s njenim zasljepljujućim mamcem – osjećamo savršeni bijes svih prevarenih."

Nemilosrdni *eroski* protuodjek Osmijeha, kao da može primiti u sebe mnogo više proturječnosti i organski ih preraditi, svjestan prirodne veličine te „đavolje stvari", najsmrtonosnije osobine koju žena može da zadoji, piše Lu. Taj odgovor sam trebao! – onu istinu koju u ženi pobuđuje život i kojoj samo ona može kazati „da", ali svim svojim najdubljim i nepodijeljenim bićem. Po nju sam došao, nju odnosim kroz život sa sobom.

Jureći TGV strmoglavljuje se prema Lyonu i Provansi. Sve što je danas muzejski sjever zapravo je stvarni život juga. Montpellier, Nîmes, *a coeur ouver,* blistaju antikom, fertilnost Mediterana zaposjela je lagune Camargue. Aigues-Mortes, s posvetom, *amicalement*, tko je to mogao znati, vidjet ću ponovno. Madamme još nije mrtva!

Den Haag

„Ono što nije zakoračilo u žensko osjećanje, njime se misao dugo ne bavi" – kaže Lu, držeći da se u psihi i tijelu žene sve drugačije odražava, pa se i o njoj mora suditi drugačije kad ta ljepota ostaje nedirnuta. *Parisku* pouku nosio sam u sebi na putu za Den Haag. *Djevojka s naušnicom* veliki je izazov, Vermeer je još jedna strast za onim „što se tako često budi tek putem ljubavnog iskustva u odnosu na spolnu ljubavnu čežnju, pospješujući u sebi sijaset mogućnosti, bogatiju puninu u kojoj ljubav umije da živi i izvan ovog iskustva." I s gradovima je tako, kad ih jednom posjetimo, postaju svijetom simbola koji podsjećaju na njih. „*… Kad ogoliš nare morske sinteze / Nemoj stati idi dalje / Nek ostanem u toj čežnji / Bestjelesan…* "

Jednom sam već napisao: Možda njezin pogled i jest iznuđen, ali volio bih dohvatiti tu razdiobu usana u času kad se otvore vrata Mauritshuisa. Podsjeća na trojansku obmanu, raskorak između darovanja osmijeha i upadanja u stupicu poljupca. Je li otmica Lijepe Helene mogla izazvati tolike godine rata koliko je nevjerice izrazilo lice te djevojke? Je li Parisova ljepota mogla izmamiti toliko mitskog u sebi koliko je sužanjskog uzela perla svom licu? Bi li Troja uopće pala da je Vermeerova ruka, umjesto biserne naušnice, oslikala samo svoju slutnju?[3]

Umjetnik mora biti ponosan na svoje djelo, mora znati kako povezati književnost i udaljenosti, vlak i putopisno traganje za nepoznatim. Ako jest po nečemu Sudište, Den Haag je to isključivo po ravnici što se do njega razastire, po dugovlatom poljupcu ohlađenom sjevernim vjetrom. To je po prolasku kroz jezero i vrtove Binnenhofa, kroz Viteško dvoranu, kulturu slikanja koja nas je naučila gledanju u svjetlost i sjenu. Putovanje nije samo kolosijek, to je i postaja, i skretnica, i nikad definirano odredište.

Do otvaranja vrata Mauritshuisa, vrijeme užasno staromodno krati ispijanje kave u staroj jezgri grada. *Muzej nevinosti*, Orhana Pamuka, istinit je, likovi su stvarni, udaljenost povezuje. Kemal će kasnije svjedočiti: nije rođenjem obilježen njegov život, već tom prvom noći, prodorom u tu spjevanu bol ružinih latica, s čijeg će uha, shvatit će Fusun poslije, otpasti naušnica. Lu bi rekla – misli koje su joj dragocjene, ona, žena, mora da učahuri, mora da ih doživi, mora i sebe i njih opasati toplinom dok ne postanu ne samo karika lanca, već se zaokružene završavaju u sebi: male vječne slike umjesto uvjetovanih zaključaka. Obje će na kraju kazati isto – nikad to nisu doživjele! Poput Vermeerova *Pogleda na Delft*! Tako jasno *samooptužujućeg*!

I danas nosim tu *zlokobnost* muzeja, poput sjemena što prodire, i ćelije što prima, stvaratelja i primatelja svega. U mojim mađarskim stepskim vlakovima, slično putniku koji vidi crtu obzora, gdje mu se čini da se nebo i zemlja spajaju, neprekidno uzmičući u neizmjernoj daljini, ma koliko putnik dalje koračao.

Dok je vlak jurio prema Leidenu, knjigu, Što je Eros, tek sam otvarao, tu nasrtljivost „ženskog počela prema muškom kao najotmjenijoj aristokraciji u vlastitom zamku i zavičajnom posjedu". Briljantna Lu Andreas-Salomé! Aristokratska Lisa, protiv obične Djevojke, staro plemstvo Kemala, protiv djevičanstva siromašne Turkinje. Pût ne može bez romansi beskonačnih proputovanja. Da su dva zida imala srce, to bih bio ja!

Armagedonski prazne ulice gradova. Na stolu pariskog ureda, netom je položena crvena ruža. Među tisućama izložaka istambulskog Muzeja nevinosti, crveni

[3] I. Šipić, Lunette, *Nova Istra*, br. 3-4, Pula, jesen-zima 2016. (29-39).

ruž prelijepe Fusun dohvaća razdiobu usana. Madamme je sad već mrtva. Fusun je mrtva. Mrtve su alge.

„…Tko prepiše vlasi tvoje / Tko grudi tvoje oblikuje / U dvije plave obale / Tko se osunča na žeravi */ Bosonog na zmiji odstoji / Tko se usudi dirnuti u iskon / U duboku ribnjaku / Pronađe ostatke oluje…“*

(U završnom nastavku ovoga dvobroja objavljujemo četiri posljednja izabrana rada s 14. natječaja za hrvatski književni putopis. Putopise s tog natječaja, 2020., objavili smo dosad u Kaju br. 1-2/2022.., 3-4/2022. i 5-6/2022., op. ur.)

GRADIŠĆEM PREČICAMA SJEĆANJA

Tomislav Šovagović, Zagreb

„Rodni kraj. Pinčena draga. Krilo, gajbica, ljubavi. Ganul sam se mlad, od praga, dojt ću, kad me moć ostavi.“ Lajoš Škrapić (1938. - 2016.)

Samo je bršljan postojan. Ta misao se roji putovanjem u zemlju gradišćanskih Hrvata, nekad jednu, danas podijeljenu u dijelove „Europe bez granica“, rasutoga tereta koji je u posljednjih stotinjak godina najviše pogodio cjelovitost Hrvata. I danas, kada se prijeđe stari murski most, granica sa Slovenijom, ali i međa sa životom utopljenika, nestalih u virovima magnetna dna, učini se da hrlimo ususret Austriji, prvoj asocijaciji na našu izgubljenu braću, tamo pod visoravnima Željeznoga, mjesta stolujućega biskupa, epicentru političkih odluka.

Nas je ipak vukla Madžarska, iznenadila toplinom svojih oksimorona, zašećerenim salatama i šljivovicom jačom od dvadeset gradi. Ruta Jantarskoga puta najprije zastaje u Petrovom Selu. Četrnaest postaja Križnoga puta s imenima hrvatskih obitelji, ispisanih gradišćanskim pismom kao i *Via Crucis* na svježe obojanim žutim kućicama. Crkva sv. Petra dominira ravničarskim krajolikom, slutnja Podravine i nostalgija za zavičajem. Križ čeka i uskrsnuće pjesnika Lajoša Škrapića, razlomljena dva kamena, nalik bračkima, uklesani stihovi čežnje, kao da je životni vijek proveo u dalekoj tuđini, a ne u profesuri fizike na budimpeštanskim učilištima. Maštao je o Pinčenoj dragi, univerzalnom, identitetskom pojmu petroviščanskoga tla, gdje uši naslonjene na zemlju još čuju krikove iz Mađarske revolucije, a željezni Globus u središtu sela podsjeća na sve raseljene stanovnike, izbačene s rodnih kolosijeka, progutane, sažvakane meridijanima i paralelama, da se tako rijetko, možda i nikada ne vrate. Ovdje se i gostionice zovu „Nazdravlje“, ali zbunjen ne znam komu i čemu podignuti čašu uvis, kada tuga boja nekada neprobojnu liniju „željezne zavjese“, odsječeni pejsaž mogućih, boljih dana koji nisu svitali pod komunizmom, dana koji su postali godine, desetljeća, nepovratno. Šljivovica vraća boju krvotoku, ali ne mijenja dojam da je sve moralo biti drugačije, neraseljeno, opstalo, rascvjetano. Ima dječje graje u lokalnoj školi, naslonjeno

na „Hižu vridnosti“, pravu kuću uspomena, u kojoj grije i ugašena peć, okružena nužnim predmetima gradišćanskih pradjedova i prabaka, vrijednih pregaoca odgoja, u jedinoj „Školi za život“ koja je poznavana, još onomad bez virtualnih prenemaganja, kada su zore svitale u mirisima kravljega mlijeka, a crkveno zvono određivalo predahe o užini i večernjem lijeganju uz *jačkar* i krunicu.

Putničkom oku ugodno je čitati dvojezične natpise na ulaznim pločama naseljenih mjesta, neodvojivih od narodne povijesti. A i kako drugačije, ili samo na madžarskom jeziku, napisati „Hrvatski Židan“, kada je ime nabubrilo od neraskidivosti sa starom domovinom, u kojem god obliku postojala kroz povijest. Isto je i s obližnjom Nardom, iako nema hrvatski prefiks, ali pedeset je djece u godinu dana rođeno u okolna četiri hrvatska i dva njemačka sela, na radost načelnice, jer su isprošene molitve za demografskom obnovom, vapaji župnoj crkvi Uzvišenja sv. Križa ili, još preciznije, Putujućoj Celjanskoj Mariji kojoj putem Mariazella hrle i gradišćanski Hrvati.

Nije kolovoz, ali svete riječi vrijede i u jesenskim mjesecima, kada oštri sjeverac skloni znatiželjnike sa šorova, spreman nauditi svakom neopreznom prolazniku, opominjući silinom dalmatinske bure. Ako i nije začinjen pikantnom paprikom poput istočnoga dijela, madžarski zapad vjetrom parira ljutom fišpaprikašu, perkeltu i drugim delicijama baranjske postojbine. Mogao je i nobelovac André Gide u svakom kutku naći nadahnuće za svoje „Močvare“, intenzivnošću mirisa namakane i istučene konoplje, preduvjeta kvalitetnom lanu gospodskih sastanaka, iskrenijih nego u Francuskoj, ako ćemo stereotipno, ako ćemo pravo. Znam, daleko je Balaton, ali vonj nepresušnih, muljevitih voda, blesavih bjelouški vijugavih plićaka, neukrotivih žutih lokvanja na sidrištima žabljih krakova, nesavinuta ćud stoljetnih vrbaka raspuhane prošlosti šipražja, jezdi s nama sve do Unde, gdje su natpisi „Dobro došli“ i „Veseli Gradišćanci“ putokazi preživjele autentičnosti. Ironično, baš ovdje, na ubogom kilometru jantarske trase, prilaze udovice dalmatinskih pomoraca, kao da su Kornati još uvijek dijelom Austrougarskoga kraljevstva, i kao da ijedan putopis može ljepše opisati neslućene životne okolnosti. Književna večer za revne posjetitelje, dječje željnih materinskoga jezika i zagrljaja neumrlih grudi, još čvrstih od inata. I jačih od otimača.

Drndavom, orošenom cestom putujemo prema Koljnofu, ali već je noć. Rijetka svjetla ususret, još rječa u hladnoći tame. Razgovaramo o skoroj vukovarskoj obljetnici, tragičnoj epopeji grada heroja, očuvanoj i ovdje kao beatificirana sličica žrtve, patnje i smrti. Sveti Martin pozdravlja s vrata Koljnofa, osvijetljen decentno, gospodski, mučenički. Veselo društvance u restoranu „Levanda“, onako lovačkoga izgleda, kao u Menzelovim „Svečanostima visibaba“. Ali su teme ozbiljnije od ubijenoga vepra, presuda Petru Zrinskom i Franu Krsti Frankopanu, onima koji su za Austrijance ostali veleizdajnicima za sva vremena.

Sjetit ćemo se i vidjeti onih dana u Bečkom Novom Mjestu. Njima su glave odrubljene pored nekadašnje pivnice, danas parkirališta luksuznoga hotela. Globalizam ne mari za povijest, dobro da je spomen-ploča opstala, a još veće čudo nove biste hrvatskih velikana, rad Mihaela Štebiha, postavljene u gradskom parku. Zrinska garda Čakovec brine da narodno sjećanje živi, jer u suprotnom, završit će povijest čovječanstva „Start up" konferencijom u karmelićanskom samostanu. Svjedočili smo uživo. Sveučilišna knjižnica naslonjena je staklenim stijenama na Karmel, otkupljena, grješna, umjesto oltara – platna i projektori. Nova Europa pojela je kršćanske korijene, zašto ne bi i sakralni prostor pretvorila u poduzetnički inkubator.

Logičnije je pojmiti da nekadašnja tamnica Zrinskoga i Frankopana, mjesto posljednjega pisma, posljednje noći, posljednje molitve, odavno jest Terezijanska vojna akademija. Strogoću protokola razbija molba za petominutni posjet unutrašnjosti tvrđave. Ljubazni vojnik otvara teška, željezna vrata, koja ne mare što se nekada kucalo, a danas sve rješava portafon. Postrojeni pred zapovjednikom, čuvari akademije primaju poslijepodnevne upute. Nitko i ne obraća pozornost na hrvatske književnike, uobičajena slika čak i kada je riječ o uniformiranim licima. Jesu li ovdje potomci onih koji su 30. travnja 1671. dekapitirali dvojicu urotnika, nesvjesnih da pogibelj dolazi izdajom vlastitih, a ne presudom tuđih. Prolazimo moderniziranim hodnicima, ali ovdje, za razliku od knjižnice, kapelu nisu preuredili u učionicu. Tko zna što bi u tom slučaju bilo s kostima Maksimilijana I., cara Svetoga Rimskoga Carstva, on uskrsnuće čeka na elitnom mjestu, usnuo je stoljeće i pol prije naših odrubljenika. U svojemu rodnom Bečkom Novom Mjestu. Sjetih se pokojnoga djeda i njegovih riječi: Ne možeš spavati u dvije sobe i obući dvije pidžame. Uzalud širenja posjeda, smrtnost je jača i od španjolskih princeza-nevjesta. Molitva na carevom grobu, unatoč svim zabludama. Naše vrijeme posjeta brzo je isteklo.

Austrijski dio Gradišća odveo nas je u Celindof gdje je podignuta bista Filipu Kaušiću, znamenitom rektoru Zagrebačke akademija (*Academia Zagrabiensis*), prvom među jednakima. Ah, znam, morali smo nekako i do Željeznoga, gdje dvorac Esterházy budi simfonijske zvuke dvorskoga skladatelja Josepha Haydna, a kasu njegovih klasičnih melodija raduje se i pšenično pivo u dubokim čašama, ispijeno s pogledom na žutoga labuda uzvisine, opravdano uobraženoga, jer nema ljepšega u blizini, a i umjetnost podcijenjenoga glazbenika (nisu li svi) hrvatskoga podrijetla. I kotrljaju se violinski ključevi s nama prema Klimpuhu, gdje je domaćica Dorotea Lipković Zeichmann u suzama recitirala pjesme o silovanim ženama u Domovinskom ratu. Obiteljska knjižnica ispunjena hrvatskim autorima, ispred kuće drva složena na starinski način pred zimu, u blizini spomenik vinovoj lozi, uspomena na sedmo stoljeće prije Krista.

Povratak u Madžarsku preko granice na Šopronu. Svima je u mislima Paneuropski piknik 19. listopada 1989. godine, početak kraja „željezne zavjese". Slika idiličnoga doručka na travi, vrelina ljeta, tako neprispodobiva uz silu automobila ispred trgovačkoga centra, u dobu kojemu je konzumerizam najveća, nametnuta vrlina. Više nas privlači Spomenik budućnosti, u zaleđu Koljnofa, područje nedostupno stanovnicima do tog veličanstvenoga piknika. Metri bodljikavih žica danas su samo tragovi tih zlokobnih godina u kojima mlađi, ako ne žele znati, ne mogu ni povjerovati da se nije smjelo prošetati nakraj mjesta, gdje željeznička stanica odvodi putnike za državnu prijestolnicu „na lijepom, plavom Dunavu". Željezni spomenik izgleda kao da je sklepan rukama „A je to" dueta, a „Alfom" i „Omegom" na vrhu, a zanimljivo, i najslađom rječicom „KAY" u podnožju. Ovdje bi svaki kajkavac morao pristupiti, duboko uzdahnuti i gledati južno prema našim rijekama i planinama, jer korijenski smo povezani s Gradišćancima, nemoguće je sakriti ljubav, pojam, rečenicu.

Ljubav svjedoči i kip sv. Roka ispred istoimene crkve, dar vjernika iz Bibinja, nezaobilazno mjesto zajedničke fotografije i pjesme kojom častimo svetca. Ne hodaju uzalud naša braća „Po staza naših starih" drevnom Panonijom do Jadranskoga mora, povezujući i mlinski kamen sv. Kvirina s Krkom, Siskom i svojom novom domovinom. Jer sve je to zajednička trasa snova o boljoj sutrašnjici, namočenoj krvlju, mučeništvom, truleži jave. Zar je slučajno i da je jedina Črna Madona loretanska smještena upravo u Koljnofu?

I što je preostalo, osim zapaliti svijeću na grobovima Mihovila Nakovića i Mate Šinkovića, s pogledom na Šopronsko brdo. Po ovom prvom zove se škola u Koljnofu, a đaci svake godine odlaze u pobratimljeni turopoljski Buševec i jadranski Dramalj, o čemu svjedoče i glagoljski natpisi u školskom hodniku. Napolju, sjeverac ponovno jača, prati nas do centra Šoprona, gdje strši golemi, karakteristični gradski toranj nad ulaznim vratima, a kip ratnoga gradonačelnika Mihályju Sopronyja-Thurnera (1878.-1952.), koji je protestirao zbog nacističkih zločina nad Židovima, opominje da će svi neposlušni poligloti biti „pretvoreni" u smetlare nakon Drugoga svjetskoga rata (i svakog rata), ako budu imali sreću preživjeti. Gotovo čaplinovski namješten, kao da je ispred zagrebačke „Kinoteke", smješka se brončani Mihael, šapućući: „Djeco, najveće poniženje je izdati samoga sebe".

Melankolijom duše nosimo činjenicu da je na opisanom području opstalo petnaest tisuća, a nekada je živjelo 250 tisuća gradišćanskih Hrvata, jednom kada su uniforme još bile nesašivene, kada se kruh pekao ispod peke, a dani počinjali i završavali molitvom. Ili sam samo u idealističkoj zabludi da je bilo moguće promijeniti kotač povijesti? Za utjehu, eno „Alfe" i „Omege", eno „KAY" budućnosti, ako već ne znamo danas dovoljno cijeniti svoju i tuđu prošlost. Tada nam je samo bršljan postojan.

U ZEMLJI BERBERA

Nada Vukašinović, Zagreb

Sredina je siječnja, vrijeme koje pripada zimi, minusima, vjetrovima, a mi putujemo u toplu Afriku. Tri generacije na desetodnevnom putovanju, baka, sin i unuka, koja ima malo više od četiri godine. Odlučna sam, ako može Tonka, mogu i ja.

Fes

Na Plavim vratima nam se ponude dva mladića za vodiče. Sin ipak prati navigator na svom mobitelu. Dečki nas vode kroz milijun mračnih uličica, sukova, natkrivene tržnice u Fesu.

Tu se prodaje sve što možete zamisliti, od začina i voća, do novčanika, glinenog posuđa i tepiha. Još nisu svi zatvorili ulične trgovine, iako je već blizu jedanaest sati noću. Neki ipak spokojno spavaju ispod svojih trgovina, zamotani u pokrivače. Jedan takav ljudski zamotuljak u šarenoj deki, vidjela sam i sutradan ujutro. Stariji muškarci vode noću duge razgovore uz čaj, a mlađi u tamnim kaftanima s kapuljačom, čuče uz zidove, ili se klatare po mračnim prolazima. Magarci odvoze i dovoze plinske boce, robu, vodu, a tko nema magarca sam gura pretrpana drvena kolica.

S tezgi još uvijek vise komadi već ljubičastog mesa, kuha se čaj, mirišu začini, a čitave obitelji mačaka prekapaju po smeću. Jedan od mladića vuče moj kofer, a kad nam se prepriječi blato, ili stepenica, on ga podigne i nosi. Još uvijek sumnjam da nas vodi na pravu adresu.

Napokon smo stigli na recepciju minijaturnog hotela i dobili ključ, koji se naravno mora okrenuti na suprotnu stranu, kao da zaključavamo vrata.. Apartman je skroman, osobito sanitarni čvor, noć hladna, pokrivači tanki, ne mogu zaspati.

Ne spava niti Tonka, malo joj čitam zanimljivosti s interneta, a onda joj govorim da broji ovce.

Brojila sam do 28 i nisam zaspala.

Tonka, ti ne znaš brojiti do 28, smijem se.

Jesam, brojila sam, ali malo sam preskočila!

Ne spavam dobro, čitave se noći čuje struganje, lupanje kao da imaju građevinske radove, a u pet ujutro čujem hođžu.

Mislila sam, Bože, samo da izdržim tu Afriku i doviđenja, nikada više.

Izlazak iz Medine je bio puno jednostavniji, samo jedna uličica do Plavih vrata. Dečki su sinoć kružili sukovima zbog dojma i nekoliko dirhama više.

U gradu nas, ispred Plavih vrata u deset sati čeka bijela Dacia. Više od tisuću kilometara Afrike je pred nama. Čeka nas Sahara.

Kraljevska prijestolnica Rabatt

- Cure su vezane, možemo krenuti, kaže Tonka.

Otvara bijelo preklopno ogledalce, koje je kupila u Veneciji i hvata sunce.

- Evo ga, sad sam ga zarobila!

Zaustavit ćemo se u Rabattu, glavnom gradu Kraljevine Maroko, koji se nalazi na ušću rijeke Bou Regreg u Atlantski ocean.

Dan je sunčan i uživamo u krajoliku. Uz cestu se izmjenjuje crvena zemlja s drvoredom naranči, mandarina, palmi, s nasadima jestivih kaktusa. Zrele naranče leže na nogostupu.

Do izlaska na autocestu šaroliko društvo limenih ljubimaca, crvenih taksija koje Tonka zove apetit, jer na njima piše latinicom Petit taxi, upregnutih magarčića i konja. Berberi sjede uz cestu, ne treba im puno, plinsko kuhalo, malo vode, stolić, čajnik i evo čaja.

Zaustavljamo se na čaj, a on nam nudi još i biskvit iz kutije.

Dok se zapetljavamo u nekoliko kružnih tokova, orijentir nam je Hasanov toranj s temeljima nedovršene džamije.

U Maroku jako vole kružne tokove, ali moram priznati nisam očekivala i dobre ceste.

Zaustavljamo se pored oceana na nepreglednoj crnoj plaži, koja je pet kilometara južno od Rabatta, u području Temara. Atlantik je moćan, krijeste valova stalno udaraju o stijene.

Rabatt je čist, okićen zastavama s nacionalnim bojama, crvenom i zelenom, a oko kraljeve palače je raskošni park i postrojena vojska u svečanim uniformama.

Pretpostavljamo da je državni praznik, ili rođendan člana kraljevske obitelji. Protjerani andaluzijski Mauri iz Španjolske su na ovom području u 17. stoljeću

osnovali državicu, koja je postala najjače uporište sjevernoafričkih berberskih pirata.

Ulazimo na Gradska vrata Bab al-Rouah u stari grad opasan zidinama, unutar kojih se nalazi Medina.

Zaustavljamo se u zalogajnici, a onda obilazimo tržnicu u Medini i kupujemo suho voće i Tonki ružičastu haljinu.

Marrakech, crveni grad

Na pola smo puta do Marrakecha, jednoga od četiri kraljevska grada. Marrakech je berberska riječ koja znači „Božja zemlja", crveni grad zbog crvene zemlje kojom su gradili kuće.

I Kraljevina Maroko je dobila ime po ovom toponimu (španjolski naziv Marrakechaa je Marruecos). Grad se nalazi u podnožju gorja Atlas u jugozapadnom Maroku, ali ima blagu oceansku klimu.

Uživamo u pogledu na crvena marakeška brda, koja pomalo blijede, a u daljini se bijele vrhunci Atlasa.

Pred nama su još sati noćne vožnje i neizbježni kružni tokovi. Nemamo dobru aplikaciju za navigaciju, ali zato nas putem prati jak pljusak. Znala sam da imamo smještaj u jednom od riada blizu aerodroma i stalno osluškujem hoću li čuti avione. I kada sam već htjela sinu predložiti da se zaustavimo i pričekamo jutro, on s olakšanjem kaže, evo, to je to, izgleda da smo stigli. Osvijetljeni riad, otvorena vrata i ljubazni domaćini. Zahvalna sam na svakom osmijehu, čistoj posteljini i toplom tušu. Žena nam pokazuje sobe, kuhinju, marokanski čaj i petit kekse. Najvažnije je da se dobro naspavamo.

Riad je tradicionalna marokanska kuća za koju je karakteristično da su svi prozori okrenuti prema unutarnjem atriju, dvorištu u sredini kuće.

Jutro nam je pokucalo na vrata s dvije dobre vijesti, nakon kiše sunčano, toplo, i bolja aplikaciju za navigaciju. Vodi nas Zoki, a on je duhovit i najbolje se snalazi na kružnim tokovima. Druženje s njim će ubuduće biti jako korisno, ali i zabavno. Medina je na popisu mjesta svjetske baštine UNESCO-a od 1985. godine. Glavna znamenitost grada je Djemaa el Fna (arapski za „sastanak mrtvih"), svjetski poznata srednjovjekovna tržnica i gubilište, mjesto gdje se okupljaju orijentalni pripovjedači, krotitelji zmija i žongleri, tatoo majstori. U Novom gradu (Gueliz), nalazi se vrt (Jardin Majorelle), koji je osebujan zbog arhitekture i raznolikih biljaka. Sukovi u Marrakechu su široki, svijetli i čisti.

Čuvamo se motorista u crnim kaftanima, koji voze u svim smjerovima i u oštrom luku obilaze sve što im je na putu. Stvore se niotkuda i glasno trube.

Probijaju se i prodavači kruščića, koji su složeni u obliku piramide na drvenim kolicima. Kruh je jako ukusan i peče se u pekari, koja je stalno u funkciji još od 14. stoljeća..

Čitavi dan obilazimo sukove. Proizvodi su složeni po obrtima, koža od obrade i bojanja do gotovih proizvoda, vuna, tekstil, tepisi, drvo, metal, začini, glineni proizvodi.

Zaslijepile su me jake boje, omamili mirisi kože, začina, hrane, voćnih sokova i osjetila sam laganu vrtoglavicu. Sin nam daje do znanja da ne kupujemo ništa do večeri, samo razgledavamo.

Kada pitamo za cijenu, ljubazno odgovaraju, ne brinite, bit će to dobra cijena za vas.

Ne odustaju, prate nas, navaljuju, nabave kod prijatelja, na drugoj, trećoj tezgi veličinu, boju koju želim i skidaju cijenu za trećinu, a kada snize na dvije trećine kupujem. Cjenkanje mi je nepoznato područje, a ovdje je to prava znanost. Pronašli smo zgodno mjesto s pogledom na terase grada, gdje ćemo pojesti marokanski tagin u glinenoj posudi..

Pronalazimo put do je Djemaa el Fne, na terasi pijemo čaj i fotografiramo iz ptičje perspektive. Prolaze konji upregnuti u paradne kočije za turiste, galame dreseri životinja, čuje se dreka majmuna, prodavači dozivaju, tatoo majstori vuku za rukav, a kada se s tornja oglasi hodža, sve utihne i zaustavi se dok ne završi molitva.

Afrika, Afrika!

Spuštamo se s bijelih vrhova Atlasa prema Sahari. Naselja su se stopila s crvenim stijenama, a kako se približavamo pustinji kuće su pješčanih boja. Kamenje se drobi, usitnjava i prelazi u fini narančasti pijesak.

Cesti se ispravila pred nama poput ravne kralježnice.

Zaustavljamo se usred ničega, zbog dvije deve i jednog stabla. Deve su se kratko zadržale, a onda ravnodušno nastavile prema pustinji. Kažem Tonki da im ne smijemo dosađivati, jer bi mogle pljunuti na nas, ona se smije.

U Merzougi imamo plavu sobu u berberskoj kući, u prvom redu do pustinje. Veseli smo zbog dobrog smještaja, jer to je ipak soba s pogledom, iako svi putevi završavaju u pustinji.

Putem brojimo ljude, deve, kamene bunare, pojilišta i primjećujemo da je tu vrlo živo i prometno. Tonka je već bosa i baca se u pijesak. Najveći pješčanik koji smo ikada vidjeli je i centar društvenog života. Prizor me podsjetio na večernju šetnjicu uz more.

Na horizontu je još jedna karavana deva, završavaju radni dan s turistima na leđima.

Teško napredujemo prema dinama, a one nijemo svjedoče mojoj nespretnosti dok pokušavam vezati maramu na berberski način..

Ne odustajemo od fotografiranja, želimo baš sve spremiti u svoje mobitele i ponijeti kući.

Nekoliko djevojčica i djevojaka mirno sjedi u sjeni stabla na rubu pustinje, kao da imaju sve vrijeme svijeta. Smješkaju se i gledaju Tonku, a ona ubrzo uspostavlja kontakt. Iz torbe vadim slatkiše koje nosim još iz Zagreba i dijelim.

Naglo je postalo hladnije, spušta se pustinjska noć. Zakopčavam jaknu pod bradom.

Nakon doručka se još jednom zaustavljamo pored ceste i ulazimo u pustinju. Dječak u crvenoj majici na biciklu prati deve na pojilište, a dva osmogodišnjaka drže malu bijelu lisicu, pružaju dlan i sin spušta nekoliko metalnih dirhama.

Čujemo pjesmu i bubnjeve iz jazz kluba uz cestu, zove nas ritam Afrike.

Odnekud se stvorio Muhamed, tamnoputi Berber u džipu i nudi nam dvosatni obilazak pustinje. Neizostavno cjenjkanje i dogovorena je cijena.

Krenulo je žestoko i ja sam počela odskakivati od sjedala. Nekoliko mojih uzdaha je pomoglo i vozač je usporio.

Vozimo se po plitkom tragu automobilskih guma u pijesku, za koje Muhamed tvrdi da je cesta. Govori nam da su još nedavno, ljudi iz okolnih naselja živjeli u kućama u pustinji, a sad to područje kontrolira vojska.

Saznajemo da se pustinja na berberskom kaže Sahara.

Razgledavamo lokalitete napuštenih kuća, ruševina, dubokih kanala, gdje se iskapaju fosili i minerali u svim bojama. Crveni mineral u obliku krumpira kupujemo i nosimo u Zagreb.

Iz nedovršenog šatora u nomadskom naselju, izlazi starac i bosonogi dvogodišnjak, kose boje meda. Prilazi nam s povjerenjem, dajem mu mandarinku, a dijete sve ugura u usta. Pronalazim i jedan trokutić sira, stavljam mu u džep, ali vidim da će i to strpati u usta pa brzo skinem foliju. Žena, nešto posluje oko šatora i ne brine što mi dajemo djetetu. U jednom trenutku nezainteresirano pogleda sir i mirno nastavi učvršćivati šator.

Samo se smiješimo jedni drugima, ali i to je komunikacija.

Muhamed govori samo francuski i s vremena na vrijeme podvikne, Afrika, Afrika, jer to svi razumiju. Na kraju nas sve posloži i uhvati tako nasmiješene kamerom naših mobitela, a ja još dodam shukraan (hvala).

SMJEROM RUKE SV. JERONIMA

Mila Željeznjak, Čakovec

U parku, nadomak zidina Staroga grada u Čakovcu, sada nedostupnim zbog građevinskih radova, umjetni je snijeg nasut na padini nekadašnjeg jarka predviđenog da zaustavi nasrtaje neprijateljskih hordi. No, sada u miru promatramo kako se djeca vesele snijegu dok se spuštaju niz kosinu. Nekoliko je metara dalje, ispod stabala, Sv. Jeronim ispružio skršeni ostatak ruke put vječnosti, ili samo želi pokazati srušeno stablo tisućljetne akacije od koje je ostala samo hrpa polomljena granja. Dok i to ne završi u nekoj peći, i otpusti od sebe ono malo žara skupljanog stoljećima. No, ja se ne želim ovdje zaustaviti, i krećem cestom put Sv. Jelene, uzbrdo. Neki osporavaju da odavde počinju Alpe, iako je očito da se teren uzdiže, kažu da to nije samo od Čakovca, toranj crkve na ušću dviju međimurskih rijeka u visini je podnožja crkve u Sv. Jurju na Bregu. Zanimljivo, i danas iznenađuju znanja starih majstora koji su gradili crkve na mjestima odakle su nadaleko vidljive. I da je dovde dopiralo more Panonsko još i danas može primijetiti promatrač zagledan u brežuljke susjedne nam države, kamo još i danas naši ljudi odlaze obrađivati vinograde. No, toga je sve manje, žuti američki cvrčak napada vinograde. Mene to ne čudi, prisjećam se kako je Rudolf Steiner, filozof i znanstvenik rođen u donjem dijelu „med vodami" predvidio nestajanje vinove loze, što se sada i događa. Nije žuti cvrčak kriv za to nestajanje, on je samo došao za američkom lozom koju poznaje. Već u Steinerovo doba gotovo da više nije bilo domaće loze, zamijenila ju je ona uvezena iz Amerike, što se pokazalo pogubnim. Isto kao i sijanje bijele djeteline pogubne za pčele, a sada i naša polja preplavljuje američki theofrastov mračnjak, biljka lijepih narančastih cvjetova iz porodice sljezova, ali izuzetno agresivna i nadmoćna nad našim domaćim korovima koje je zapravo i nepravedno tako zvati jer štite i obogaćuju zemljište. Ali takvi smo mi ljudi, u nezasitnoj trci za profitom ne opažamo svu raskoš i ljepotu oko sebe, a tako nam je malo potrebno da bismo bili zadovoljni. Sjećam se da sam pri pogledu

na neponovljivost krajolika koji se pruža s ceste nadomak vidikovcu Vukanovec davno napisala:

Panonija

Još nosim trag muljave ilovače na bosim tabanima
tu gdje nam konačište nedogledni preci odabraše
log u draču
živice kupinja oštrotrnog u kožu se urezuju
more nam pod nogama
more-trava rasporene utrobe uz brijeg bi da se popne
čvrsto vezano grabežljivim korijenjem topole
more-zlato
tuča i vihor
prepoznasmo okus nedozrelog ploda.
Panonijo
kukolj i breskva prezrela
čičak nam ognjišta odavno plijeni divljinom
ni molitava da nam se dobri bog smiluje.
Pri dnu more se stalno uvis penje
oplođeno vatrom i srpom ljetnih požara.

Naime, s ovih visina puca pogled na akumulacijsko jezero nadomak Varaždina, u ljetne dane sunce se ogleda na razigranim valovima, dok se pogled kotrlja nizbrdo do rijeke Drave.

Ne želim se zadržavati, žurim tragom ruke Sv. Jeronima ne bih li saznala što mi želi reći. Ne mogu zanemariti savjet sveca. Iako sam u blizini crkve na mjestu gdje se pretpostavlja da je rođen bila mnogo puta, nikad nisam uspjela ući, crkva je bila zatvorena. Službe su se obavljale u župnoj crkvi u Štrigovi, dok su remekdjela slikara oca pavlina Ivana Krstitelja Rangera bile dostupne tek rijetkim posjetiteljima. Nisam bila te sreće, i tek sada saznajem da je nedaleko crkve izvor žive vode kojom po zagovoru sveca ljudi čudesno ozdravljuju. To me podsjeti na san u kojem je voda tekla svježe iskopanim jarkom. Zahvalna sam svecu koji me uputio da slijedim svoj san ne bih li otkrila što mi želi reći. Doznajem da Općina Štrigova namjerava proširiti izvor i učiniti ga dostupnim u turističke svrhe. Nažalost, to me podsjetilo na termalni izvor u blizini. Tu je od omanjeg bazena u kojemu su oduvijek seoske žene namakale bolne kosti, izraslo veliko turističko središte koje je, sumnjivom praksom ove pokradene i napaćene države prešlo u ruke stranih banaka, tako da sada možemo čeznutljivo zavirivati iza ograde dok se stranci pra-

ćakaju u toplim ljekovitim izvorima. No, svako je zlo za neko dobro, možda će se ovaj zombirani omamljeni narod osvijestiti i zbaciti sa svojih ramena bulumentu krvopija. Uvijek se mogu obratiti Sv. Jeronimu da zaštiti naše vode, osobito ove koje pripadaju istom bazenu od kojeg je susjedna nam država napravila unosne poslove.

I sada, nešto niže, nailazim na ljekoviti vrutak i uranjam ruke u prohladnu vodu do lakata. Podilaze me srsi, što od svježe vode, što od nagomilane milosti sveca koji i danas, tisuću šesto godina otkako je napustio ovaj smrtni svijet u Betlehemu, daleko od rodnog mjesta o kojemu se i danas spore njegovi sunarodnjaci, ili samo ljudi rođeni na istom prostoru. On se vjerojatno ne obazire na mišljenja učenih znanstvenika dok s visina obgrljuje čitav svijet svojom ljubavlju, jer kakav bi to svetac bio da ne odgovori na molitve kolona hodočasnika koji se o spomendanu njegova odlaska s ovoga svijeta na tome svetom mjestu okupljaju.

Temeljem odluke Koordinacijskog odbora Dana Franje Horvata Kiša – KAJKAVSKO SPRAVIŠČE, društvo za širenje i unapređivanje znanosti i umjetnosti iz Zagreba, Udruga za kulturno stvaralaštvo Franjo Horvat Kiš Lobor i Općina Lobor – raspisuju

17. NATJEČAJ ZA HRVATSKI KNJIŽEVNI PUTOPIS

Poštujući književno nasljeđe i duhovnu mjeru zavičajnosti/krajobraza kao univerzalnih vrednota, svrha je Natječaja podržati kontinuitet suvremene hrvatske putopisne književnosti.

Autori, bez obzira na dob i hrvatski književni jezični izbor – standardni štokavski, kajkavski, čakavski – mogu se natjecati s najviše tri (3) neobjavljena putopisa – svaki opsega do šest (6) kartica – uz koje valja priložiti i kraću biografsku bilješku.

Radove napisane u računalnom obliku (CD/USB + ispis) valja poslati na adresu: KAJKAVSKO SPRAVIŠČE / ČASOPIS KAJ, 10000 Zagreb, Ilica 34 (s naznakom: Za natječaj – hrvatski književni putopis), ili na e-mail: kajkavsko.spravisce@zg.t-com.hr do 7. srpnja 2023. godine.

Izborom ocjenjivačkoga povjerenstva, najbolji radovi bit će nagrađeni, javno izvedeni i objavljeni u časopisu Kaj.

Želeći sa suvremenoga stajališta reafirmirati kajkavski književni kontinuitet i proznu vrstu, KAJ - časopis za književnost, umjetnost, kulturu – i njegov nakladnik KAJKAVSKO SPRAVIŠČE – društvo za širenje i unapređivanje znanosti i umjetnosti, Zagreb – raspisuju

19. NATJEČAJ ZA KRATKU KAJKAVSKU PROZU

Neobjavljenu prozu napisanu isključivo kajkavštinom, opsega do pet (5) kartica (u računalnom obliku) valja poslati na adresu Uredništva i Nakladnika**:** KAJKAVSKO SPRAVIŠČE / ČASOPIS KAJ, 10000 Zagreb, Ilica 34 (za Natječaj: kajkavska proza), ili na e-mail: kajkavsko.spravisce@zg.t-com.hr **do 7. srpnja 2023. godine**.

Autori se, bez obzira na dob, mogu natjecati s najviše tri (3) prozna rada, uz koja je potrebno priložiti i kraću biografsku bilješku. Izborom ocjenjivačkoga suda, najbolji radovi bit će objavljeni u časopisu Kaj.

†MIROSLAVA TUŠEK – ZNANSTVENICA I KNJIŽEVNICA

†Dr. sc. Miroslava Tušek
(foto: http://dhk.hr)

Miroslava Tušek (Varaždin, 5. 11. 1937. – Zagreb, 7. 07. 2022.), književna povjesničarka i kritičarka, publicistkinja, spisateljica i pjesnikinja. Osnovnu i srednju školu pohađala je u Varaždinu i Čakovcu. Diplomirala je kroatistiku na Filozofskom fakultetu u Zagrebu, gdje je magistrirala i doktorirala. Kao srednjoškolska profesorica radila je u Bjelovaru i Osijeku te kao novinarka i urednica u Plivi. U književnosti se pojavila pjesmama 1970-ih objavljujući ih u novinama i časopisima, kao i prozne, te publicističke radove (*Vjesnik, Hrvatsko slovo, Vijenac, Večernji list, Revija, Mogućnosti, Nova Istra, Književna republika* i dr.). Književno-kritičarske i filološko-esejističke radove objavljuje u stručnoj periodici i zbornicima. (*Kronika zavoda za književnost i teatrologiju* JAZU / HAZU; *Croatica, Forum, Most, Republika, Književna republika, Kaj* i dr.). Surađivala je u edicijama Leksikografskog zavoda Miroslav Krleža, *Stoljećima hrvatske književnost* i Matice hrvatske. Prezentirajući svoje radove, sudjelovala je na više znanstvenih skupova i pjesničkih susreta. Stručnu afirmaciju stekla je monografijom o varaždinskom pjesniku Zvonku Milkoviću (1979.) te opsežnim istraživanjima, u praškim i

bečkim arhivima, o dotad nepoznatim radovima Augusta Šenoe (*August Šenoa: Nepoznati rani radovi na češkome i njemačkom jeziku,* 2003.). Za ovaj je doprinos nagrađivana 1978. i 1984., te za kratku priču 1974. Iako je pisanje i objavljivanje pjesama i beletrističkih radova kontinuitet u njenu književnu radu, knjigu proze (*Rastvaranje)* objavljuje 2012., kada priređuje i pjesničku zbirku *(Ne)suglasja*. Bila je članica Društva hrvatskih književnika, Hrvatskog novinarskog društva, Matice hrvatske te počasni član Varaždinskog književnog društva. Samozatajna i vrijedna znanstvenica i pjesnikinja, dr. sc. Miroslava Tušek bila je članicom *Kajkavskoga spravišča* od 1997. godine, surađujući s časopisom *Kaj* od 1996. tekstovima šire književnopovijesne varaždinske tematike. Uvrštena je u *Hrvatsku književnu enciklopediju (2010.).*

(Izvor: http://dhk.hr)

PROPITIVANJE (NE)IDENTITETNOSTI

(Emilija Kovač: RAZMATRANJA, Kajkavsko spravišče - Mala biblioteka „Ignac Kristijanović", knj. 48, Zagreb 2022.)

Knjiga Razmatranja Emilije Kovač zbirka je vrsne poezije, osobito one u prozi i one kajkavske, koje pripadaju u vrh produkcije u tome pjesničkom žanru i na tome narječju

Ako bismo poznatu uzrečicu teoretičara medija Marshalla McLuhana „medij je poruka" primijenili na poeziju, mogli bismo reći da je i oblik pjesama također svojevrsna poruka. Tako je i sa svakom prepoznatljivom pjesničkom formom, koju pjesnik uglavnom bira s određenom namjerom. Primjerice, mnoštvom soneta koje zadnjih godina objavljuju u časopisima i knjigama ili na društvenim mrežama hrvatski pjesnici pokazuju nekoliko stvari: iscrpljenost poetskog sadržaja, dokazivanje pjesničke vještine, ironični odnos prema tradiciji modernizma, postmodernističko niveliranje stilskih registara i kulturnih razina, svijest o književnosti kao o posebnoj vrsti jezične komunikacije. Drugi poetski žanr koji je također osobito čest u zadnje vrijeme u našemu pjesništvu jest pjesma u prozi. Mnoge su pjesničke knjige ili njihovi veći dijelovi tako pisani, a na društvenim mrežama pjesme u prozi popularne su kao periodičko očitovanje autorove liričnosti, odnosno umjetničko doživljavanje životnih (ne) prilika. Biranje pjesme u prozi može pak imati nešto drukčije namjere od biranja soneta, a to su: mogućnost poetske analitike i refleksije unutar nešto duljih rečenica, kratka anegdotalna pripovijedanja, maštovita asocijativnost, metapoetička i autoprogramatska razmišljanja o samoj književnosti i njezinu autoru. Uglavnom, pjesma u prozi, kao uostalom i sonet, oduvijek je nudila prostor za pjesničko majstorstvo, dakako ne samo ono formalno nego i misaono.

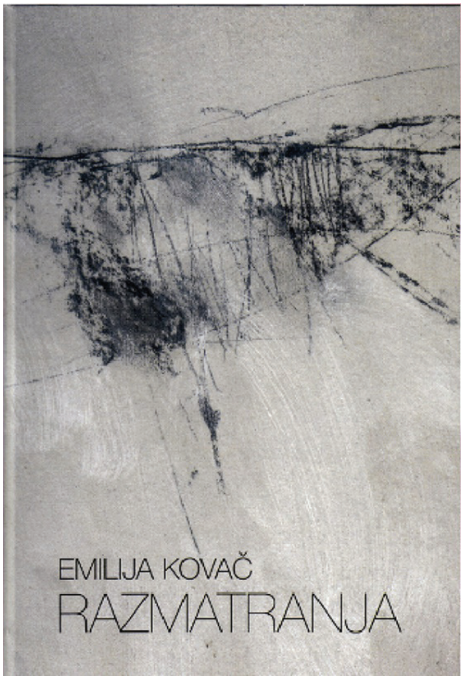

Emilija Kovač: „Razmatranja" (autor naslovnice i ilustrator: Bojan Miljančić); Kajkavsko spravišče, Zagreb, 2022.

U snažnu domaću tradiciju pjesme u prozi u svojoj novoj poetskoj zbirci pod naslovom *Razmatranja* uvelike je ušla i čakovečka pjesnikinja Emilija Kovač. Premda ta knjiga ima složenu pa i heterogenu strukturu (pjesme u prozi, pjesmu u stihu, pjesme na kajkavskom), njome ipak dominira pjesma u prozi, na što upućuje i sam naslov *Razmatranja*. Taj je, naime, poetski žanr osobito pogodan za temeljni interes Emilije Kovač u ovoj knjizi – propitivanje, analiziranje (ne)identitetnosti lirske subjektice. Ta se (ne) identitetnost rasklapa i sklapa, potvrđuje i odriče, ona se ljušti po slojevima i namiče iz nutrine same subjektice i iz svega što je okružuje (priroda, životinje, jezik, ljudi). Lirska subjektica ima potrebu osigurati vlastiti prostor, mapirati točke svojeg sebstva, ograditi se od svega što je otuđuje, no istodobno je svjesna svoje nesigurnosti u određivanju i snaženju tog identiteta. Zato u pokušaju samokarakterizacije metaforički u pomoć poziva, primjerice, mnoge životinje kako bi nastojala opisati pojedina lica same sebe. Također, nastoji osnažiti vlastiti identitet odvajanjem i razgraničenjem od drugih.

„Kad čekam, ja sam lasica. Sakupim svoje perje, krjesticu, oližem dlaku na zglavcima, ugnijezdim se među sjenama: teško da će me itko zamijetiti. Pomalo nalikujem na pticu, ponekad na krticu. Uglavnom, nije jasno tko sam. To i želim, da se zbune, pomisle – što će nam takva zvjerka – pa me ostave na miru."

Jezik kao oblik spoznaje

Druga velika tema Emilije Kovač u pjesmama u prozi je metapoetička – sama poezija i njezin jezik, ali i jezik općenito kao najsavršeniji, ali ujedno nedostatan oblik spoznaje. Upravo u takvim tekstovima ističe se pjesnikinjin analitički način pisanja pjesme u prozi koja se razvija jasno vidljivom logikom, ali ne onom filozofskom nego poetičkom. Pjesnikinja je racionalna u razvijanju ideje, odnosno razmatranju o pisanju pjesme i njezinu teško ulovljivu karakteru, a imaginativna i ludična u maštovitom kolopletu slika i asocijacija kojima se stvara plodna značenjska napetost. Dakako da se sva razmatranja o uhvatljivosti i neuhvatljivosti pjesme mogu prenijeti i na karakterizaciju subjektice, koja svoj identitet nastoji utvrditi putem onoga što je okružuje. Taj živi odnos s okolinom, pa bila ona i poezija i jezik, mahom se izvodi s pomoću retoričkih figura kao što su metafore, personifikacije, simboli, poredbe, paradoksi, gradacije, nabrajanja, kao i precizno oblikovanim rečenicama punima unutarnjeg ritma.

„Pjesmu treba zaskočiti s leđa, pod sasvim neočekivanim kutom, prije nego se sabere i dovrši. Pustiti da svom snagom luduje po šumi, gazi šikarjem, gricka koru šimšira i divlje bobice. Mogla bi od toga postati vidovita, luckasta i dovoljno hrabra da prizna svoju grešnost, krive prste, ravne grudi, pokojeg vuka pod krevetom i još štošta."

Dvostrukost, mnogostrukost, ženstvenost u samoj sebi kao i u odnosu na muževnost, drugo „ja" kao posvudašnja sjena našega svjesnog govora i samodoživljavanja – naglasci su to pak pjesama u prozi u završnom ciklusu *Pandorina postelja*. Subjektica se naočigled raskoljuje, programatski se cijepa na duševne, tjelesne i metaforičke dijelove kako bi – ponovno analitički – govorila o samoj sebi, kako bi svoje primicanje i odmicanje, zaposjedanje i prepuštanje, potpunost i manjak provukla kroz rečenice koje se igraju jezikom i neobičnim kombinacijama slika, dragojevićevski razmjenjuju sve sa svime, dovode stvari u neočekivane kontekste. Pandora kao ona koja je otvaranjem kutije pustila sva zla na svijet, ali i ona koja je „obdarena svim darovima", krovna je parabola za feminilnu genijalnost, ali i ranjivu senzibilnost te borbu za vlastiti teritorij koja u prvi plan ipak dovodi razna očitovanja sebičnosti. Pjesnikinja hrabro promišlja niz složenih psihičkih mehanizama u najbližim odnosima, svjesna da je jedina snaga u njihovoj artikulaciji, a ne uljepšavanju, da jedino poezijom i njezinim složenim umjetničkim iskazom ti odnosi mogu biti doneseni pred čitatelja u svojoj punini.

„Sve moje muškarce liznula je paučica i rekla moje. // Malo je reći da su, svaki od njih, od samog početka bili neodoljivi, možda tek malo nedovršeni. S vremenom narasli su sasvim prihvatljivo (i sve što treba) pa onda sreli mene. Jedan po jedan. Ne mislim o tome kao o stjecaju okolnosti ili sudbini – jednostavno, teško me ne sresti: dolazim kao srijeda, kao pismo, zrno prašine, čak i kao prozirna lisna mušica."

Parabole i simboli

U pjesmama u stihu Emilije Kovač izmjenjuju se izrazi u kojima dominiraju ili imenice ili glagoli. Imenice često bivaju parabole i simboli kojima subjektica u prenesenom značenju iskazuje egzistencijalna stanja, slikovito opisuje mjeru (ne)prostiranja vlastite osobnosti, i to, primjerice, parabolama, odnosno metaforama grada, kuće, zmije, ptice, stranaca. Izraz u kojemu dominiraju imenice, katkada i kataloškim odnosno gradacijskim nabrajanjem, učvršćuje karakterizaciju subjektice, ali i metaforički proširuje i umnaža njezino jastvo („taj grad / zid po zid, drvo po / drvo na rukama nosimo / svi moji i ja", „zmija i moja // Svaka za se / noktima, nepcem i bedrima / kidamo od te šume, / tih stabala i vriština / na koje smo stavile svoje ime"). To umnažanje jastva, ali i dovođenje do granica pa i preko granica njegova identiteta intenzivno se pak događa u pjesmama u čijem izrazu dominiraju glagoli. Pjesma tu biva svojevrsno spoznajno ticalo koje ispituje okolni svijet (svjetove) te subjektici, iz čije se perspektive sve i događa, omogućuje maksimalno prianjanje uz iskustvo drugoga, posvojenog tek jezikom i imaginacijom („Čujem jezike. Govore uglas i / odasvud. Dišu. / Ne razumijem nijedan. / Svi viču na me, svaki za se i svi / ujedno. // Čim trepnem ili im se okrenem / gluhi dio sebe, odgriznu mi uho, u slast blaguju moje prste, riječi i usnice").

U *Razmatranjima* jedan ciklus sadrži pjesme na međimurskoj kajkavštini. Emilija Kovač u njima se nadovezuje na bogatu modernističku i postmodernističku struju kajkavske poezije u kojoj se, primjerice, ističe mogućnost pisanja na kajkavskom o svim suvremenim temama, pozornost na sam jezik i njegovo zvučanje, stvaranje apstraktnog leksika i novotvorenica te širenje formalnog spektra, uključujući i pjesmu u prozi. Autoričine kajkavske pjesme u prosjeku imaju istaknutiju afektivnu, poetsku i metapoetičku funkciju od onih na štokavskom, dakle, pjesnikinja je još razigranija u metaforici, asocijativnosti, jezičnoj ludičnosti i raznim formalnim mogućnostima. Tu su osobito dojmljive ljubavne pjesme u kojima bogatim pjesničkim sredstvima Emilija Kovač dočarava ono na što se znatno rjeđe odvažuje u štokavskim pjesmama – približavanje pa i sjedinjavanje subjekta i objekta, onog mojeg i onog tvojeg („Najtvojejša ja tvoja, / nadljubavno, žareče, sem / ftruc i nesramcè, priznam i vundam, / najmoješi ti moj –).

Filozofična poezija

Uglavnom, knjiga *Razmatranja* Emilije Kovač zbirka je vrsne poezije, osobito one u prozi i one kajkavske, koje pripadaju u vrh produkcije u tome pjesničkom žanru i na tome narječju. Velik je broj posve domišljenih i dopisanih pjesama u kojima se autoričina poetika potpuno profilirala, a u kojoj je dominantno razmatranje o vlastitoj (ne)identitetnosti te granicama i modalitetima sebstva. Filozofičnost i svojevrsni neoegzistencijalizam provedeni su retorički kontrolirano i maštovito, s određenim razlikama ovisno o tome radi li se o pjesmama u prozi, stihu ili kajkavskoj poeziji. A osobiti ljubitelji koncepcijske i stilske ujednačenosti vjerojatno bi ipak bili skloni tomu da se kajkavska lirika možda mogla izdvojiti u posebnu, uistinu vrsnu zbirku pjesama toga narječja.

(Vijenac, 740-742, 14. srpnja 2022.)

Davor Šalat

KAPITALNO DJELO O USMENOJ KAJKAVSKOJ KNJIŽEVNOSTI

(Ivan Zvonar: *Pregled povijesti kajkavske usmene književnosti*, III. dio, Hrvatska udruga „Muži zagorskoga srca", biblioteka *Povijest hrvatske kajkavske književnosti*, Zabok, 2022.)

Razgovor o spomenutom djelu odvija se u kontekstu dviju limitirajućih činjenica: prva je da je riječ o **usmenoj književnosti,** spram pisane, a druga da je ta književnost još k tome i **dijalektna, kajkavska.**

Međutim, što se prve činjenice tiče, podsjetimo da je usmena književnost starija od pisane, ona je nastajala i prenosila se usmeno (agrafijsko njeno obilježje), i bila je zapisivana, kao okamenjen artefakt u nekom vremenu. U tom višestoljetnom procesu autori se najčešće nisu znali/ bilježili pa smo je prozvali anonimnom, što je zapravo nonsens – umjetnost (riječi, pjesme, pjevanja) ne može stvoriti NITKO (a niti SVI, umjetnost je individualan čin); upravo poradi toga, dakle nezapisana autora, nju uobičajeno vežemo uz same zapisivače.

Glede druge činjenice: znamo, nakon Gajeve, ilirske akcije oba današnja, dotad **književna jezika** postala su narječja, nenormativni kodovi, no funkcionirala su otad (do danas vrlo uspješno) kao **jezici književnosti**. U kojoj je mjeri, međutim, kajkavsko narječje postalo marginalizirano, pa i omalovažavano na komunikacijskoj razini, dostatno će biti navesti Krležin stav povodom 130. obljetnice hrvatskog narodnog preporoda:

„Sam fakat što su naši buditelji ilirske narodnojedinstvene književnosti odlučili da probude narodnu svijest iz mrtvila tako da su se odrekli svog narodnog imena i svoga jezika, uvjereni da se isključivo samo neopozivim odricanjem jezika i imena može ostvariti južnoslavenska, upravo sveslavenska sinteza u višem, nadnaravnom, oduhovljenom smislu, taj fakat odvaja ih bitno od sličnih romantičnih pokreta u svijetu. Kada se danas (kao što se uobičajilo) govori o ilirskom eksperimentu patetično, mislim da ne bi trebalo zaboraviti književnost (**usmenu i pisanu**, op.) kajkavsko-čakavskog jezika koji pred nama leži više od stotinu godina mrtav…"

I malko dalje: „Upravo ilirsko odricanje hrvatskog imena i jezika (a podsjećam da kajkavski Hrvati u Mađarskoj, s lijeve obale Mure, i danas svoj govor zovu *horvatski*)", dakle to odricanje „pretvorilo se kasnije u **superiority-kompleks** (masnije S.H.) spram Ilira-kajkavaca, naroda između Save, Drave i Kupe (amo bi trebalo 'i Mure', op.), koji susjedi nazivaju Bezjacima, jer upravo ova vulgarna bezjaština (…) pretvorila se u pojam čovjeka nemuštog, neotesanog, lukavog, prevejanog i priglupog, koji kao kekavac ili Wend i danas još vegetira bez nacionalne svijesti, kao bastard koji nema ni granica ni prošlosti…"

Vratimo se temi.

Znanstveno zanimanje za usmenu književnost znatno je rjeđe nego za pisanu (hrvatsku) književnost. U novije doba pored vrlo značajnog pristupa Maje Bošković-Stulli, u okviru zamašnog projekta *Povijest hrvatske književnosti* (knj.1., Usmena i pučka književnost, M. B-S. i Divne Zečević), a onda pak posebice valja izdvojiti znanstvene rezultate Tvrtka Čubelića, Josipa Kekeza i Stipe Botice. Međutim, osim pokojih rasprava, nitko dosad nije ostvario pregled **usmene kajkavske književnosti** (isto tako niti čakavske). Tu je prazninu odlučio ispuniti mr. sc. Ivan Zvonar.

Zabočka udruga „Muži zagorskog srca" objavila je 3. knjigu *Pregled povijesti kajkavske usmene književnosti* varaždinskoga umirovljenog profesora Ivana Zvonara, jednog od najuglednijih poznavatelja kajkavske usmene i pisane (poglavito starije) književnosti. Knjiga je opsegom golema, obuhvaća preko 1.000 stranica (!), a k tome, to je treća po redu pod tim, zajedničkim naslovom: 1. knjigu, I. dio, Zvonar je objavio 2014. godine a obuhvaća kajkavsku

književnost „od prvih tragova do dvadesetih godina 20.stoljeća", a 2. knjigu, II. dio, 2016. godine, kojom je predstavio djelo akademika Vinka Žganca i njegovo doba.

Kad se nađemo pred ovakvim velebnim djelom, logično nam se upitati što je uzrok njegovom opsegu, koji je pristup u pitanju? Zapravo, Zvonar je u tom III. dijelu nastojao objediniti i uskladiti tri pristupa: prvi je **kronološki**, drugi **leksikonski** a treći **kritički**.

Glede prvoga jasno je da je autor u sve tri knjige predstavio, razumije se, na temelju vrlo opsežne građe i zapisa pojedinih znanstvenika, povijestni hod kajkavske književnosti, hod koji svjedoči o bogatoj baštini usmene književnosti, a koja je u određenom vremenu bila zapisana. Zapravo, ovim pristupom Zvonar je ukazao na vrlo važno obilježje književnosti, na međuprožimanje usmene i pisane; obje su, naime, odvijeka išle „ruku pod ruku" – pisana se inspirirala usmenom, ova pak je time ostajala zapisana. Primjerice (da posegnemo najprije za nekajkavskim međuprožimanjem), već u kamenu međašu hrvatske pismenosti i kulture, na Baščanskoj ploči (1100.) nalazimo zorne primjere: opat Držiha svoj kameni urezak počinje: *V ime Otca i Sina Svetago Duha*, što je odvajkada narodni **zaziv** prije početka kakvoga god posla (domaćica bi križem označavala hljeb kruha, uz ovakav zaziv, hižni gospodar bi bičalom pred zapregom prije odlaska na polje učinio znak križa, također uz ovaj zaziv); dalje, opat uvrštava i narodno **zaklinjaje, zakletvu**: *Da iže to poreče, kl'ni Bog i dvanaest apostola i četiri evanjelisti i svetaja Lucija, amen*, što je preuzeo iz narodne usmene komunikacije, u smislu stanovite ovjere rečenoga/napisanoga nakon kakvoga zaključenoga posla.

Prožimanje, dakako, pratimo i na kajkavskom tlu: tako će prva usmena popijevka datirati iz 13. stoljeća, *Narodil nam se Kralj nebeski*, božićna crkvena popijevka, koja se i danas pjeva u božićnom vremenu po našim crkvama (doduše, melodijski gotovo isto, a tekstovno uz više izmjena i štokavskih zamjenjenica); a da je stoljećima živjela, posebice među vjerničkim pukom, dokazom je da je zapisana tek 1593. u *Martjanskoj pjesmarici I.*, te druga verzija, popularnija 1644. u *Pavlinskoj pjesmarici*. Riječju, tom je prvom knjigom Zvonar ostvario, pokazao usmenoknjiževni kajkavski kontinuitet.

Leksikonski pristup Zvonar je ostvario nizanjem i opširnijim predstavljanjem niza imena, čiji je rad vezan uz usmenu kajkavsku popijevku. Tako je 1. poglavlje naslovio „Neposredni suradnici akademika Vinka Žganca", njime su predstavljeni Marija Žganec (majka akademikova), Florijan Andrašec, Miroslav Vuk Croata, Zvonimir Bartolić, Jerko Bezić, Ivan Ivančan, Tvrtko Čubelić, Olinko Delorko i Ivan Mustač.

Drugo poglavlje glasi „Suvremenici Vinka Žganca koji su u svom znanstvenom radu posvećivali doličnu pažnju i kajkavskoj usmenoj poeziji" a opširnije su predstavljeni Franjo Fancev, Olga Šojat, Maja Bošković-Stulli, Krešimir Mlač, Nikola Bonifačić Rožin, Ivan Grafenauer, Vilko Novak, Josip Dravec. U tom bloku Zvonar, posve s pravom izdvaja prostor za opširniju raspravu o pučkoj književnosti kao trećem književnom fenomenu, predstavljajući pritom znanstveni doprinos i pristup D. Zečević.

U trećem poglavlju, „Kajkavska usmena književnost nakon Vinka Žganca" predstavlja djela Josipa Kekeza, Jože Skoka, Stjepana Hranjeca, Ivana Zvonara, Marije Novak i Elizabete Toplek.

Napokon, u četvrtom dijelu, pod naslovom „Prilozi" („Znanost i usmena književnost – prožimanja i paralele") autor opširnije spominje znanstvene doprinose Anđele Frančić, Lidije Bajuk, Željka Kovačića i Vere Grgac. Pored samih tekstova koji se odnose na usmenu kajkavsku književnost, Zvonar je donio niz folklornih činjenica o materijalnoj i nematerijalnoj kajkavskoj baštini, osobito je uvrstio niz podataka o pojedinim tradicijskim poslovima, što pak je zahtijevao kontekst, nužan za doživljaj i razumijevanje pojedinih zapisa, ali ujedno i izuzetno važan za poznavanje (i memoriranje) podataka o narodnom ruralnom životu u ovom hrvatskom sjeverozapadu.

Razumije se, sav taj golemi materijal, ta respektabilna građa ne podrazumijeva samo Zvonarovo referiranje nego i njegov **kritički pristup** djelima i stavovima svakog od navedenih imena.

To su, barem najvažniji, ovi: on ukazuje na nedosljednosti u zapisu usmene izvedbe, na intervencije zapisivača; vrlo je kritičan prema samozvanim „autoritetima" za kajkavsku usmenu književnost; ukazuje na pogrješke u bilježenju kaja, posebice njegovih samoglasnika; ispravlja leksik i tumači semantiku pojedinih riječi i izraza.

Osobitu je pozornost posvetio književnoj, to jest umjetničkoj kvalifikaciji usmene književnosti, poglavito raspravom „Pučka književnost kao treći književni fenomen ili zbroj književnoteorijskih nedoumica". Njegov je stav, ukratko ovakav: termin „pučka književnost" posve je neprikladan, prvo, jer je pomalo anakron (u smislu da se „puk" tumači kao „narod", a taj narod živi i u urbanim sredinama!) i drugo, da se njime vrjednuje – „pučko" je manje vrijedno, nešto što je između pisane i usmene književnosti. No, kvalifikacija se ne određuje nazivom nego estetskom vrijednošću, pa, ili je neko djelo umjetnički vrijedno ili to nije, to je jedini kriterij! Problem je Zvonar aktualizirao uz studiju Divne Zečević, koja, usto „pučku književnost" naziva i „trećim književnim fenomenom". Pored niza argumentiranih primjera (o neodrživosti pojma „pučki"), zanimljiv je jedan koji navodi Zvonar a odnosi se na suvremeno gledište:

„Pavao Pavličić je u zanimljivom tekstu *Pučka ili popularna književnost: jedno ili dvoje*, pokušao objasniti razliku između pučke i popularne književnosti, a za primjer je uzeo popijevku *Ajde Kato, ajde zlato*… Možda je to nezgodan izbor jer popijevka *Ajde, Kato, ajde zlato*…, koja se više nametnula melodijom negoli tekstom, kao, uostalom i legendarna *Vehni, vehni fijolica*…, ili možda rječe citirane *Blijedi mjesec zagrlio zvijezdu Danicu… Kad naš brod plovi…Ulicama kružim*…, pripada starogradskim pjesmama koje su, u dobrom raspoloženju, rado pjevali, i još uvijek pjevaju, svi slojevi našega društva, od zemljoradnika do liječnika.

Sigurno je da su te popijevke bile, a i danas su popularne, a pučke mogu biti samo po tome što je socijalni raspon ljubitelja glazbe koji ih vole pjevati ili slušati vrlo širok, **a nikako zato što bi pripadale nekakvom trećem književnom fenomenu** (masnije S.H.)."

Tome bi se, tek za raspravu, moglo dodati i ovo: u „Vijencu", u povodu 150. obljetnice rođenja Marije Jurić Zagorke, Lucija Ljubić – pišući o Zagorkinim *Jalnuševčanima* – autoricu kvalificira kao „pučku dramatičarku"(?).

Zaključno ovako.

Ovaj, treći dio, zajedno s prva dva, Zvonarovo je kapitalno, životno djelo! Tim trima knjigama vrlo je uvjerljivo pokazao da je usmena kajkavska književnost (poglavito popijevka) posve jasna umjetnost riječi (pjevanja), umjetnost koja ima svoju respektabilnu dijakroniju i koja je opstala i opstajala stoljećima. Svatko tko se odsad bude laćao posla oko interpretiranja kajkavske usmene književnosti, morat će svakako konzultirati ovo vrijedno trotomno djelo. Autor je uspio objediniti sva dosadašnja znanstvena istraživanja i vlastite stavove te u respektabilnom dijakronijskom nizu pokazao da usmena kajkavska književnost, jasno, u zajedništvu s mlađom joj sestrom, pisanom, nije nikakva rubna dijakronijska pojava (što bi se, s obzirom na današnji status njenog jezika dalo zaključiti!), nego višestoljetna hrvatska umjetnička činjenica.

Odsad se, nedvojbeno, svaki nastavak znanstvenoga pristupa i usmenoj i pisanoj hrvatskokajkavskoj književnosti ne bi smio zamisliti bez tih knjiga. Zato – svako priznanje autoru i nakladniku!

Stjepan Hranjec

POVIJESNI ZBORNIK DUGOSELSKOG KRAJA

(Povijesni zbornik dugoselskog kraja, svezak 1 - 3, ur. Predrag Topić. Gradska knjižnica Dugo Selo, 2019. – 2021.)

Zasigurno se može ustvrditi kako je hrvatska historiografija većinom usmjerena na proučavanje nacionalne povijesti, posebno one političke. Vidljivo je proučavanje određenih povijesnih događaja i procesa iz prošlog stoljeća, posebno vezano za razdoblje Drugog svjetskog rata i Domovinskog rata. U ovom kontekstu nameće se pitanja na koji način su proučavana druga povijesna razdoblja i događaji, istaknuti pojedinci, obitelji i druge teme. Kao jedan od odgovora na navedena pitanja jest kako unutar hrvatske historiografije sve je izraženije proučavanje povijesti lokalnih zajednica i ljudi. Upravo razumijevanje povijesti na toj razini čini neophodni uvjet za sagledavanje i razumijevanje povijesti na nacionalnoj, a zatim i na međunarodnoj razini.

Stoga, svako istraživanje lokalne povijesti potrebno je gledati kao dio mozaika nacionalne povijesti, a dio takvog mozaika učinjen je posljednjih godina na dugoselskom području.

U Dugom Selu je 2019. izdan prvi svezak *Povijesnog zbornika dugoselskog kraja*, drugi svezak izdan je 2020., a (trenutno) posljednji treći svezak objavljen je 2021. Urednik navedenog Zbornika je Predrag Topić, ujedno i ravnatelj Gradske knjižnica Dugo Selo, koja je nakladnik publikacije. Prvi svezak *Povijesnog zbornika dugoselskog kraja* podijeljen je na četiri poglavlja. U prvom poglavlju „Uvodna riječ" (str. 5 – 6) spomenuti Topić kao urednik publikacije objašnjava razloge izdavanja. Postoji znatna povijesna građa o dugoselskom području koja je „netaknuta", a svojom važnošću zaslužuje biti objavljena kako bi javnost bila bolje upoznata s poviješću toga područja. Namjera izdavanja Zbornika bila je ponajprije izdavanje povijesne građe o ovom području kao „goli izvor, golu činjenicu koja govori za sebe" što znači bez ulaženja u njihovu povijesnu analizu, jer bi se „pretjeranim povijesnim interpretacijama" mogla „promijeniti sama povijesna istina" (str. 5). Takav metodološki pristup predstavlja ovaj Zbornik kao određeni medij u kojemu bi se objavljivala dotada neobjavljena povijesna građa o dugoselskom području. Nameće se pritom pitanje opravdanosti izostanka njene kritičke znanstvene analize, no primjetno je da je fokus na objavljivanju povijesne građe. Drugo poglavlje naslovljeno je „Iz povijesti sporta dugoselskog kraja" (str. 7 - 36) u kojem su objavljena četiri rada. U prvom radu „Seljačke konjičke utrke" (str. 9 - 20) donosi se prijepis jedanaest članaka iz novina i časopisa od kraja 19. st., poput *Narodnih novina*, *Pravi prijatelj naroda*, *Sport* i *Agramer Zeitung*. U navedenim publikacijama objavljeni su tekstovi o održavanju konjičkih utrka na dugoselskom području, koje su se vjerojatno održavale godišnje u listopadu, za vrijeme tamošnjeg stočnog sajma. Ono što je utrke činilo posebnim jest da su na njima sudjelovali seljaci, a kasnije i plemići, građani, časnici i dr. Tekstovi su popraćeni fotografijama, od kojih je potrebno izdvojiti dvije fotografije sa starta konjičke utrke na Prvoj regionalnoj izložbi u Dugom Selu. Drugi rad pod naslovom „Dugoselski biciklistički klub 1895." (str. 21 – 23) donosi prijepis članaka iz časopisa *Sport* iz 1895. o prvom dugoselskom biciklističkom klubu „Sloven", koji je prvo poznato sportsko društvo na ovom području. U trećem radu „Grofica Margareta Drašković – prva dugoselska sportašica" (str. 24 – 28) objavljen je kraći biografski prilog o njoj kao istaknutoj dugoselskoj sportašici, koja se bavila tenisom, a istaknula se i preponskim jahanjem prije i nakon Prvog svjetskog rata. Posebno su zanimljive objavljene fotografije i njihove preslike, objavljene u pojedinim publikacijama, grofice Drašković kao preponske jahačice. U posljednjem radu ovog poglavlja „Maraton Zagreb – Dugo Selo – Zagreb 1930. godine" (str. 29 – 33) riječ je o održavanju prvog natjecateljskog atletskog maratona u sklopu Prvog ekipnog atletskog prvenstva Kraljevine Jugoslavije, održanog u srpnju 1930. na dionici od Maksimira, preko Sesveta do Dugog Sela. U tekstu se donose

prijepisi članaka iz novina i časopisa vezani za ovu utrku kao „prvog jugoslavenskog maratona". Treće poglavlje Zbornika naslovljeno je „Slike iz civilnog života u vrijeme NDH (1 dio)" (str. 35 – 81) i u njemu su objavljeni prilozi iz povijesti Dugog Sela za vrijeme Drugog svjetskog rata; ponajprije su to prilozi vezani za ustaške vlasti i njemačku vojsku, u kojima se može vidjeti dio tadašnje političke i vojne povijesti. To su prilozi: „Bombardiranje Dugog Sela" (str. 37 – 41), „Njemački vojnici prisvojili oružje Dugoselaca" (str. 42 – 43) i „O Ustaškom skupu u Dugom Selu" (str. 44 – 51), „Prvi kinematograf" (str. 52 – 56). Drugi objavljeni prilozi tematiziraju društvenu povijest na dugoselskom području, poput tadašnjih zdravstvenih i obrazovnih prilika: „O nastanku bolnice u Stančiću kao podružnice Psihijatrijske bolnice u Vrapču" (str. 57 – 66), „Ratni zapisi iz spomenica škola u Lupoglavu i Nartu Savskom" (str. 67 – 81). Četvrto poglavlje „Razne teme" (str. 83 – 184) obuhvaća radove o raznim temama iz dugoselske povijesti: „Posjet Velikog župana zagrebačkog dugoselskom kotaru" (str. 85 – 95), „Život uz savske poplave" (str. 96 – 121), „Kratka povijest 'Starih krovova'" (str. 122 – 132), Iseljenici iz Lupoglava u Hrvatskoj bratskoj zajednici" (str. 133 – 148), „Tragedija obitelji Žagar" (str. 149 – 161), „Verbalni delikt 'uvrede Veličanstva' u dugoselskom kotaru" (str. 162 – 169), „Poklon posavskih seljaka kralju Aleksandru Karađorđeviću 1930. godine" (str. 170 – 175), „Nadbiskup Stepinac u Lupoglavu" (str. 176 – 180), „Književni prilog: Petar Bučar" (str. 181 – 184). To su većinom bili tekstovi vezani za političke prilike na ovom području iz 19. st. i 20. st. u kojima se može primijetiti kakav je bio odnos državnih i lokalnih vlasti prema njegovim stanovnicima. Zanimljiv je i prilog o posjetu zagrebačkog nadbiskupa Alojzija Stepinca stanovnicima Lupoglava, koji se dogodio u svibnju 1940., a donesi prijepise iz Župne spomenice. Zatim su tu prilozi iz povijesti svakodnevice, poput pitanja života dugoselskih stanovnika uz rijeku Savu i kako su se oni suočavali s čestim poplavama. Unutar tematike svakodnevice objavljeni su prilozi o istaknutim dugoselskim obiteljima i pojedincima, posebice onih koji su bili dio prekooceanske hrvatske iseljeničke zajednice. Prilog o povijesti gostionice „Stari krovovi" ukazuje na turističku povijest Dugog Sela i posebno ulogu židovske obitelji Šterk kao istaknutih ugostitelja na ovom području.

Drugi svezak *Povijesnog zbornika dugoselskog kraja* objavljen je 2020., a on sadrži šest poglavlja. Luka Podunajec napisao u „Predgovoru" (str. 5 – 7) u kojem se ističe važnost povijesnih vrela i njihove znanstvene kritike. Drugi aspekt koji je istaknut odnosi se na značaj istraživanja lokalne povijesti kao dio mikrohistorije, a dobar primjer takvog smjera je sam *Zbornik*. U „Uvodnoj riječi" (str. 7 – 8) je urednik i autor tekstova ukratko prikazao priloge objavljene u ovoj publikaciji. Zanimljiv je njegov pristup iscrpnog prikupljanja relevantnih izvora za povijest dugoselskog područja. Treće poglavlje čini prilog „Grofovi Erdődy iz Štakorevca" (str. 9 – 59), a u njemu je na temelju odabranih povijesnih izvora, ponajprije članaka iz hrvatskih novina, prikazan dio povijesti plemićke obitelji Erdődy iz Štakorovca. Pripadnici ove plemićke obitelji sudjelovali su u tadašnjim političkim i društvenim prilikama u 19. st. i 20. st., pritom autor nastoji ukazati kako je ta plemićka obitelj bila dio šireg procesa propadanja hrvatskog plemstva. Sljedeći prilog naslovljen je „Seljačka buna u kotaru Dugo Selo 1920. godine" (str. 61 – 93), a dio je sličnog otpora seljaka i u drugim selima na hrvatskim područjima nakon Prvog svjetskog rata. Povod za bunu bio je manjak obradivog zemljišta, visoko oporezivanje, represija vlasti. U tom kontekstu je na dugoselskom području, posebice u selima Bregi i Oborovo, početkom rujna 1920. izbila pobuna seljaka. U prilogu su objavljeni prijepisi arhivskih dokumenata i novinskih članaka. Uz ovaj prilog objavljen je i prilog naslovljen „Dodatak: Oružana pobuna Pavla Bačeka" (str. 94 – 99) koji je bio na čelu pobune dijela dugoselskih seljaka, što je vidljivo iz prijepisa nekoliko arhivskih dokumenata. U petom poglavlju nastavljeno je s objavljivanjem raznih priloga o dugoselskoj povijesti iz Drugog svjetskog rata pod naslovom „Slike iz civilnog života u vrijeme NDH (2. dio)", (str. 101 – 140), a pritom su objavljeni sljedeći prilozi: „Vatrogasni život u NDH" (str. 103 – 112), „Sudbina kapetana Rudolfa Crnića" (str. 113 – 121), „Jedan ustaški

proglas iz Lupoglava“ (str. 122 – 124), „Slučaj dugoselskog odvjetnika Zvonimira Draženovića (i jedan atentat)“, (str. 125 – 131), „Mladen Lorković u Dugom Selu“ (str. 132 – 133), „Književni susreti u Božjakovini“ (str. 134 – 140). Tako su objavljeni prilozi iz društvene povijesti, poput položaja dugoselskih vatrogasaca, istaknutih pojedinaca poput Rudolfa Crnića i Zvonimira Draženovića. Zanimljivi su i prilozi o djelovanju ustaških vlasti za vrijeme rata, a poglavlje završava prilozima o djelovanju književnika okupljenim oko Slavka Kolara na njegovom imanju u Božjakovini. Posljednje poglavlje naslovljeno je „Razne teme“ (str. 141 – 220), a čine ga prilozi: „Dugoselski potresi do Prvog svjetskog rata (str. 143 – 150), „Eugen Kniewald (iz života jednog dugoselskog općinskog bilježnika“ (str. 151 – 156), „Dugoselski kotar na Velikoj gospodarskoj izložbi 1891. godine“ (str. 157 – 170), „Iz dugoselske crne kronike (prvi dio)“ (str. 171 – 183), „Tri neobična događaja (dva prirodna, jedan malo manje)“, (str. 184 – 188), „Dugoselski recepti nagrađeni 1937. godine“ (str. 189 – 191), „Dvije dugoselske zabave“ (str. 192 – 194), „Tamburaško društvo ‘Tomislav’ iz Lupoglava“ (str. 195 – 215), „Književni prilog: Matko Peić“ (str. 216 – 220). U ovom poglavlju su objavljeni prilozi većinom iz društvene i gospodarske povijesti dugoselskog područja krajem 19. st. i u prvoj polovici 20. stoljeća. Posebno su zanimljivi prilozi i o zabavama i djelovanju tamošnjeg tamburaškog društva, a rad o receptima, koje su osmislile žene iz Dugog Sela, poput riblje salate i torti, prilog su poznavanju razvoja gastronomije na ovom području.

Treći svezak *Povijesnog zbornika dugoselskog kraja*, objavljen 2021., sastoji se od tri poglavlja. Prvo poglavlje naslovljeno je „Fanika Haiman operna pjevačica i glumica iz Božjakovine“ (str. 7 - 43), a prikazuje njezin život i djelovanje kao istaknute umjetnice. Donosi popis njezinih umjetničkih izvedbi kao operne pjevačice i glumice, prijepise novinskih tekstova o njoj i njenom umjetničkom radu. U drugom poglavlju „Slike iz civilnog života u vrijeme NDH (3 dio),“ (str. 45 – 96) objavljeni su prilozi: „Nogometne crtice iz ratnog vremena“ (str. 47 – 53), „Veleposlanik Trećeg Reicha u Božjakovini“ (str. 54 – 59), „Velepčelar iz Dugog Sela“ (str. 60 – 62), „Razne vijesti iz dugoselskog kotara“ (str. 63 – 67), „Jedna ratna priča Vladimira Kerekovića“ (str. 68 – 72), „Tragedija u Leprovici i Obedišću 7. listopada 1944.“ (str. 73 – 88), „Fotografski dodatak“ (str. 89 – 91), „Strani novinari u Ježevu u kolovozu 1945. godine“ (str. 92 – 96). Slično kao i u protekla dva sveska, u ovom poglavlju objavljeni su prilozi iz političke, vojne i društvene povijesti dugoselskog područja u Drugom svjetskom ratu. Od priloga posebno se ističe opis posjeta Sigfreida Kaschea književniku Slavku Kolaru na njegovom imanju u Božjakovini. O razmjerima stradanja stanovništva dugosleskog područja za vrijeme ovog rata govori masovni zločin koji su počinile u listopadu 1944. ustaške vlasti ubojstvom 44 seljana Leprovice i Obedišća. U posljednjem poglavlju naslovljenom „Razne teme“ (str. 97 – 233) objavljeni su sljedeći prilozi: „Dvije izložbe dugoselske podružnice (1861. i 1900.)“, (str. 99 – 119), „Jedan dugoselski politički program iz 1909. godine“ (str. 120 – 127), „Iz dugoselske crne kronike (2. dio)“ (str. 128 – 138), „Engleski parlamentarci u dugoselskom kotaru“ (str. 139 – 151), „Tri žandarske priče“ (str. 152 – 159), „Julije Bornstein: Zagrebački graditelj iz Lupoglava“ (str. 160 – 183), „Jedna iseljenička priča: Antun (Anthony) Cetin Hasan“ (str. 184 – 190), „Priča o Albertu Gerechtshammeru“ (str. 191 – 198), „Akrobatkinja u Dugom Selu“ (str. 199 – 208), „Moj dide Jole“ (str. 209 – 225), „Kako su Suzići porobili grofa Draškovića“ (str. 226 – 233). Od navedenih potrebno je istaknuti prilog o istaknutim pojedincima iz Dugog Sela, poput Julija Bornsteina, građevinskog poduzetnika zaslužnog za projektiranje i izgradnju velikog broja zgrada u Gradu Zagrebu. Zatim se opisuje život Antuna Cetina Hasana koji je krajem Prvog svjetskog rata rođen u Dugom Selu, a zbog gospodarskih neprilika njegova je obitelj nakon rata emigrirala u Sjedinjene Američke Države. Zatim je zanimljiv biografski prilog o akrobatkinji Hermini Gojer, koja se istaknula svojim radom prije Drugog svjetskog rata, a koja je od Drugog svjetskog rata živjela u Dugom Selu.

U tri sveska *Povijesnog zbornika dugoselskog kraja* objavljeni su povijesni prilozi o političkoj, vojnoj, gospodarskoj i društvenoj povijest stanovnika dugoselskog područja, i to većinom iz

razdoblja 19. st. i 20. stoljeća. Fokus urednika i autora tekstova Predraga Topića je bio na izdavanju manje poznate povijesne građe o određenim događajima i ljudima s toga područja. Većinom su to prijepisi novinskih članaka, no u Zborniku su objavljeni i prijepisi arhivskih dokumenata te fotografije i drugi slikovni prilozi. Svakako je potrebno pozdraviti ovaj Zbornik kao jedan vrijedan prinos u boljem razumijevanju zanimljive povijesti dugoselskog područja. Iako je Zbornik tek na početku svog izdavanja, trebalo bi promisliti o njegovom daljnjem razvoju u obuhvaćanju tema iz starije povijesti ovog područja, imajući na umu njegovu srednjovjekovnu i ranu novovjekovnu povijest. Također, prilozi o povijesti iz suvremenog razvoja Dugo Sela, posebice u razdoblju poslije 1945. svakako bi trebali naći mjesta u ovom *Zborniku*.

Danijel Vojak

16. HRVATSKI KNJIŽEVNI PUTOPIS U LOBORU

16. Dani Franje Horvata Kiša u Loboru protekli su u znaku 110. obljetnice nastanka kanonskog putopisnog piščeva djela Istarski puti (proputovani višestruko, prvi put 1912.). Na završnici središnjeg dijela programa – HRVATSKI KNJIŽEVNI PUTOPIS, 8.10. 2022., prvi put u Kulturnom centru Lobor - svečano su proglašeni laureati natječaja i dodijeljene nagrade.

Organizator je stručno-znanstvenog dijela te jedinstvene manifestacije posvećene isključivo putopisu (rjeđe zastupljenoj književnoj vrsti u suvremenoj književnosti), kao i istoimenog natječaja, KAJKAVSKO SPRAVIŠČE - društvo za širenje i unapređivanje znanosti i umjetnosti. Suorganizatori i domaćini su loborska Udruga za kulturno stvaralaštvo Franjo Horvat Kiš i Općina Lobor. Tradicionalno, pokrovitelji su, i podupiratelji, Ministarstvo kulture i medija Republike Hrvatske, Krapinsko-zagorska županija i Općina Lobor, a 2019. i 2021. bio je to i Fond za kulturu Društva hrvatskih književnika. Brojnim nazočnicima obratili su se predsjednik UKS Jurica Cesar, prof., u ime Kulturnog vijeća Krapinsko-zagorske županije glumac Denis Bosak, a u ime Društva hrvatskih književnika – nadahnutim govorom – književnik Đuro Vidmarović, donedavni predsjednik DHK i nagrađeni sudionik putopisne manifestacije. Šesnaeste loborske Dane proglasila je otvorenima svestrana i agilna načelnica Općine Lobor Ljubica Jembrih.

Tijekom središnje svečanosti u dvorani Kulturnoga centra Lobor odvijala se i kratka prigodna vizualna prezentacija koju su pripremili Radovan Brlečić i Ivica Kukovačec – kao podsjetnik na otkrivanje spomen-ploče Franji Horvatu Kišu u Brestu, odakle je 1912. Kiš krenuo na svoj obilazak Istre.

2022. godine natječaju se odazvalo više poznatih hrvatskih književnih imena. Ocjenjivačko povjerenstvo (u sastavu – dr. sc. Ivo Kalinski, predsjednik, ujedno i predsjednik Kajkavskoga spravišča, dr. sc. Božica Pažur, gl. i odg. urednica časopisa Kaj, te pjesnik Darko Raškaj kao članovi), među više od 30 prispjelih radova izabralo je 16 putopisa – čije autore navodimo abecedno: Željko Bajza, Božidar Brezinščak Bagola, Tomislav Marijan Bilosnić, Radovan Brlečić, Lilijana Domić, Marija Drobnjak Posavec, Rajko Fureš, Aleksandar Horvat, Božica Jelušić, Emilija Kovač, Đurđa Lovrenčić, Franjo Oreški, Slavica Sarkotić, Igor Šipić, Tomislav Šovagović te Spomenka Štimec.

Radovi koji su ocijenjeni najboljima, nagrađeni su (novčanim i motivirajućim) nagradama Stručnog ocjenjivačkog povjerenstva: podijeljene su dvije druge nagrade, i to Božici Jelušić za putopis *Opraštanje od krajolika* te Tomislavu Marijanu Bilosniću za *Nisam bio u Karaševu*. Prva je nagrada pripala Emiliji Kovač za *Putovanje prema početku: u potrazi za alephom.*

Nagradom Organizatora i domaćina (Udruga „F. Horvat Kiš" i Općine Lobor) nagrađen je Aleksandar Horvat za rad *Po grbavomu*

jarku Velike Paklenice, a Loborsko srce, koje dodjeljuje Općina Lobor, pripalo je Radovanu Brlečiću za putopis *Brižna ti je Ćićarija, lipi moj čovik, jer ju danas nima ki kosit*. Nagradne povelje Kajkavskoga spravišča/časopisa Kaj dodijeljene su Igoru Šipiću za rad *I ja sam prešao Pireneje (1)* te Tomislavu Šovagoviću za *Bilo jednom u Stridonu,* kojima je, uz ovogodišnje, vrednovano i dosadašnje sudjelovanje u natječajima za hrvatski književni putopis. Putopisne diplome časopisa Kaj dodijeljene su Božidaru Brezinščaku Bagoli (uz čestitke za njegovu životnu 75-letnicu) te Đurđi Lovrenčić za kajkavsku putopisnu dosljednost.

Cjelokupni putopisni program odvijao se u Kulturnom centru Lobor, a vodio ga je glumac Dubravko Sidor, uz inspirativan glazbeni nastup učenika Glazbenog odjela Osnovne škole Franje Horvata Kiša, Lobor. Pod brižnim okom učitelja/mentora i vođeni načelom Glazba je univerzalni jezik čovječanstva priredili su nekoliko skladbi iz svoga opusa.

Gostovanjem Tribine Kajkavskoga spravišča, predstavljena su dva nova putopisna izdanja. Radi se o knjizi putopisa Zlate Bujan Kovačević PUTUJEM DA OTPUTUJEM (nakladnici: Ogranak MH u Delnicama – Pop & Pop, Crni Lug, 2022.), u predstavljanju koje su sudjelovale autorica Zlata Bujan Kovačević i iscrpnom stručnom interpretacijom Silvija Mance, prof. Zlata Bujan-Kovačević dugogodišnja je vjerna i nagrađivana sudionica Hrvatskog književnog putopisa, književnica, esejistica, kolumnistica, urednica, proučavateljica i pjesnikinja na goranskom kajkavskom idiomu, autorica radijskih i televizijskih dokumentarnih emisija. Njezin raznorodni opus čini 21 objavljena knjiga.

Drugo je izdanje PUT U HAVANU (nakladnik: 3000 godina Za dar, Zadar, 2022.), koje je, kao svoju 150. knjigu, autorski predstavio Tomislav Marijan Bilosnić.

Posebno naglašavamo da je od 2011. T. M. Bilosnić sudionikom (i šest puta nagrađenikom) putopisne manifestacije, za koju je 2016., o 10. obljetnici njena odvijanja u Loboru, rekao kako su Kajkavsko spravišče i Kaj programom Dana Franje Horvata Kiša za suvremeni književni putopis učinili više od mjerodavnih institucija.

Valja naglasiti kako su se u program Dana Franje Horvata Kiša – MALIM PUTOPISOM - peti put kreativno uključili učenici Osnovne škole Franje Horvata Kiša iz Lobora i njihovi mentori. To ulaganje u one koji dolaze s nadom da ćemo zajednički uspješno očuvati ono što nam je vrijedno, držimo osobito važnim dijelom ove manifestacije. Pohvalnice za literarni putopis dobile su učenice: Magdalena Bašak, Lucija Haban i Danijela Smetiško, a zahvalnica je uručena njihovoj mentorici, učiteljici Snježani Radišković.

Ovogodišnji Dani započeli su dan ranije, 7. listopada 2022., izložbom učeničkih likovnih radova i čitanjem novostvorenih dječjih putopisa.

Ocjena, rezultati, značenje

U 55. godištu izlaženja časopisa Kaj i polstoljetnom djelovanju njegova nakladnika Kajkavskoga spravišča – uz afirmaciju kulturnih vrednota s cjelokupnoga kajkavskoga govornog područja – programi poput književnoga putopisa te *Kaj & ča…* oblik su povezivanja našega kulturnog prostora temeljima tronarječne hrvatske jezične zbilje.

Da podvučemo kulturološku crtu: i 2022. putovalo se Domajom, Svijetom i Jezikom (što je i spontani slogan svih putopisnih događanja u Loboru, čiji je idejni začetnik prof. dr. sc. Jože Skok, kojem je ove godine odana počast minutom šutnje u povodu pete obljetnice smrti). Zahvaljujući programu HRVATSKI KNJIŽEVNI PUTOPIS – uzevši u obzir i najnovije izabrane radove (koji će se također objaviti u časopisu Kaj) – korpus suvremene hrvatske književnosti (od prvoga natječaja 2007.) bit će obogaćen sa 195 književnih putopisa, opusom dostojnim, barem dviju panorama/antologija! Kao zaključak, izdvojimo iz konteksta ovogodišnje putopisne laureatkinje Emilije Kovač još jedan spontani slogan: „… ne znamo kamo idemo, ali znamo da smo na dobrom putu!“

Manifestacija je završila neizostavnim apelom - Lobirajmo za Lobor! - kako je to rekla najnagrađivanija i najodanija sudionica Hrvatskoga književnog putopisa Božica Jelušić.

(E. K. /B. P.)

SURADNICI U OVOM DVOBROJU

AKOŠ ANTON DONČEC [Ákos Antal Doncsecz], prof. (Verica-Ritkarovci / Kétvölgy, Mađarska) – prof. slovenskog jezika i književnosti, doktorand (Univerza v Ljubljani); proučavatelj prekomurske i međimurske kajkavštine, autor studija na mađarskom, slovenskom i hrvatskom jeziku; prevoditelj

ŽELJKA CVETKOVIĆ, prof. (Zagreb) – pjesnikinja i prozaistica, spisateljica za djecu; uvrštena u osnovnoškolske čitanke; urednica

MILAN FRČKO (Koprivnica) – slikar i (kajkavski) pjesnik; ilustrator i fotograf; radijski suradnik/voditelj; samostalni umjetnik

Prof. dr. sc. STJEPAN HRANJEC, prof. emeritus (Čakovec) – književni povjesničar; do umirovljenja sveuč. redov. prof. u trajnom zvanju na čakovečkom odsjeku Učiteljskog fakulteta u Zagrebu; autor 20-ak djela iz znanstv. područja dječje književnosti, folkloristike/zavičajne usmene književnosti i kajkavštine

ROBERT JEROLIMOV (Zadar) - pjesnik, piše standardnim hrvatskim jezikom, čakavskim idiomom mjesta Preko (Ugljan) i na dalmatinskoj ikavici

Dr. sc. EMILIJA KOVAČ [E. K.] (Čakovec) – književnica, znanstvenica, esejistica, urednica; predavačica (do umirovlj.: Graditeljska škola, Učiteljski fakultet u Čakovcu); nagrađivana autorica 10-ak žanrovski raznorodnih djela na hrvatskom standardnom jeziku i kajkavštini

Prof. dr. sc. BORIS KUZMIĆ (Zagreb) - redov. prof.; Odsjek kroatistike / Katedra za dijalektologiju i povijest hrvatskoga jezika Filozofskoga fakulteta u Zagrebu; znanstv. istraživanja: hrvatski kajkavski i čakavski književni jezik, turopoljski kajkavski pisci; autor/koautor jezičnopovijesnih djela za studente, te monografije i studija

Mr. sc. FRANJO PAJUR (Zagreb) – predavač hrvatskog jezika u Eisenstadtu/Austrija, istaknuti proučavatelj starije kajkavske književnosti; autor brojnih znanstvenih studija

Dr. sc. BOŽICA PAŽUR [B. P.] (Zagreb) – gl. i odg. urednica časopisa *Kaj*, književnica i znanstvenica; urednica kajkavoloških i drugih izdanja; voditeljica projekata i urednica biblioteka u *Kajkavskom spravišču*

Dr. sc. DAVOR ŠALAT (Zagreb) – književnik i znanstvenik; novinar; gl. urednik časopisa za međunarodnu književnu suradnju *Most/The Bridge,* urednik u časopisu *Kolo*; prevoditelj, antologičar; višestruko nagrađivan i prevođen

Dr. sc. IGOR ŠIPIĆ (Split) - književnik i znanstvenik, pjesnik, putopisac, povjesničar - proučavatelj mediteranskih kultura; kritičar, esejist

TOMISLAV ŠOVAGOVIĆ (Zagreb) – pjesnik i prozaist (kratke priče, roman), književni kritičar i publicist; diplomirani novinar i teolog; samostalni umjetnik; urednik, kolumnist, predavač

Dr. sc. DANIJEL VOJAK (Zagreb) – povjesničar, viši znanstveni suradnik Instituta društvenih znanosti *Ivo Pilar*; znanstveni projekti: Manjine u Hrvatskoj i Hrvati u okolnim zemljama: povijesni identiteti

NADA VUKAŠINOVIĆ, prof. (Zagreb) – pjesnikinja i prozaistica (kratke i putopisne priče); autorica brojnih članaka s područja pedagogije

MILA ŽELJEZNJAK (Čakovec) – pjesnikinja i prozaistica, autorica više poetskih zbirki, priča, igrokaza, radio-igara i dramatizacija za djecu; zastupljena u književnim časopisima i listovima za djecu, radijskim emisijama, u haiku antologijskim izborima

***

Učenici /učenice srednjih škola Republike Hrvatske:

Cesarec, Antonela - Srednja škola Pregrada

Dominković, Damjan - Prirodoslovna škola Vladimira Preloga Zagreb

Dubić, Valentina - Škola za medicinske sestre Vrapče

Jerčić, Ketrin - Srednja škola Bol/Opća gimnazija

Kocet, Jan - Srednja škola *Vladimir Nazor* Čabar

Kojundžić, Marija Manola - Škola za medicinske sestre Vrapče

Načinović, Katarina - Pazinski kolegij – klasična gimnazija Pazin s pravom javnosti

Paro, Agata - Pazinski kolegij – klasična gimnazija s pravom javnosti Pazin

Peršić, Nika - Srednja škola *Vladimir Nazor* Čabar

Pizent, Ivica - Srednja škola Delnice/Prirodoslovno-matematička gimnazija

Podgornik, Tia - Prirodoslovna škola Vladimira Preloga Zagreb

Pokrajac, Mirjam - Pazinski kolegij – klasična gimnazija Pazin s pravom javnosti

Polić, Mia - Prirodoslovna škola Vladimira Preloga Zagreb

Ravlić, Petra - Škola za medicinske sestre Vrapče

Šegović, Tena - Gimnazija Josipa Slavenskog Čakovec

Šimić, Iris - Škola za medicinske sestre Vrapče

Šturbek, Leona - Medicinska škola Varaždin

Ule, Petar - Srednja škola *Vladimir Nazor* Čabar